

ცისკარი.

1867

იულისი და აგვისტო.

წელიწადი მეთერთმეტე.

წოდება თხზულებათა:

- 1, — მოძღვრება. — გაბრიელ ეპისკოპოსისა.
- 2, — ჰეინელამ (ლექსი) ნ. ა.
- 3, — ეილელმტელი. — ნ. ავალიშვილისა.
- 4, — მეფე გიორგი ბრწყინვალეზედ. (ლექსი.) კოლხიდე-
ლისა.
- 5, — პასუხი (ლექსი) კნ. ნ. ორბელიანისა.
- 6, — ეპ, ქართველო. (ლექსი,) ივ. კერესელიძისა.
- 7, — მცხეთა. — ნ. ავალიშვილისა.
- 8, — უკანასკნელი დრო ქართველთა მეფეებისა — ლეო-
ნიდ ბარათაშვილისა.
- 9, — ქართული ნანიდამ (ლექსი.) ვან. ბარათაშვილისა.
- 10, — არ მოხდა. (მოთხრობა) დიმი. გრიგოლშვილისა.
- 11, — ორი განცხადება რედაქციისა.

ტ ფ ი ლ ს ს.

მოძღვრება.

დღეს ხარებისასა თქმული, ჩუაზ წელსა, გაბრიელ ეპისკოპოსისა მიერ.

დღეს, ძმანო და დანო ჩემნო ქრისტიანნო, სიტყვასა მოძღვრებისა ჩვენისასა, ერთხელე ჩვენგან მიღებულისა ჩვეულებისა მეზრ, მივაქცევთ საკუთრად ქალთადმი. ქრისტიანულთა ქალთა უნდა გავახსოვნოთ დღეს ჩვენ მათი დიდი მნიშვნელობა, მათი საღმრთო მოვალეობა, მათ უნდა ველაპარაკოთ დღეს ჩვენ განსაკუთრებით.

ხოლო სახედ, მაგალითად და საფუძვლად ჩვენისა აწინდელისა მოძღვრებისა შივილოთ ცხოვრება, თვისება და გოფაქცევა ქალწულისა მის, რომელსა დღეს მთავარ ანგელოზმან მიართვა ზეციური ხარება. როგორათაჲცა კაცი შეგედავს რა სარკეს, განიხილავს პირის სახესა თვისსა, მსგავსად ამისა, ყოველსა კეთილ გონიერსა ქალსა სარკედ უნდა შეიწოდეს ცხოვრება და თვისება ღუთაებრივისა ამის ქალისა და ამ სახით განიხილავდეს სახესა მისისა ცხოვრებისასა, არისა იგი ღირსი და სათნო ღუთისა?

რა მნიშვნელობა აქვს ქალს ქვეყანაზე? რომელნი არიან მისნი უმთავრესნი მოვალეობანი ლტოისაგან განჩენილნი და თვით ბუნებისაგან ცხადად გამოჩენილნი? ამას აღგვიხსნის ჩუპნ სამღრთო მოთხრობა დაბადებისა. ღმერთმან შექმნა რა წინაპარი ჩვენი ადამი და შეხედა რა, რამეთუ არა იბო-ვებოდა მსგავსი მისი შემწე, ბრძანა: „არა კეთილ არს ყო-ფად კაცი მარტო; ექმნეთ მის შემწე მისებრ.“ (მეკ. ბ. ით). და ამისა მერმეთ ღმერთმა შექმნა ევა მსგავსად და ხატად კა-ცისა და შემწედ მისა. აჰა საფუძველი ქალთა მნიშვნელო-ბისა და მოვალეობისა! აჰა წყარო, რომლისაგან მომდინა-რეობს ყოველი მათი თანამდებობა და ყოფაქცევა. ქალი არის შემწე და მეგობარი კაცისა, თანა-მზიარი ყოვლისა მისისა საქმისა, ბედისა და უბედურებისა, მწუხარებისა და სიხარულისა, და თუ იგი არის შემწე მისი, მაშასადამე მან უნდა შეუმსუბუქოს და გაუადვილოს კაცს ცხოვრება ქვე-ყანაზე; იგი უნდა იყოს კაცის ნუგეში, განმამხნეველი, გა-ნმადვილებელი, ერთი სიტყვით მეუღლე, ესე იგი ქალი უნდა შეეწიოს კაცის უღელის ზიდვას.

როდის და რომელთა საქმეთა შინა არის ქალი შემწე კაცისა? პირველი მისი შემწეობა არის ვითარცა მეუღლისა ანუ ცოლისა. აქ გამოჩნდება ჭეშმარიტი შემწეობა მისი. თვით სახელი ესე: მეუღლე — მშვენიერად გაზოხატავს, რომ ქალმა უნდა შეეწიოს კაცსა მისი უღელის გაწევაზე, ესე იგი: ყოველი ცხოვრების საქმის და მოვალეობის აღსრუ-ლებაზე. კეთილსა და გონიერსა ქალსა ყოველთვის უნდა ჰქონდეს სახეში, რომ მან აქ უნდა შეუმსუბუქოს და გა-უადვილოს ცხოვრება მეუღლესა მისსა. იგი პირველად, არის

მტველი და განმამტყიცებელი ოჯახის სიწმინდისა, პატრო-
სნებისა, ღიღებისა და სათნოებისა. მეორედ, იგი მართავს
ოჯახსა, კეთილად ზრდის შეილთა მისთა, დაუცხრომელითა
შრომითა და მეცადინეობითა შეეწევა ოჯახის რჩენასა და
გამოზრდასა. ზოგიერთთა ქალთა აქუთ ღიღათ შემცდარი
აზრი, ვითომც ოჯახის რჩენა, ესე იგი ყოველი ამ სოფ-
ლის საჭირო ნივთების მოპოება: საშენის, სასმლის, ტანსა-
ცმელისა და სხვათა არის მოვალეობა ქმრისა, ანუ მამო-
ბრივისა სქესისა; გარნა ეს აზრი არის უმართლო: აქაც მე-
უღლე უნდა იყოს ჭეშმარიტი მეუღლე, ესე იგი, შემწე
ქმრისა მისისა. ღიღათ საქები და მადლიანი არის ის ქალი, რომე-
ლიც თავის ხელის ნაშრომით არჩენს თავსა თვისსა და შეი-
ლთა მისთა. მაშინ ის ასრულებს ჭეშმარიტად მისსა დანიშ-
ნულებასა და მოვალეობასა; თუ ნაცვლად ამისა მას არ
უყვარს შრომა და ყოველსა რჩენასა მოითხოვს ქმრისაგან,
მაშინ ის არ იქნება შემწე, არამედ დამაბრკოლებელი და
დამამცირებელი ქმრისა მისისა. რაღა უნდა ესთქვათ ზოგი-
ერთთა უგუნურთა ქალთა ზედა, რომელნი არა თუ შეეწევიან
ოჯახის რჩენასა და გამოზრდასა შინა, არამედ მათითა ზარ-
მაცობითა, დაფანტულითა ცხოვრებითა, მორთულობისა და
უსარგებლო სამაჟულის სიყვარულითა დაღარიბებენ მათ
მეუღლეთა და ვალში მთავადებენ მათ; თუ სი-
ტყვისა მეგრ სოლომონ ბრძნისა, ქალი მხნე არის
გვირგვინი ქმრისა მისისა, რა სახელი უნდა უწოდოთ ეს-
რეთთა ზარმაცთა და დაფანტულთა ქალთა? ისინი დაემსგა-
ვსებენ ღოდსა, დამოკიდებულსა კაცის კელზე, რომელი

ახიზბს მას. ღმერთმა ნუ მისცეს ესრეთი მეუღლე ნურცა ერთსა კაცსა. საზოგადოთ ის კი უნდა ესთქეთ, რომ ღაბაღას ხალხს შორის ქალი უჩვეულებად ასრულებს მისსა მოვალეობასა. იგი არის ჭეშმარიტი შემწე ქმრისა მისისა ყოველსა საქმეში და შრომაში. გარნა კეთილ შობილთა შორის ხშირად იპოვებიან ისრეთნი ქაღნი, რომელთა არა უყვარსთ შრომა, არამედ მოსვენება, ღზინი და დაფანტული ცხოვრება. გარნა ახლა მოიწია ისრეთი ღრეობა, რომ ესენიც უნდა დაფიქრდნენ და გამოსცვალონ მათი ჩვეულება. მრავალნი ცელილებანი ქვეყნის ცხოვრებასა შინა, რომელნი მომზდარ არიან და კიდევ მოხთებიან, მოითხოვენ, რათა განიღვიძონ ამათ, შეაჩოკლონ მათი ყოველი მრავალი უსარგებლო ხარჯი, გამოსცვალონ სახე ცხოვრებისა, გაუადვილონ მეუღლეთა მათთა ცხოვრება, შეუდგნენ შრომასა, მოღვაწეობასა და ესრეთ გამოჩნდნენ ჭეშმარიტნი შემწენი და მეუღლენი.

დასასრულ სიტყვისა ჩუტნისა, კვალად მივაქციოთ გული და გონება ჩვენი ყოვლად წმინდისა ღეთისმშობელისადმი. როგორ ცხოვრებას ატარებდა იგი? მშვიდსა, დაფარულსა, თავდაბალსა. საშაულნი, ძვირფასნი ტანსაცმელნი უყვარდა მას, თუ არა? სრულიად არა. წმინდანი მამანი მოგვითხრობენ ჩვენ, რომელ ყოვლად წმინდის ღეთის მშობელისაგან დარჩა ერთი მისი საკუთარი სარტყელი; იგი არის უბრალო, იეფი და მისი ხელით ნაქსოვი. უყვარდა მას თუ არა, უქმად ჯდომა, ქორი და განკითხვა? სრულიად არა! იგი ანუ ლოცულობდა, ანუ ქსოვდა მატყლსა, ანუ სხვა ხელ-საქმეს აკეთებდა: კვართი ძისა ისესო ქრის-

ტესი, რომლისა გაქრა დაეზარათ და წილი იყარეს მასზედა მისთა ჯვარს მცმელთა, იყო მისი ხელით ნაქსოვი. აღარ ვიტყვი მისსა სიწმინდესა, უმანუოებასა, ღეთაებრივსა ხასიათსა და ღუთის მოყვარეობასა. ესე ყოველი საკმაოდ ვიცით და გვისმიეს ჩუბნ ყოველთა. აჰა სახე და მაგალითი, თუ როგორ უნდა იქცეოდეს ყოველი ქალი.

ჭეინგლაშ.

(ცუძღენი მუქთა-ხორებს).

1.

თუ რიშა გაქვს ბევრი ფული,
კიდე სხვასაც ბევრს მოგცემენ
თუ რომ ცოტა — გეფიცები —
იმ ცოტასაც წაგართმევენ.

გლახკი ხარ — რაღას უშვებ?
მოკელი ჩქარა, ნუ რას ელი:
ეს სოფელი მისთვის არის,
ვისაცა აქვს ბევრი ფული.

2.

თუ მოსთინთლავ მელის გეარად
შემძლებელთ და მდიდართ გულსა,
მამინ ფულსაც ბევრს იმოვნი,
ვერვინც გნახავს დაჩაგრულსა.

მუხლთ-მოდრეკით ვთაყვანე
ყვითლად მბზინავ ოქროს გროვებს,
მათთვის ჩაწექ ტალახშიაც
და ჰქმენ ყველა, რაც შეგარცხენს;

მდიდართ ფეხის ნატერფალად
გახდომასც ნუ დაიხარებ; —
ამათ ჯილდოდ ამ წუთს სოფელს
ბევრს და ბევრს შენ გაიხარებ!...

თუ რომ ღრე გამოგეცვალოს, —
დაგიძვირდეს საზრდო პური, —
ნუ ინაღელი, თუნდ ყვედრებას
მოგეყვეს შენ მინაური;

მაშინ შრომა შენ რად გინდა,
თუ კი იცი ის ხელობა,
რომ ადიდო მდიდართ ქისა, —
გამოგიჭა შენ წყალობა....

შოქმედება მეორე.

გამოსვლა პირველი.

ციხე-დარბაზი ბარონ ატტინგაუზენისა.

ზალა, გოთიურად მორთული სხვა და სხვა ტროფეებით და ზუჩ-ჩაჩანებით. დგას ბარონი, 35 წლის მოხუცი, მაღალი ტანისა და კეთილშობილური მხედველობისა; აცვია თბილი, ბეწვიანი შლაფროკი და უჭირავს ყავარჯენი, რომელსაც თავზედ აქვს მიკოწიწებული მონადირეების საყვირი. კუონი და ექვსი მსახური გარს ახვევია სათიბლებით და ფოცხებით. ულრიხ ფონ რუდენცი შემოდის რაინდის მოკმაზულობით.

რუდენცი.

რა გნებაეთ, შია ჩემო, მიბძანეთ.

ატტინგაუზენი.

ჯერ ერთი მომითმინე, ჩვეულებრივ ღვინო დავლიო ჩემ კარის კაცებთან. (სვამს ყანწით და მერე სხვას აძლევს). ძველ დროს რომ მოვიგონებ ხოლმე, პატარა გული გამინათლდება. ჩემ ყმაწვილობაში სულ ამათ დავლებდი, საცა კი წავიდოდნენ—სამუშაოთ, თუ საომრად; ეხლაკი ჯივარ შინ გაუძვრელად. ოხ! დებერდი; ყოველი ფერი დავტოვე ამ სოფლისა, ყველას გამოვაყლდი. ჩემი მთების კერგითაც ყველარ დავტყებდი ხოლმე; ასე გამინჯეთ, იქნება მზეც ვე-

ღარ შენახა, რომ თითონ არ შემოიხედავდეს ხოლმე ჩემ ფანჯარაში. ღიახ, რამდენიც დღე მიდის, იმდენი ჩემი სიცოცლეს უფრო და უფრო ნელდება და თითქმის ცივდება. ეხლა მე ვდგევარ ჩრდილს, მალე ეს ჩრდილიც გაქრება—ღარჩება მხოლოდ ამის სახელი.

კუონი (ყანწს მიართმევს რუდენცს).

შიირთვი, რაინდო! (რუდენცი არ ართმევს). შიირთვით, ერთი ჭურჭელი გვაქვს—გულიც ერთი ექიონიოთ.

ატტინგაუზ.

წადით, შევიღებო. საღამოზედ კიდევ მოხვალთ ჩემთან, — მაშინ ვილაპარაკოთ კიდევ. (ეასსალები მიდიან). როგორც გატყობ, სრულებით გამზადებულხარ: აპირებ ალტდორფის ციხე-დარბაზისკენ წასვლას?

რუდენცი.

ღიახ, ძია ჩემო, ძალიანაც მემწურება.

ატტინგაუზ. (ჯდება).

შითომ ძალიან რას გემწურება? ნუ თუ შენი სიკბაუყე ისე დაჩაჩანაყებულია, რომ ბიძი შენისთვის ერთ წამსაც ვერ დასთმობ?

რუდენცი.

მე კარგათ ეხედავ, რომ ჩემში საჭიროება არა გაქვსთ რა თქვენ; ან კი რად გინდევართ—ხომ უცხო ვარ ამ სახლსა....

ატტინგ.

ჰო, საუბედუროდ, მართალს ამბობ. დიდი ხანია შენ მამულის უცხო სახით ეყიდები. უღრიხო! უღრიხო! ევლარცკი გცნობ, მთლად აბრეშუმში ჰხიხარ, თაფზედ ფარშავანგის ფრთები გიფრ-

ალებენ, მხარზედ ხავერდის წამოსასხამი გადაგიკიდნია; სიძულ-
ელით უცქერი ვასალებს და თითქმის გეთაყილება იმათი ერ-
თგული მოკითხვა.

რუდენცი.

იმათი მოკითხვა ჩემთვის საჭირო არ არის—უყანვე წაბ-
ლონ, — მე კი ისე მოვიქცევი, როგორც უფლება მაქვს.

ატტინგ.

ჲ მთელი მხარე შემავეწროებელის უღელ ქვეშ არას;
ამდენის შეწუხებისგან ყველას გული უკედება, — შენკი განზედ
გასდგომიხარ შენ ხაზლს, ჩენი ჩამულის მტრებს გაჰმეგო-
ბრებიხარ და იმათში დაიკინები შენი ხალხის უბედურება-
ზედ. შენ სცდილობ მთავართ აჩენო თავი, რომ მოწყა-
ლეება მოგცენ, აჲ კი შენი მამული საშინელ შევიწ-
როებაშია.

რუდენცი.

ჩემი ქვეყანა შევიწროებაშია? ამის მიზეზი რა არის? ვინ
არის დამნაშავე ამის უბედურებისა? ერთი სიტყვის მეტი
არ უნდა, რომ ბოლო მოეღოს ამდენ შევიწროებას და
მეთვის სასტიკობა მოწყალებად გადიქცეს. მაგრამ ეაი იმათ,
ვინც აუხვია თვალები ხალხს და სწორე გზის მაგიერად
ბრუდე გზაზედ დააყენა! ეაი იმათ ვინც მხოლოდ თავიანთ
სარგებლობისათვის აგონებს ხალხს: ავსტრიელებს ფიცს ნუ
მისცემთო. მათომ რა ენადლეებათ? ისინი თავიანთ საბა-
ტონოში განცხრომით ბძანდებიან და უნდათ, რომ მეთვე
მთავრად ჰყვანდესთ იმ პირობით, რომ თითონ თავისუფლე-
ბი იყვნენ.

ატტინგ.

განა შენგან ეს სიტყვები უნდა შესჳოდეს?

რუდენცი.

თქვენ ხომ დაიწყეთ, — ახლა ნება მომეცით შე გაე-
თავო. — ერთი ზიბძანეთ: თქვენ რაღა ობანას სთამაშობთ? ნუ
თუ თქვენში ერთი ბეწო ამპარტაენება არ იპოვება? განა
მფლობელი ბარონის საქმე ის არის, რომ მწყემსებს გაუა-
მხანადღეს? აქ მონათ შუა გამგებლობას და გლეხების მოხე-
ლეობას, არ ემჯობინება და უფროც არ შეგშენისთ მე-
ფეს ემსახუროთ და იმის სასახლეში სცხოვრებდეთ?

ატტინგაუზ.

ახ, ულრიხო! როგორც ვხედავ, მატუთრ ენას შეუშ-
ლიხარ და შენი გული შხამით აუღესია!

რუდენცი.

ღიახ, არ დაგიმაღავე, ძალიან მეთაკილებოდა ამაყი უც-
ხო ქვეყნელების დაცინვა, აკი ბევრიც ვეღარ მოვითმინე.
იქ ჩემი ტოლები გაბსბურგის ჯარებისკენ თითქმის მიფრი-
ნავენ, მე კი აქ, გულ ხელ დაკრფილი, ეზივარ ჩემ მამა
პაპის მამულში და ვაფუჭებ უბრალოდ ჩემ გაზაფხულის
წელიწადებს. სხვა ქვეყანაში დიდი საქმეები ხდება; მთებს
იქით დიდების ქვეყანა არისო; — მე კი აქ მიჟანგდება ზუჩი
და ფარი. ჩვენ არე მარეში ერთხელ არც ხმლის ჩხრიალს
გაიგონებს კაცი, არც სამხედრო საკრავების ხმას; აქ მხო-
ლოდ მწყემსების ერთნაირი სიმღერა ისმის და კიდევ ცხე-
რების ბლავილი.

ატტინგაუზ

მაშ ეგრე! მოიძულე მამული, მოიძულე! მიჰყევ აშაო.

მხიარულებას და განცხრომას. ნურც მამულის წმინდა ჩვეუ-
ლებას უხანგრებო... მაგრამ ერთხელაც იქნება მღუღარე ცრე-
მლით მოუბრუნდე შენს სამშობლო მთებს, ერთხელაც
იქნება ჩვენი მწყემსების ნაღვლიანი სიშღერტები, ესლა რომ
გძულს, აგიგზნებენ მწყობარებით მაგ შენს ამაყს სულს. ი-
ცოდე: დიდია სამშობლო ქვეყნის სიყვარული... შეფესთან
ყოფნა შენ ხელს არ მოგცემს, სასახლეში ყოფნით შენი
თავი შენვე მოგძულდება: იქ არ გეგმარებს ის ვაჟკაცობა,
რაც ამ ჩვენ მთებში გამოაჩინე. წახვალ გაჰყიდი შენს
თავისუფლებას, აიღებ საბატონო ალაგს, შეიქნები მონად, —
წადი და ესე ჰქენ, თუ თითონ ბატონობა მოგბეზრებია და
თუ მოგწყინდა საკუთარი მამულის მოხმარება!.. მაგრამ, ულ-
რიხო, უფრო კარგს იქდი, რომ არ წახვიდე ალტდორფში
და მამულს თავი არ დაანებო ამ გაჰირებულს დროს. —
მე ვარ უშვილო, ჩემით უნდა ზოისპოს ჩემი ძველი გვა-
რი. იმის იმედი მაინც გექნებოდა, რომ ამ ზუჟს და ფარს
ჩამატანდი საფლავში. ნუ მაფიქრებინებ ამ უკანასკნელ დღე-
ებში, რომ შენ მხოლოდ ჩემ სიკვდილს უცდი და გინ-
და ჩემი მამული ავსტრიის ხელიდან შიილო, და არა ჩემი
ხელიდან.

რუდენკი.

დიდით ვაშაგებთ, ძია ჩემო, რომ არ ემორჩილებით
შეფეს; მთელი ქვეყანა იმისი მორჩილია, ჩვენ კი, გაჯო-
ტებულნი სიკვრით, წინ უდგებით იმის შემძლებელ ძალას,
იმ ძალას, რომელმაც ამდენ ქვეყანას ერთად მოუყარა თა-
ვი. სასამართლოები, გზები, ბაზრები — სულ იმას ეკუთვნის
და თიქმის გოტარდის ჯოგებისგანაც იღებს ღალას; ყო-

ვლის შხრით შემოზღუდულნი ვართ იმის სამფლობელო-
ბით და ისე ვართ იმათში გაბმულნი, როგორც ბადებში. რას
იქს ჩვენი სამეფო? თავის თავსაც ვერ გამოიხსნის ავსტრი-
ელების ხელიდან, არაუთუ ჩვენ გეიშველოს რამე. თუ თი-
თონ ღმერთი არ გეიშველის — კოროლს რა შეუძლიან?
თუ იმის დაპირებას მივდიეთ — ბევრი რამ არ გამოვა. იმისთ-
ვის დაპირება ისე აღვილია, როგორც კოტრობის დროს
ყველა ქალაქებისა და მიწების გაყიდვა ან დაგირაფება. არა,
მა ჩემო, უფრო გონიერობა იქნება ჩვენგან, ამ არეულ
დროს ჩვენ მფარველად ძლიერი მეფე მოვძებნოთ. საიმპე-
რიო გვირგვინი ერთი გვარიდამ მეორე გვარში გადადის, —
ვიღას დაახლოვდება ჩვენი ერთგული სამსახური? მაგრამ ის
სხვა იქნება, თუ ძრიელს მეფეს ემსახურებით ეთგულად:
მამინ იმედიანად ვიტყვით, რომ კარგი მიწისთვის მიგვი-
ბარებია თესლი.

ატტინაუზ.

ბარაქალა! კარგი სჯა გქონია, მაგრამ ცოტა ჭკეას ძა-
ლას ატან. ნუთუ შენ ჭკვიანი ხარ შენ მამაპაპზედ, რომე-
ლთაც თავიანთ უფლებებისთვის მუდამ სისხლი უღვრიათ?..
აბა წადი ლუცერნში, იკითხე თუ რა ძნელი ასატანია ავ-
სტრიის ბატონობა. წელან არა სთქვი, რომ ბევრგან იღე-
ბენო ხარჯსა და ღალას: აქაც მოვლენ, აქაც დაგვიფელიან
ცხვარსა და საქონელს, მთებს გაგვიზომენ, თავისუფალ
ტყეებში ამოგვიხოცენ ნადირს, ჩვენ ქალაქების კარებებთან
და ხიდებთან დაგვიყენებენ მებაყეებს და ასე ჩვენი დაქცე-
ვით თითონ აშენდებიან და ჩვენი ხალხის სისხლის დაღ-
ვრით ომში გამარჯვებენ...არა! თუ სისხლის დაღვრაა — ისევ

ჩვენი თავებისთვის დაედგაროთ, იმას შაინც ვიტყვით, რომ პირუტყვისათვის არ მოეკცეულვართ!..

რ უღენცი.

რას გავაწყობთ ჩვენ, მწყემსები, როგორ დაუდგებთ წინ ალბერტის ჯარებს?

ალტინგაუზი.

ბავშო! აცან ჯერ კარგათ ჩვენი მწყემსები და შაშინ ილაპარაკე ეგრე. და თუ არ იცნობ — მე შეითხე იმათი გაქცეობა: თითონ მე დამყვანდა ხოლმე ისინი ოშში; ფავერნის ოშშიაც ჩემი თვალებით უყურებდი იმათ. აბა მოვიდნენ და დამონაგონ, ჰნახავ დამოარჩილებიან თუ არა? — კმარა, ნუ ივიწყებ შენ გამოჩენილ გვარს, ნუ უკუ აგდებ დროებითი განცხრომისათვის და ამოა მხიარულებისთვის შენს აუცილებელს და ძვირფასს პატივს. შენ უნდა იყო თავისუფალი ხალხის თავი, რომელიც შენ გულ-წრფელად შემოგცქერის და ყველგან მოგყვება, საცა კი წაიყვან, თუ განდ თვით სიკვდილზედ. აი ამით იმაყე! აი ეს იქნება თვით ჭეშმარიტი დიდება! ნუ უღალატებ ნათესავეებს, ნუ უღალატებ საყვარელ სამშობლოს, უერთგულე იმათ გულით და სულით! სამშობლო მამულია შენი ბედნიერება და შენი ძალა, თუ არა — უცხო ქვეყანაში შენიქნები მარტო და ისე უღონო, როგორც ობოლი ჩალა უდაბურ მინდორზედ. დარჩი, დარჩი ჩემთან! ერთი დღე შაინც გეაჩუქე, მხოლოდ ერთი დღე — გესმის? დღეს აქ დარჩი!

(ართმევს ხელს).

რ უღენცი.

არა, გამოშვით. სიტყვა მიმცია — ვერ გავტყვ.

• ტ ტ ი ნ გ ა უ ზ. (უშვებბს ხელს).

სიტყვა მიგოცია? ვერ გასტეხ? მესმის. შეკრული ხარ, მე საწყალო, მაგრამ მიცემული სიტყვით კი არა, არც ფიცით, — არა! შენ სიყვარულს შეუყვარიხარ, (რუდენცი მიბრუნდება). — პირს ნუ მარიდებ. ყოველიფერა ვიცო. შენ მოუხიბლიხარ ბერტა ფოშბრუნეს, და სწორედ ის არის მიზეზი, რომ შენ ეგრე თავ გადაკლული ხარ იმპერატორთან მსახურისთვის: შენ გინდა მამულის ღალატით საცოლო იმოქმედო? — სცდები! ჯერ ქალით შიგშიდვენ შენ და რაკი მიგატყუილებენ, მაშინ შენ თითონ ჰნახავ შენ მოტყუილებას, მაშინ გაიგებ, რომ ბერტა შენთვის არა ყოფილა დანიშნული.

რ უ დ ე ნ ც ი.

ახლა კი კმარა, ბევრი მოვისმინე. ნახეაშდის! (მიდის).

• ტ ტ ი ნ გ.

შოიცადე, მე უგუნურო! წაეიდა! ეილა დააყენებს? ეილა გააგებინებს იმას თავის შეცდოშილებას? აი, ვოლფენშისენიც გაგვიღდა, — ესე სხვანაც გაგვიღებოიან!. როგორ ყველას იზიდავს ის უცნობი ქვეყანა! ოხ! წყეულიმც იყოს ის საათი, რა საათსაც ამ ბედნიერ ქვეყანაში მოვიდა უცხო ხალხი და დაარღვია ჩვენი წმინდა და მშვიდობიანი ჩვეულება! ყველა ახალი ძალით შემოდის, ყველა პატროსანს ძველებურს ედება ბოლო, აზრიც, ჩვეულებაც — სულ სხვაა. მამ რალათ ვცოცხალვარ? დიდისანია საფლავში განისვენებენ ჩემი ტოლები, იმათი ჩრდილიც აღარ სად არის, — მე რაღას ვაქეთებ აქ? ოხ ნეტა იმას, ვინც არ მოვსწრო ახალ ჩამომავლობას! (მიდის).

გამოსელა შეორე.

ველი, შემოზღუდული ყოველის მხრით მაღალი კლდე-
ებით და ტყით; კლდეებზედ არის საფეხურიანი ბილიკები, რომ-
ელზედაც ჩამოდიან სოფლელები. სცენის სიღრმეში მოჩანს
ტბა, ტბაზედ მთეარის ცისარტყედა; შორს მოჩანს მაღალი
მთები და კიდევ შორს უფრო მაღალი, შეთოვლილი მთები.
ზნელი ღამეა. ტბა და თოვლიანი მთები ელვარებენ მთეა-
რის შუქზედ.

მელხტალი, ბაუმგარტენი, ვინკელრიდი, მეირ
სარნენი, ბურკგარდ ბუხელი, არნოლდ სევა, კლაუს
ფონ-დ ერ-ფლუე და კიდევ ოთხი სხვა სოფელი, —
ყველანი თოფ-იარაღით არიან.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი (სცენის გარეთ).

აი ბილიკი, მე მოწყევით, აი ის კლდეებიც, აი ჯვარიც,
მოველით — ეს არის რუტლი. (შეშოდიან სანთლებით).

ვ ი ნ კ ე ლ რ ი დ.

აცა! ყური დაუგდე...

ს ე ვ ა.

სულ არა ისმის რა.

მ ე ი ე რ ი.

ერთი ადამიანის სულიც არა წაწანებს აქ; ყველაზედ
ადრე ჩვენ მოვედით; უნტერ-ვალდნელები ვართ-და!

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ეხლა კარგა დრო უნდა იყოს გასული.

ბ ა უ შ გ ა რ ტ ე ნ ი,

სელისბერგის ყარაულმა ორჯელ დაიყვინა, — ჯერ დიდი
ხანი ატარის. (შორიდგან მოისმის წყარუნი).

მ ე ი ე რ ი,

გესმით?

ბ უ ხ ე ლ ი.

ეს ტბის იქით რომ მოსალოცავია — იქ რეკავენ ცის-
კრისას.

ფონ-დერ-ფლუე.

წმინდა ჰაერია, — ხმა შორს შიჟეს.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

წადით ვინმე, მოაგროვეთ ჩინჩხვარი და დაანთეთ, რომ
შეგობრებმა ადვილად გვიმოვონ. (ორი სოფლელი მიდის).

ს ე ვ ა.

რა მშვენიერი მთვარიანი ღამეა! სარკეს არა ჰგავს და-
მშვიდებული ტბა?

ბ უ ხ ე ლ ი.

უფრო კარგი, უფრო ადვილად მოცურდებიან,

ვინცელრიდი (ხელს გაუშვებს).

აბა ერთი იქით უყურეთ: რა არის?

მ ე ი ე რ ი.

აბა სად? აგერ, მართლა!.. ღამე ცისსარტყელა ვის გა-
უგონია?

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

მთვარისა არის.

ფონ-დერ-ფლუე.

თ ი შ ვ ი ა თ ი მოჩვენება! ზოგი ისე კედება, რომ ვერ

მნახავს ამას.

ს ე ე ა.

აგერ იმის ზევით სხვა, უფრო შერაღო.

ბ ა უ მ გ ა რ ტ.

აგერ შორს ნაეიც მოჩანს.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

შტაუფახერია, სწორედ...რა პატროსანი მოხუცია? ბევრი
კი არ გეცდევინა....(მიდის ბაუმგარტენით ნაპირთან).

მ ე ი ე რ ი.

ურდამ კი როგორღაც იგვიანებენ.

ბ უ ხ ე ლ ი.

რა ქნან? ძალიან შორი მოსაფლელი აქვსთ, პირდიპირ
ხომ ვერ გამოუვლენ ლანდფოხტის ყარაულებს. (ამასობაში
ორმა სოფელელმა შუა სცენაში ანთოც ცეცხლი).

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ვინახართ? გვიპასუბეთ!

შტაუფახ. (ქვევდილამ).

ყველანი მამულის მეგობრები ვართ! (სცენაზედ ეინც
არიან მიდიან, რომ ახალ მოსულებს მიეგებნენ. ნაეიდგან
ამოდიან: შტაუფახერი, იტელ რეგინდი, განს შაუერი, იორგ
გოფი, კონრად ხუნი, ულრიხ შმიტი, იოსტ ევილერი და კი-
დეე სამი სოფელელი — სულ თოფიარაღით).

ყველანი (მოსულებს).

გამარჯვება თქვენი!! (დაჩებიან აქ რამდენიმე ხანი და
ერთმანერთს სალამს და მოკითხვას ეუბნებიან, ხოლო შტა-
უფახერი და მელხტალიკი წამოვლენ წინ).

შელხტალი.

ოხ, შტაუფახერო! ენახე ის, ეისაც ველარ შეუძლიან ჩემი ნახვა! ხელები მივაფარე თვალებზედ და ის უსინათლონი ისე ნაირად მიყურებდნენ, თითქოს მაგიერს მიხდიანო.

შტაუფახ.

რადროს მაგიერის გადახდაზედ არის ლაპარაკი? ჩვენ უნდა დაუხედეთ ბოროტებას, როშელიც დღითი დღე უფრო და უფრო გვაწუხებს. ახლა ერთი მითხარ, რა გარიგე უნტერვალდენში? იშოვე მეგობრები? რას ფიქრობენ ამ საკმევდ სოფლელები? ან შენ როგორ დაეხწიე მწვერაგებს?

შელხტალი.

მე წაველ სერენის მთებით, გავიარე ყინულით მოქცეილი თვალ გაუწვდენელი მინდერები, სადაც ყეავის ხშის მეტი არა ისმისრა. მიველი იმ ალაგთან, სადაც ურისა და ენგელბერგის მწყემსებს ცხვრები უყენიათ. როცა მომწყურდებოდა ყინულ ქვეშიდამ გამონადენ წყალსა ესეაშდი. საფარი თუ მომინდებოდა — შევდიოდი უპატრონო ქოხებში, როგორც პატრონი და როგორც სტუმარი. ამგვარი ვაი-ვაგლახით ძლივს მივახწიე ხალხის საცხოვრებელ ალაგს. ამდროს იქ გაეგოთ ახალ უსამართლობაზედ და შევიწროებაზედ.... ჩემ ბედზედ ყველგან პატივისცემით და პურმარილით მიხედებოდნენ; და საცა კი ვიყავ, ყველგან მესმოდა უმადურება ახალ მთაგრობაზედ. როგორც ალპები არიან უცვლელნი, როგორც ყოველ წელიწადს ერთი და იგივე შტენარე იზდება მთებზედ, როგორც ერთნაირად მდინარეობენ რუები, როგორც ღრუბლები და თითქმის ქარიც მიდიან და მოდიან შეუცვ-

ღელად; — ისე შეუცვლელნი არიან ხალხის ჩვეულებები და ისე შეუცვლელად გადმოუციათ ყოველიფერი წინაპართ ჩამოშაელობისთვის. იმათ არ მოსწონსთ ახალი მმართველობა, — ისეც თავიანთ ძველ ცხოვრებას მისდევენ. ვისთანაც მივიღოდი, ყველანი სიხარულით მმასპინძლობდნენ, და როცა გაიგონებდნენ ხოლმე ჩემ ლაპარაკში ჩვენი სოფლის გამოჩენილი პირების სახელებს, უმეტესად შენსას და ე. ფურსტისას, — მისწედებოდნენ ხოლმე კედელზედ დაქანგებულ ხშლებს და მეტის მეტი გრძნობისგან ცეცხლივით აენთებოდათ ხოლმე თვალები, მფიცავდნენ ყველგან წამოყოლას, თუ გინდ თვით სიკედილზედ, ოღონდ კი ისინი წაგვიძღვენო, ე. ი. თქვენ. ესე ერთი სახლიდამ შეორე სახლში მივიღიოდი და ამ ნაირად მივატანე ჩემ სამშობლო ველსაც, სადაც ბევრი ჩემი ნათესავები ენახე და იმათში მამა ჩემიც, დობრმეებული, სხვის ნაშჯაზედ მწოლარე, რომელიც კეთილ ზალხს დაეგო იშისთვის...

შ ტ ა უ ფ.

ოხ, ღმერთო!..

შ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

მაგრამ არ მიტირნია: არ მინდოდა უბრალო ცრემლით გამეჭარწყლებინა ჩემი მძამე უბედურება. როგორც ძვირფასი რამ — დავიმარხე ისეც ჩემს გულში ჩემი ნაღველი და ეფიქრობდი მხოლოდ საქმეზედ. ყველა დაფარული ველები დაეიარე, ყველა ხეობაში ვიყავი, ყინულიანი ხეობის ძირიც არ გადამრჩა და, საცა კი ვიყავ, ყველგან უჩივის ხალხი შევიწროებას, და თითქმის იქაც აეძარ ხალხი, სადაც ცივისს ლეულად უყურებდნენ ახალ მმართველობას! ერთის სიტყ-

ვით, ეხლა ყველანი ჩვენ გვეყუთენიან სულითაც და ხორ-
ციითაც.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

ბევრი გაგირიგებია ამ ცოტა ხანში.

შ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ჯერ სად არის — კიდევ მოგახსენებ რასმე: ის ორი სიმაგრე
— როსბერგი და სარნენი, თითქმის მოუსაველნი, სადაც ჩვენი
მტერი არის გამაგრებული, — იქაც ვიყავი და კარგადაც
დავათვალიერე იქაური ციხე-დარბაზები.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

როგორ გაჰყვებოდა შესვლა ფოცხერის სოროში?

შ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ბერის ტანისამოსი ჩაიცე: რომ შეველ, — ლანდფოხტი
სადილზედ იჯდა... აბა ეხლა იფიქრეთ: შემოძლიან, თუ არა
თავის შემაგრება? ჩემს მტერს ესედავდი — მიგიერი კი არ გა-
დაუხადე.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

ბევრი გაგიბედნია, ბარაქალა შენს ბიჭობას!.. (აშასობაში
სხვებიც მოახლოვდებიან). ახლა მითხარ ვინ არიან შენი
შეგობრები? ეინც მოგიყენია — გამაცან, რომ უფრო გულ-
ლიად ვილაპარაკოთ ერთმანერთან.

შ ე ი ე რ ი.

ჩვენ სამ კანტონში ვინ არ გიცნობთ თქვენ? მე მკეიან
შეიერი, სერნილამა ვარ; აი ესეც ჩემი დისწული გახლავთ —
სტრუტ ეინკელრიდი.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

შენ მე წაცნობ სახელს შეუბნება: ერთა ეინკელრიდი

გამიგონია, რომელსაც ვეილერის ჭაობში ვეშაპი მოუ-
ლავს და თითონაც ზედ დაჰკლამია.

ვინკელილი.

ის გახლდათ ვერნერი, ჩემი წინაპარი იყო.

შელხტალი (აჩვენებს ორ სოფელზედ).

აი ესენი ტყის იქით სცხოვრებენ; ინგლებერგის საეკლესიო
ვასსალები არიან, მაგრამ თქვენ ნუ მოიძულებთ ამათ,
რადგან საკუთარი მამული არა აქვსთ, რა უშავს? — თავიანთი
ქვეყანა ძალიან უყვარსთ.

შტაუფახს.

ხელი მომეცით. ბედნიერია ვინც არავისგან არ არის და-
მოკიდებული და თავის უფლად სცხოვრებს თავის მიწა-
ზედ, — მაგრამ პატიოსნება უმამულოთაფისაც ღირსეული ნი-
ქია.

კონრად ხუნი.

აი რედინგი, ჩემი ძველი ლანდშანი.

მეიერი.

ვიცნობ: ჩემი მოღვაწეა; შე და მაგას დავა გვაქვს ერთ
მიწაზედ. დიახ, რედინგი, ჩვენ მტრები ვართ სასამართ-
ლოს წინ, მაგრამ აქ მეგობრები ვიყვნეთ. (ხელს არ-
თმევს).

შტაუფახერი.

გონიერი ქცევია...

ვინკელილი.

აგერა ისინიც მოდიან... აცა! გესმისთ უჩის საყვირის
ხმა? (მარჯვნივ და მარცხნივ კლდეებზედ ჩამოდის შეთოფ-
იარაღიანებული ხალხი).

მ ა უ ე რ ი.

აგერ ლედელიც მოსდევს. ხედავთ, როგორ ცუდ გზას და ღამეს არ შეჰპოვებია, როგორც ერთგული მწყემსი თავის სამწყსოვს გულისთვის.

ბ ა უ შ გ ა რ ტ ე ნ ი.

აგერ პეტერმანი და ვალტერ ფურსტიც; მაგრამ ტელლი არ სადა სჩანს. (ვალტერ ფურსტი, რესსელმანი (პასტორი), პეტერმანი (კისტერი), კუონი, ვერნი, რუოდი და კიდეც ხუთი სოფელი, ყელანი ოცდა ცაშეტნი არიან; შემოეხევიან ცეცხლს).

ვ. ფ უ რ ს ტ ი.

ამას იქით ჩვენს საუთარ მამაპაპის მიწაზედ უნდა შევიკრიბნეთ ხოლმე როგორც ავაზაკები; და ბნელ ღამეში, როგორც ქურდები, ვეძებდეთ ჩვენს უფლებას ისე წმინდას და ნათელს, როგორც ნათელია მზე მოწმენდილ ცაზედ!..

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

არა უშავსრა, რასაც ღამე, ბნელაში დაეთესათ—ის დღისით დამწიფდება სასიხარულოდ და თავისუფლებისთვის რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

შომისმინეთ, რა მაუწყა უფალმან: ჩვენ უნდა შევადგინოთ მოქალაქეთ საზოგადოება და მთელი ზალხისთვის უნდა მოვილაპარაკოთ. ახლა დავიწყოთ თათბირი, როგორც მამაპაპს ჰქონია ჩვეულება, და თუ გვაქვია რამე ამ ჩვენს კრებაში—გარემოებით მოგვეტყევა: უფალი ყველგან არის, სადაცკი მართლ-მსაჯულობენ; ჩვენ ვართ უფლის საფარველ ქვეშ.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

მართალს ბძანებ; ისე მოვიქცეთ, როგორც ჩვეულება გვი-

ჩვენებს. თუმცა ბნელა ეხლა, მაგრამ ჩვენი სიმართლე ნათელია.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ოტანი კი ეართ, მაგრამ ყველა ჩვენი მოძმეთ გული აქ არის, რადგან ხალხის მეთაურნი აქ არიან.

ქ ო ნ რ ა დ ხ უ ნ ი.

თუმცა თან არა გვაქვს ჩვენი ძველი წერილები, მაგრამ ყველა ჩვენგანს მესხიერებაში აქვს დამარხული იმათი სიტყვები.

რ ე ს ს ე ლ შ ა ნ ი.

მაშ ახლა, მეგობარნო, შეკარით წრე; ჩაუტყეთ ხმლები მიწაში: ხმალი ძალადობის იარაღია!

მ ე ი ე რ ი.

ლანდმანი შუაში ჩადგეს, — ჩვენკი გარს შემოვერტყათ.

პ ე ტ ე რ მ ა ნ ი.

აქ სამი ხალხია, — მეთაურად რომელი უნდა იყოს?

მ ე ი ე რ ი.

მაგზედ შვიცი და ური გაჯიბრდნენ, — უნტერვალდენს დაუთმია მაგათთვის მეთაურობა.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ღიახ, უნტერვალდენს დაუთმია მეთაურობა; ის თავის შემძლებელ ბეგობრებს სთხოვს შემწეობას.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

მამ ურიმ აიღოს ხმალი: ომში იმის ბაირალი წაგვიძღეს ხოლმე წინ.

ე . ფ უ რ ს ტ ი.

არა, ეგ პატივი მარტო შვიცს შეეფერება: ჩვენ უიმი-

სოდ არ ევარგოვართ.

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

მე დაეაბოლოებ თქვენ კეთილშობილურ დავას: თათ-
ბირში შეიცი იყოს მეთაური და ომში — ური.

ე. ფ უ რ ს ტ ი (აძლევს ხმალს შტაუფახერს).
ინებეთ.

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

არა, ჩემზედ უფროსი აქ სხვაა.

გ ო ფ ი.

აქ ყველაზედ უხუცესი უღორხ შმიტია.

მ ე ი ე რ ი.

მამაციც არის; მაგრამ რადგან ვასსალია — შვიცის მა-
მასაზღოისობა არ ეყუთენის.

შ ტ ა უ ფ.

მამ აი რედინგი, ჩვენი ძველი ლანდმანი; ამაზედ კარგს
ვიღას ვიზოენით?

ე. ფ უ რ ს ტ ი.

მამ ლანდმანიც და მეთაურიც ეგ იყოს. ვინც თანახმა
ხართ, ხელი აიშვირეთ ზევით. (ყველანი მარჯვენა ხელს აი-
შვერენ ზევით).

რ ე ღ ი ნ გ ი.

ღმერთსა ვფიცავ — არც ნამწეწს არ უღალატებ სიმარ-
თლეს და ჭეშმარიტებას. (ამის წინ ჩაურკობენ ორ ხმალს;
ყველანი წრესავით შემოერტყმიან გარს. შვიცს უჭირავს
შუა ადგილი, ურის — მარჯვენა და უნტერვალდენს — მარც-
ხენა. რედინგი დგას ხმლებზედ დაბჯენილი). ერთი მითხა-
რით: რისთვის დაგინებებიან თავი თქვენი ოჯახობისთე

და ამ შუალამისას შეპყრილხართ საში ქვეყნის ხალხი ამ უდაბურ ალაგს? რა არის მიზეზი თქვენი ახალი კავშირისა, რომელსაც ეწლა აღგენო?

შ ტ ა უ ფ ა ხ. (შედის წრეში).

ახალ კავშირს კი არ ვაღგენთ, ჩვენ გვინდა ძველი, მა-
შაპაპის კავშირი გაეახლოთ. იცოდეთ, ძმანო! თუმცა მიწა
და წყალი ჩვენ სხვა და სხვა გვაქვს, თუმცა მთებიც გვიძესს
შუა და მმართველობაც სხვა და სხვა გვაქვს, მაგრამ ყველა-
ნი ერთი ჯიშისანი ვართ, ერთი სისხლი დუღს ჩვენ სხეუ-
ლებში და ერთი მამულისაგანა ვართ აღზრდილები.

ვ ი ნ კ ე ლ რ ი დ.

მამ მართალი არის, რასაც ჩვენში მღერიან, ვითომც
ჩვენ შორიდან ვიყოთ მოსულები? ერთი გვიამბეთ, თუ ღმე-
რთი გწამთ, როგორ ყოფილა ეს,—რომ ახალი კავშირი
უფრო კარგად შეგებვით ძველთან.

შ ტ ა უ ფ.

აი მოხუცნი როგორ გვიამბობენ ხოლმე მაგაზედ:
ოდესმე სცხოვრებდა თურმე შორს ჩრდილოეთისკენ ერ-
თი დიდი ხალხი; ამ ხალხში ერთ ღროს ჩამოეარდნილიყო
სამინელი სიძვირე ყოველიფრისა და ამისგამო ცხოვრება
ძალიან გაძნელებულიყო. მაშინ იმათ ეთათბირნა და
ისე გადაეჭრა, რომ წილის ყრით ყველა ათისთავი გადასახლე-
ბულიყო საღმე; — ესრეც მოეხდინათ. ერთ სამინელ ხროვა კა-
ცსა და დედაკაცს აგვიდნა გუდა-ნაბადი და წამოსული-
ყო სამარჯეთისკენ. გზაზედ მრავალი უბედურება გამოეცლოთ
და ნემეცების მიწაში რომ მოსულიყვნენ — მრავალი ომე-
ბი შემთხვევით, და ბოლოს მოსულიყვნენ ამ ტყიან მთებ-

ზედ. წასულიყენ კიდე წინ და ბოლოს იმ უდაბურ ველთან მისულიყენ, სადაც ეხლა მიოტტი ჩამოდის მწვანით მოსილ კიდეებ შუა. იქ აღმინის კვალიც ვერსად ეპოვანთ, მხოლოდ ტბის პირზედ კი ენახათ ერთი მენავის ქოხი, რომელსაც თურმე გადაჰყენდა და გადმოჰყენდა ტბაზედ ხალხი. ესენი როცა მოსულიყენ ქოხთან, მაშინ ტბა საშინლად აღელვებული ყოფილიყო. რადგან გადასვლა არ შეიძლებოდა, დაეცადნათ აქ და ამ დაცდაში გაეშინჯათ მთელი მხარე და, რა დაეყუათ სიუხვე ტყით, თუ წყლით და ყოველის ფერით, — ისე გაჰხარებოდათ, თითქო ისევ თავიანთ მამულში მისულიყენ. მაშინ ერჩიათ ყველას აქ დასახლება და აფშენებინათ სოფელი შვიცი; დაეწყათ მუშაობა და მრავალი ტანჯვა გამოეარნათ ტყეების გადათხრაზედ სადგომი ადგილის მოსაწმენდათ. შემდგომ გამრავლებულიყო ამათი რიცხვი და, რადგან აქ ვეღარ დატეულიყენენ, გაეწივნათ შვე მთებამდის და თითქმის ევისლანდამდისაც, სადაც ეხლა, მთებს აქით, სცხოვრებს სხვა ხალხი და სხვა ენით მოლაპარაკე. სტანცის სოფელი აფშენებანთ ვერანლდში, ალტდორფის სოფელი — რეისში; მაგრამ ამათი ჯიში შეუცლელად დარჩენილიყო. ყველა უცხო ხალხისგან, რომელნიც შემდგომ დასახლებულან ამ ველებზედ, შეეცარიელი ყოველთვის გაირჩევა თავის კეთილშობილური გულით და სულით...

მ ა უ ე რ ი.

დიახ! ჩვენ გვაქვს ერთი სისხლი და ერთი გული.

ყველანი (ერთმანერთს ხელს ართმევენ).

ჩვენ ერთი ხალხი ვართ და თანხმობაც უნდა გექონდეს.

შ ტ ა უ ფ.

ბევრნი არიან სხვის უღელ ქვეშ, ბევრნი თავისთავად დაჰმონავენ ბაღიანებს, ამ გვარ ხალხს ჩვენ ქვეყანაშიაც ბევრს ვიპოვნით; — იმათი ბოლო ის არის, რომ, როგორც თითონ სხვის უფლების ქვეშ არიან, ისე შვილებსაც დაუშვიდრებენ მონობას. მაგრამ ჩვენ, რადგან ვართ დიდებული ხალხის ჩამომავლობა, — ყოველთვის ვიცავდით თავისუფლებას, მუხლს არ ვიდრეკდით კოროლის წინ, მხოლოდ ჩვენი ნებით იმპერიის მფარველობა მივიღეთ...

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

ღიას: ჩვენი ნებით მივიღეთ იმპერიის მფარველობა: თითონ იმპერატორი ფრიდრიხის წიგნებშიაც ესრე სწერია.

შ ტ ა უ ფ .

მაგრამ თავისუფალთაცა ჰყავს თავი — მეთაური. მეთაური უნდა იყოს უმაღლესი მსაჯული, რომ დავის დროს იმასთან მოეძებნოს სამართალი. აი ამის გამო ჩვენ წინაპართებოვნათ კვისრისთვის, რომელიც ყოფილა მბძანებელი ყველა იტალიისა და გერმანიის ქვეყნებისა, რომ იმას მიეღო თავის მფარველობის ქვეშ ჩვენი ქვეყანაც, და ჯილდოდ დაჰპირებოდნენ ომის დროს შემწეობას: მხოლოდ ერთი ეალი აქვს თავისუფალს — უნდა დაიცვას მტრისგან იმპერია, რომელიც თითონ იმას იცავს...

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

რაც მაგას გადაემატება — მონობის ნიშანია.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

ჩვენი წინაპრნი არეულობის დროს ავსტრიას შეელოდნენ; იტალიასაც წაჰყენენ კოროლს საიმპერატორო გვირგვინის

დადგინდა; მინ კი თავიანთ საქმეს თითონ განაგებდნენ საქუთარი კანონებისა და ჩვეულებისა მეტრ: იმპერატორის საქმე იყო მხოლოდ კაცის მკლელის განსაჯე; ამისთვის იმას ჰყვანდა დანიშნული გრაფი. ეს გრაფი სცხოვრობდა თავის ქვეყანაში, ჩვენში კი მოკლულა მხოლოდ კაცის კელის დროს და უდავადარაბოდ, ცის ქვეშ, გაარჩედა ხოლმე სამართლიანად საქმეს. მამ ერთი მიბძანეთ: ამაში მონობის ნიშანი არის რამე? თუ ვისმე ეჭვი გაქვსთ—ნუ დაჰყარათ.

მ ო ფ ი.

არა, მაგამი ეჭვი არა გვაქვს ჩვენ: ყოველიფერი მართალია, რაც თქვენა ბძანეთ: ჩვენ დღემი შევიწროება არ გამოგვიცდია.

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ.

ერთხელ მეფემ ინება ჩვენი მიწებით დაესაჩუქრებინა სასულიერო წოდება, მაგრამ, ჩვენ რომ უარი უთხარიით—სასულიერო წოდება უსაჩუქრო დარჩა. ერთხელაც ბერებს უნდოდათ ჩვენი მთების დასაკუთრება და ეთხოვნათ ამაზედ მეფისთვის; მეფეს ნება დაერთო და წიგნი მიეწერა აბბატთან, თუ შენ გჩუქნი უპატრონო მიწებსაო, თითქო არ იცოდა, რომ ჩვენი საქონელი და ფარები შიგასძოდნენ. აბბატმა ეს წიგნი ჩვენ გამოგვიგზავნა. ჩვენ ამაზედ ამგვარი პასუხი მივეცით: „კოლოლს არ შეუძლიან სხვას აჩუქოს, რაც ჩვენ გვეკუთვნის, და თუ აესტრიას უნდა ჩვენი სასულიერო უფლება წაგვართოს,—მაშინ ჩვენ უიმისოდაც ვიცხოვრებთ ჩვენს მთებში“. აი ესე ეპასუხნათ ჩვენ წინაპართ! ახლა ჩვენკი უნდა მოვითმინოთ უპატიურობა ახალი მთავრობისა? განა სხვის ხელქვეყნის ის უნდა მოუთმი-

ნოთ, რასაც თითონ მეფეს არ უთმენდით? ჩვენ თითონ გვიზოვნია ეს მიწა; ჩვენ თითონ გვიჯაფანია და უდაბური ტყიდგან და ნადირთ საროებიდგან ხალხის სადგური გაგვიყვებოდა; ჩვენ გაეწყვიტეთ დრაკონები, გავასუფთავეთ ჩვენი მოწამლული ქაობები; ჩვენ დავკერით ეს კლდეები და ღრეები ამისთანა მშვენიერი გზებით. ამისგამო ეს ქვეყანა ჩვენი. მთელი საუკუნოები გასულა რაც ჩვენ გვიჭირავს ეს მამული, — განა შეუძლიან სხვის ეკისვას მოვიდეს და გვემუქროდეს დამონაგებას? განა გულგრილად უნდა უცქერიდეთ ამ გვარ შერცხვენას ჩვენ სამშობლო ქვეყანაში? ნუ თუ ჩვენ ღაეს ვერ მოუვლით? განა ევრას გაწყობთ?.. (ხალხი აღელვებაში მოვა). არა, კმარა! ბოლო უნდა მოედოს შევიწროებას! თუ შევიწროებული სამართალს ვერ პოულობს და ძალიან შეწუხებაშია, მაშინ აღარა გაეწყობარა: ზეცას უნდა მიჰმართოს შემწეობისთვის — იქ იშოვის სამართალს, იქ სამართალი, როგორც საუკუნო მანათობელი, მტკიცე და შეუცვლელია. მაგრამ თუ ზეცაც ევრას უშეგლის — მაშინ იმან თავის ბასრ-ხმალს მიჰმართოს!.. აედგეთ ცოლისთვის და შეიღებისთვის!

ყ ვ ე ლ ა ნ ი (ხმლებს დაჩხარუნებენ).

აედგეთ ცოლისთვის დი შეიღებისთვის!

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი (შედის წრეში).

ჯერ მინამ ხმლებს აიღებთ და ძალას მოიხმარებთ, რატომ არა ჰფიქრობთ, რომ თქვენ კიდევ დრო გაქვსთ მეფესთან მშვიდობიანად გაირიგოთ საქმე: ერთი სიტყვის მეტი რომ არ დახარჯოთ — შეიძლება ეხლანდელი შევიწროება მოიხსნას ჩვენში: ფიცის მიეცით ავსტრიას და მეტიც არა

კადატრა...

მ ა უ ე რ ი.

რაო! ფიცი მიეცითო?

ბ უ ხ ე ლ ი.

მაგას ყურს ნუ უგდებთ!

ვ ი ნ კ ე ლ რ ი დ ი.

ეგრე მხოლოდ მოღალატე იტყვის, მამულის მტერი!

რ ე დ ი ნ გ ი.

დამშვიდდით, მოკაეშირენო!

ს ე ე ა.

რაო? აესტრიელებმა უნდა შეგვაფიწროონ, და ჩვენყოფიცი მიეცეთ? ღმერთმა გვაშოროს!

ფ ო ნ-დ ე რ-ფ ლ უ ე.

ხეწნით ვერ დაგვაფიცა—ძალით დაგვაფიცებს?

მ ე ი ე რ ი.

აბა მაშინ ეიქნებით სამეილის შეილოდ მონობის ღირსი!

მ ა უ ე რ ი.

იმას ჩამოერთოს ყველა უფლება და სიმართლე, ვინც კიდე გაახსენებს ფიცის მიცემას.—ლანდმანო, მე მსურს რომ ეს პირველ კანონად იყოს ჩვენში.

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი

ეგრე, ეგრე! ვინც კიდე იტყვის ფიცის მიცემაზედ, იმას უნდა წაერთოს ყველა უფლება და პატივი და აღარავინ უნდა მიეპაროს ახლოს.

ყველანი. (იღებენ მარჯვენა ხელებს ზევით).
ეგრე იყოს!

რესსელმანი.

ახლა კი, მეგობარნო, თავისუფალნი ხართ — მხოლოდ
ამ ახალი ქანონით. ეხლა უკურო ველარას გააწყობს აე-
სტრია, რადგან თხოვნითაც ვერა გაარიგარა.

იოსტ ველიერო.

მაშ საქმეს შეუდგეთ.

რედონგი.

მოკავშირენო! ერთი მითხარი: ყველა სამუალება
მოიხმარეთ იქნება თითონ კოროლმა არ იცის, რა გე-
ეწროებაში ვართ. იმის ნებით არის ეს შეეწროება
ჩვენს თავს? ჩვენ ეს ყველა უნდა შევიტყოთ და გაძოვ-
ცალოთ; ჯერ უნდა გავგზავნოთ იმასთან საჩივარი, და
თუ უარს გაცტყვის, მაშინ ხმლებს მივმართოთ. ღმერთიც
მაშინ მოგვეცემს შემწეობას, როდესაც კაცისგან ველარას
მოველოდებით.

შტუფახ. (მიუბრუნდება კონრად ხუნს).

აბა ერთი თქვი, რაც იცი.

კონრად ხუნო.

მე გახლდით რეინფელდში, კოროლისათვის საჩივარი
უნდა მიმერთმევიანა ლანდფოხტუბზედ, ამასთან მეთხოვნა
რომ გაგაქვდებოდა ჩვენი ძველი უფლებები. ჩემს გარდა
იქ ბევრი დებუტატი იყვნენ შეკებიდგან და რეინის ხელ-
ბიდგან; ამგვარივე სათხოვარი ჰქონდათ. იმათ ყველამ
მოიგეს საქმე და სიხარულით დაბრუნდნენ თავიანთ სა-
ხლებში, მაგრამ მე, თქვენ დებუტატს, დამიძახეს სათათბი-
როში და ასე მითხრეს: „ჩვენ იმპერატორს ეხლა ბევრი
საქმეები აქვს — არა სცალიანო; თქვენც სხვა დროს

როდისმე მოგიგონებთო.“ — რაღა მექნა? გამოებრუნდი და წამოველ. კოროლის დარბაზებში რომ გამოვდიოდი — ენახოთ — გერცოგი იოანე დგას ცრემლიანი თვალებით და თანაც ვარტი და ტეგრეფელი ახლავან; ამათ დამიძახეს და მითხრეს: მარტო თქვენი თავის იმედი გქონდესთო, მეფისაგან ნურა სამართალს ნუ მოვლოდებითო, აი შეხედეთ უფრო რა უსამართლოებას შერეაო, თავის დეიძლ ძმის წულის მამის სამეციდროს ართმევსო და თქვენ რაღას გიზამთო? გერცოგი, ხომ თქვენც ხედავთ, სრული წლოვანიაო, კარგად შეუძლიან თავის მამულის მოვლაო, მოვიდა სთხოვა კოროლს თავის სამეციდრო სამფლობელო და კოროლმა, ნამდელი გეირგვინის მაგიერად, ფოთლების გეირგვინი დაადგაო: ჯერ მინა ყმაწილი ხარ, ამან დაგამეგნოსო.

მ ე ი ე რ ი.

გაიგეთ? კოროლისგან ნურა სამართალს ნუ მოვლოდებითო... თქვენი თავის იმედი გქონდესთო...

რ ე დ ი ნ გ ი.

მამ აღარა გაგვეწყობა რა. ახლა მოვილაპარაკოთ ჩვენნი საქმე როგორ წაიყვანოთ.

ვ ა ლ. ფ უ რ ს ტ ი (მეფა წრეში).

ჩვენ გვინდა მხოლოდ ჩვენი უღელი გადვიგდოთ და დავიშვიდროთ უფლებანი, რომელნიც მამა-პაპათ უნდევრებოდათ ჩვენთვის. ახალ უფლებას ნუ მოვითხოვთ; მეფისა — მეფეს უნდა მიეცეს. — ეისა გყავთ ბატონი!

მ ე ი ე რ ი.

ავსტრიის მიწა შიჭირავს იჯარით.

ვ. ფ უ რ ს ტ ი.

მამ აძლიე ღალა, რამდენიც ვალად გაქვს.

ი ო ს ტ ე ე ლ ე რ ი.

მე რაპერსველს ეძლიე ხარჯს.

ვ. ფ უ რ ს ტ ი.

უნდა კვლავ აძლიო, როგორც აქამდის გიძლიეო.

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

მე ცირიხის ეკლესიას მიეცე ფიცო.

ვ. ფ უ რ ს ტ ი.

ეკლესიისა -- ეკლესიასვე მიეცე.

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

ჩემი იჯარეები--სულ იმპერატორის მოცემულია.

ვ. ფ უ რ ს ტ ი.

ყველამ დასრულოთ, რაც მოვალეობა გაქვსთ--არც შეტია საჭირო და არც ნაკლები. ჩვენ მხოლოდ გვინდა ბოროტი მმართველები მოვიშოროთ.... ამასთან, თუ შეიძლება, ეს ავასრულოთ სისხლის დაუღერელად; მაშინ იმპერატორი გაიგებს, რომ მხოლოდ გაჭირვებამ ჩაგვადენინა ეს საქმეები, და, თუ ჩვენ საზღვარს არ გავცილდებით, უეჭველია არ აგვიღელდება.

რ ე დ ი ნ გ ი.

ახლა საქმე როგორ დავაბოლოოთ? მტერი შეიარაღებულია, და თუ ჩვენც იარაღს არ ავიღებთ და არ ვიომებთ -- როგორ მოვიგებთ საქმეს?

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

მოვიგებთ, თუ ჩვენც შეიარაღებულს გენახავენ, -- მოულოდნელობით თავს ზარი დავცემათ.

მ ე ი ე რ ი.

ადვილია სანთქმელად! შეიარაღებით როგორ შეეშინებთ, როდესაც მტერს ამ ჩვენ მიწაში ორი მაგარი ციხე აქვს; ახლა რომეკოროლმაც მოაშველოს ჯარი, მაშინ სულ წაგებულ იქნება ჩვენი სქმე. ჩემი რჩევა ეს არის: ეხლავე როსბერგსა და სარჩენს დაეცნეთ, მინამ მტერს ხმალი არ გაუშიშვლებია.

შ ტ ა უ ფ ა ხ.

კარგი რჩევაა. მტერს ნუ დავაცლით გამაგრებას. შესაძლებელია, რომ ჩვენი საიდუმლოც შეიტყოს.

მ ე ი ე რ ი.

ჩვენში მოღალატე, მგონი, არაფერ არის?

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

დიდი ერთგულებაც მაგნებელია ხანდისხან.

ე. ფ უ რ ს ტ ი.

კადეც რამ დავადავო. აღუარეშოაც გააოგებენ ციხეს და ახლა იქ გაიდგამს ფესვებს მთავარ-მმ როგბელი.

მ ე ი ე რ ი.

მე როგორც ვატყობ, თქვენ მრტო თქვენ თავზედ ჰფიქრობთ.

პ ე ტ ე რ მ ა ნ ი.

სტყუით ზაგას!

მ. ე. ი. ე. რ. ი. (სიანჩხლით).

ესტყუეო? ჩვენ? ნუ თუ ური გეცუნება მაგას!

რ ე გ ი ნ დ ი.

ჰმარა! დამშვიდდით, ჩვენი ფიცის გულისთვის

მ ე ი გ რ ი.

ღიახ, უნდა დავსუდო, რადგან შეიცავს ურს ექიმგება.

რ ე გ ი ნ დ ი.

მე უნდა ყველასთან გაგ მიაღწიო შენ. შენის სიანხლოთ
მშვიდობიანობას არღვევ ჩვენში. განა ყველას ერთი საქმე
არა გვაქვს?

ვ ი ნ კ ე ლ რ ი დ ი.

რა მოგახსენოთ: არ ემჯობინება შობამდის დავიკადლოთ,
მანამ ძღვნების მიტანის დრო მოვა?

რ ე დ ი ნ გ ი.

აბა რას იტყვიან? ყველანი თანახმანი ხართ დაცდაზედ?

(უმეტესი ნაწილი ხელს ზევით აიღებს).

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი. (სთვლის, რომელია თანახმა დარო-
მელი არა).

ოცნი არიან თანახმანი, თორემეტნი არა.

ე. ფ უ რ ს ტ ი.

თუ დანიშნულ დღეს ციხე-დარბაზებს დავიჭერთ, მაშინ
ჩვენსთუბზედ ქა-ქ დავანთებთ ცეცხლს და ამით შევატყუ-
ბანებთ ხალხს აღვომის დროს; ესე თუ მოუქცევით, და-
რწმუნებული იყავით, ვერც ერთი მოადგლე ვერ შეგვებ-
მება და საჩქაროთ მოგვმოზღდება.

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

მე მხოლოდ გესლერი მაწუხებს: დიდი ჯარი ახვევია,
არას დაგეოთმობსსისხლას დუღურულად; ამის გარდა, რომ
კიდევ გვაძლავთ აქედამ — მაინც არ მოგვასვენებს.

რ ი დ ი ნ გ ი.

მაშეგრე: დრომდის მოითმინეთ; რაც მოსახდენია — მოზ-

დებო აქ ჩვენ ღამე გაატარეთ თათქმას, — აგრ თენდება
გოდება. ახლა კი ყველანი ჩვენ ვხას გაუდგეთ, მზის ამო-
სვლამ არ დაგე სწავს.

ვ. ფ. უ. რ. ს. ტ. ი.

ფიქრი არ არის — აქ ძალიან ნელა თენდება ხოლმე.

(ყველანი უნებურად იხდიან ქუდებს და უყურებენ გა-
რიყრაჟს).

რ. ც. ს. გ. ლ. მ. ა. ნ. ი.

ახლა, მეგობარნო, ამ გარეგნულად, ჩვენ რომ გვესა-
ლამება, გავაბლოთ ჩვენი ფიცი და დავამტკიცოთ კაც
შარი. ამ დროდგან ვიყავით ქაშაი, — არც ბედმა და არც
უხედურებაში არ გაიყარნენ!

(ყველანი იმეორებენ ამას საზი თითის ამეერთით).

— ვიყენეთ თავსუფალი, როგორც ჩვენი მამა-პაპანი
ყოფილან, და თუ არა — დამონაგებას სიკვდილი ვირჩიოთ!

(ყველანი იმეორებენ).

— უფლისაგან მივიცეთ იმედი და ნუ შეუშინგებით
კაცის ძალას!

(ყველანი იმეორებენ და ეხვევიან ერთმანერთს).

მ. ტ. ა. უ. ფ. ა. ხ. ე. რ. ი.

ახლაკი ყველანი ჩვენთვის წავიდეთ მშვიდობიანად.
მწყესმა თავის ცხვრებს მიჰხედოს და დაფარულად მოგვი-
გროვოს მეგობრებო. — დრომდის ჩუმად ვიყენეთ: დეე გა-
დადეს ჩვენი და ჩვენი მაწუხებელის ანგარიში: ის დღევ
მოვა, როდესაც სულ ერთად მოვიკითხავთ ჩვენს ეალს.
დრომდის ყველანი დამშვიდებული იყავით და დროზე კი
ყველამ მერაცხეთ თქვენი თავი გაუპატიურებული და

კადეთ შიგვიერი გადაუხადოთ მტერს. ამასთან სხვაც ისე
ახსოვდესთ, როგორც თქვენი თავი გახსოვთ: ესე უფრო
არგა წავა ჩვენი საქმე.

(როდესაც ესენი დაიშლებიან და წავლენ თავთავიანთ-
თვის, საყრავები სადღესასწაულო ხმებს უკრავენ; დაცარეღე-
ზუღა სცენა რამდენიმე ხანი დარჩება ახდილი. თოვლიან
ბთებს მოეფინება ამომავალი მზის შუქი და წითელ-ყვით-
ლად ააფრქვყვინებს).

მოკმედება მესამე.

გამოსელა პირველი.

ტელის ეზო.

ტელის დურგლობს; გედეგა შინაურს საქმეში არის
გართული. ვალტერი და ვილჰელმი, ამათი შვილები, სცე-
ნის შიგნით გულში თამამობენ შეილდისრობანას.

ვალტერი (მღერის).

შვილდისარი კაცს ამხნევენს,

შიშს უკარგავს, აგულადებს:

არც კლდეებს და არც მოვებს შიშობს,

ვინც შეილდისარს კარგად ხმარობს

როგორც წერო მთის წვერებზედ

ერთი მეფობს, არ ეის ზორობს,

ისე ერთი ველზედ, მოესზედ

მეშვილდისრეც თავისუფლობს.

მიზანი აქეს იმას სარჩოდ,

მიზნით არის მოამაყე,

არც მორბენათ და არც მფრინათ —

არვის სცდება მისი მახე.

(მაირბენს მამსთან).

შვილდს ძაფი გაუწყდა, მამილო, გამაყეთე.

ტელი.

როგორ იქნება? კარგმა მეშვილდისრემ თითონ უნდა
გაუყეთოს ძაფი.

გ ე დ ე ი გ ა .

ადრე დაწყეს ყმაწვილებმა შეილდისრის ხმარება.

ტ ე ლ ლ ი .

დეე ისწავლონ; უფრო კარგად ეცოდინებათ თავიანთ ხელობა.

გ ე დ ე ი გ ა .

ღმერთმა ინებოს, რომ სულ არ იცოდნენ ეს ხელობა!

ტ ე ლ ლ ი .

არა! ყოველი ფერი უნდა იცოდნენ, ყოველი ფერი; ვისაც ამ მოუსვენარ წუთის სოფელში ჰსურს ცბღერება, იმან ისიც უნდა იცოდეს, თუ ან როგორ დაიცვას თავისი თავი, ან შეწუხება როგორ აიტანოს....

გ ე დ ე ი გ ა .

ნეტა რას ამბობ? ყველამ რომ ევრე იფიქროს, მაშინ ვილა იქნება მოსვენებული თავის ოჯახში?

ტ ე ლ ლ ი .

ჩემო საყვარელო! მეკი მოსვენებული ვარ თუ? განა ბუნებამ მარილა მწყემსად გამაჩინა? განა ესე მოუსვენებელიც უნდა ველტოდე რაღაც უჩინო მიზანს? მე მაშინ უფრო მიხარიათ სიცოცხლე, როდესაც ყოველ დღეს ახალ-ახალი საქმე მიჩნდება.

გ ე დ ე ი გ ა .

იმას კი აღარ ჰფიქრობ, რომ შენი ბედ-შავი ცოლი გულ გადაღებული გიციდის შენს შინ დაბრუნებამდის. თავს ზარი დამეცა თქვენი ამბები რომ გავიგე, მთებში რომ ჩაგედინათ. როდესაც მისდინარსადმე, მეასე მგონია სამუდამოდ მესალამები; როცა შინ არა გხვდავ, სულ მცხვებდა

მითომ ყინულზედ ფეხი მისხლტება, ჰბორძიედები, დაეცემა და მერე მითომ სცდილობ წამოდგომას, მაგრამ ვერ სდგება და... ჰბობლავ საცოდავით... ხან ეხედავ, მითომ გამოქცეული ჯეირანი წამოგვრავს ფეხებს და ჩაგჩეხავს ხეში სადმე; ან მთიდგან თოვლი ჩამოწევა და ქვეშ მოგიტანს ხოლმე; ან არა შენ ქვეშ სქდება მითომ ყინული და ცოცხალს გმარჩავს წიგსამარეში!.. ოხ, ღმერთო! რამდენი ხიფათი და ფათერაკი დასდევს მემვილდისრეს! სამიში და შესაბრაღისი ხელობაა: ის ყოველთვის ხეცებში უბატრონოდ ჩაღრძობას უნდა მოელოდდეს ხოლმე.

ტ ე ლ ლ ი.

ვინც ფთხილია, ღონიერია და მარდი და ვისაც უფლისათვის მიუწდვია თავის სული, — დამიჯერე — იმას არაფრის შიში არა აქვს. განა მთები შეაშინებს იმას, ვინც მთებზე დაბადებულა?

(ღურგლობას გაათაყებს და დასდებს ცულს).

ახლაკი დიდხანს გასძლებს ჩვენი კარები: ცული იყოს თორემ რა საჭიროა ღურგალი? (აიღებს ქუდს).

გ ე დ ვ ი გ ა.

სად მიხვალ?

ტ ე ლ ლ ი.

ჩემ სიმაგრეთან.. ალტდორფში...

გ ე დ ვ ი გ ა.

რალასაც აპირებ, მგონი: ნუ მიმაღავ.

ტ ე ლ ლ ი.

აბა რასა მკითხავ, დედაკაცო?

ბ ე დ ვ ი გ ა .

ლანდფოტებს უნდა აუდგეთ? მე ვიცი რუტლში რომ თათბირი გქონდათ...

ტ ე ლ ლ ი .

მე არა ვყოფილვარ იქ, მაგრამ მამულს არ უღალატებ, თუ დაეჭირდები.

ბ ე დ ვ ი გ ა .

მე საწყალო! იქ გაგზავნიან, სადაც უფრო საშიში ალაგია; რაც უფრო ძნელია — იმას გაგაკეთებინებენ.

ტ ე ლ ლ ი .

არა, — ყველა თავის ღონის შესაფერს გააკეთებს.

ბ ე დ ვ ი გ ა .

იმ დღენდელისა არ იყოს.. შენ და ბაჟმგარტენი რომ არ დერიდენით და იმისთანა ქექა-ქუხალში წახველით ტაზედ: გასაშტერებელია რომ ცოცხლები გადარჩიან! მე ეს მიკვირს: რატომ ან შეილებზედ არ ჰფიქრობ ან ცოლზედ?

ტ ე ლ ლ ი .

აი, ჩემო საყვარელო! აჲ იმისთვის გაეწირე თავი კაცის დასახსნელად, რომ ცოლზედაც ეფიქრობ და შეილებზედაც.

ბ ე დ ვ ი გ ა .

აბა იმისთანა ქარიშხალში ცურვა რამ გაგაბედინა? ღმერთსა სცდიდი თუ ემშაკსა?

ტ ე ლ ლ ი .

ვისაც ლოდნა უყარას, — ის ბევრს ვერას გაარიგებს ამ ქვეყანაზედ.

გ ე დ ვ ი გ ა.

საკვირველია შენი საქმე! ყველას საშველად გამზადებული ხარ, და ის კი არ იცი. რომ თათონ შენ, იყო გაქირებებში — ზედაც არავინ შემოგხედავს.

ტ ე ლ ლ ი.

ღმერთმა ნუ ქნას იმისთანა გაქირებებში ვიყო.

(იღებს შეილდს და ისრებს).

გ ე დ ვ ი გ ა.

შეილდ-ისარი ჩაღად გინდა, რომ მიგაქვს?

ტ ე ლ ლ ი.

უამისოთ როგორღაც მეჩოთირება სიარული, თითქოს დიდირამ მაკლია მეტკი.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

მამა! სად მძებვალ?

ტ ე ლ ლ ი.

პაპასთან, აღტდორფს. გინდა წამიყვანო?

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

მინდა, წამიყვანე.

გ ე დ ვ ი გ ა.

მოადგილე იქ არის ეხლა — ნუ წახვალ.

ტ ე ლ ლ ი.

დღეს უნდა წასულიყო იქიდან.

გ ე დ ვ ი გ ა.

აბა საქმეც ევ არის; ნუ წახვალ, რომ გზაზედ არ შეგხვდეს, თორემ ხომ იცი — გემტრობს.

ტ ე ლ ლ ი.

შე იმის მტრობას არ დაგიდევ; ეისი მეშინიან! მადლობა

ღმერთსა. ეცხოვრებ ჩემთვის პატიოსნურად! -- მტერი
დამაკლებს?

ბ ე დ ე ი გ ა.

საქმეს ვგ არის, რომ პატიოსანი უფრო ეჯავრებიან
იმას.

ტ ე ლ ლ ი.

იმიტომ რომ ეცრსაიღამ მიუვა იმათ.. მაგრამ... მე მაინც
ფიქრი არა მაქვს.

ბ ე დ ე ი გ ა.

შენ გგონია? მითომ რატომ?

ტ ე ლ ლ ი.

დიდი ხანი არ არის ენადირობდი უდაბურ მესხენის
ველზედ; პიედიოდი ბილიკ-ბილიკ, რადგან მეტი გზა არ
იყო; თავზედ კლდეები გადმოშეკროდნენ, ქვევითაც ქოჩქო-
ჩანა მიქშუოდა...*

(ყმაწვილები მიეღწენ და ბეჯითათ დაუგდებენ ყურს).

ერთიც ენახოთ ლანდფოხტი მოდის მარტოკა. მიცნო
თუ არა -- მაშინვე დავატყე რომ შეერთა, -- მე მგონი მოა-
გონდა ჩემზედ უსამართლოებადა რაკი იმისთანა ალაგს მნა-
ხა შეიარაღებული -- გაფითრდა და ცოტაც რომ დამეცაძნა,
მგონი შიშისაგან ხეფში გადაჩეხილიყო; -- მე რომ დავატყე შეშ-
ნება -- შემებრალა და მოწიწებით მიეხლოვდი და უთხარ:
„მე ვარ, ბატონო, ნუ შესწუხდები მეთქი.“ იმანკი ხმა არ
ამოიღო, ხელი კი დამაქნია, რომ ჩემ გზაზედ წავსულ-
ვიყავ. მეც წაველ და მსახურები გაუგზავნე.

ბ ე დ ე ი გ ა.

შენი შეეშინდა? -- აბა ეჩლა უფრო გიჭირს გაფთხილება:

ის თავის დღეში აღარ დაივიწყებს მაგას.

ტ ე ლ ლ ი.

რა უყოთ? იმას სანახავთ ხომ არ მივდივარ, და არც
ის მცდებს, მგონი.

გ ე დ ე ი გ ა.

დღეს მაინც ნუ წახვალ, თუ გიყვარდე, წადი ისევ სა-
ნადიროთ.

ტ ე ლ ლ ი.

რაა გეზინა?

გ ე დ ე ი გ ა.

გუთონი რაღასაც მეუბნება; ნუ წახვალ.

ტ ე ლ ლ ი.

რატომ? განა იცი რამე?

გ ე დ ე ი გ ა.

არა; არა ვიცირა, მაგრამ მაინც ნუ წახვალ, თუ ღმე-
რთი გწამს...

ტ ე ლ ლ ი.

არ შემიძლიან, ჩემო საყვარელო, სიტყვა მიმიცია.

გ ე დ ე ი გ ა.

მე შენ წადი, — ბიჭს ნუ წაიყვან.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

არა; დედალო, მეც წავალ პაპასთან.

გ ე დ ე ი გ ა.

ველტისაც არ უნდა დედასთან ყოფნა?

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

პაპანთიღვან კაკას მოგიტან აი.

(მისდევს მამას).

ვილჰელმი.

მე კი შენთან ექნები—ჰო დედილო?

გედვიგა.

შენ ჩემი საყვარელი შეილი ხარ — მარტოს არ გამაშვებ.

(მიდის კარებთან და დიდხანს უყურებს მიმავალთ).

გამოსვლა მარცხ.

უღბური ალაგი ტყეში; მთებიდან წყალი ჩამოჩხ-
რიალებს.

ბერტა, სარაინდო კაბით; წამოეწევა რუდენცი.

ბერტა.

აა!.. რუდენცი! ახლა კი ევლაპარაკები.

რუდენცი (საჩქაროდ მიახლოვდება).

ძლივს მარტოკა არა გნახეთ! ახლა კი ამოვიღებ გუ-
ლიდგან... ხომ ევრაფინდგენახავს? იმოგლოე ტყეების მეტი
არაფერია!..

ბერტა.

ჩვენები რომ ახლოს იყვნენ?

რუდენცი.

აგერ... აგერ შორს არიან... მგონი ამხედ უკეთეს დროს
ვერ ვიპოვნიდი. ახლა კი მინდა ჩემი იმედი გადაეწყვიტო, თუ-

ნდა საუკუნოდ დაგკარგოთ... ოჰ! რამრისხანეთ მიყურებთ მაგრამ მივხვდი! კარგად ვიცი არ გვიტანებათ ჩემისთანა სულელი... ლამის მიჯნური მეგონოს ჩემი თავი... მერე რა ღვაწლი მიმიძღვის; რა მამაცობა ვისმარე, რომელ გმირს დავეტოვო, რომ თქვენ შეგზედოთ!.. მაგრამ რაქნა, რომ თქვენი სიყვარული ჩამივარდა გულში....

ბ ე რ ტ ა (თავმოწებით).

მე სწორედ არ მეპიტნება ის კაცი, რომელიც თავიანთებს ღალატობს.

(რუდენცი განცვიფრებით გადგება უკან).
ავსტრიელების ყმა, მამულის მტრების მეგობარი არ არის საყვარელი ჩემთვის!...

რ უ დ ე ნ ც ი.

ბერტა! ვაიმე, ვაიმე, თქვენგან მეყურება ეს ყვედრება?! ვისთვის, თუ თქვენვის არ ეღალატობდი ჩემ ქვეყანას?

ბ ე რ ტ ა.

მერე მეც მოღალატე გეგონე? გესლერი უფრო ადვილად იქნებოდა ჩემი ქმარი, ვიდრე ის შვეიცარიელი, რომელიც თავისი მიჯნურასთვის მამულის მტრებს უამხანაგდება.

რუდენცი.

ოხ, ღმერთო ჩემო, ეს რა მესმის!

ბ ე რ ტ ა.

მოყვასზედ ძვირფასი არის რამე განა ჩვენ სიცოცხლეში, — მითხარ ერთი, უცოდ-უბრალოს შემწეობაზედ უკეთესი რაქნება? თავის სიმაართლის და ღირსების დამცველობაზედ უმეტესი სანუყვარი არის რამე?! მე მეწვის გული მენი მიწა-წყლის ხალხისთვის, გულით, და სულით მემიყვარდა

ეს ხალხი, რომ ესეთი გულ-კეთილი და ამასთან ძლიერი, თავ — მომწონე ხალხი არის. რამდენიც დრო მი-
დის, იმდენი უფრო ილტვის ჩემი გული იმათკენ, იმდენი
უფრო პატივსა ვცემ იმათ...თქვენკი, რომელიც უნდა ჰპა-
ტრონობდეთ თქვენს დედულ-მამულს, დაგინებებიათ თავი
და მტრის მხარი დიგოქერიათ, — მტერსა შევლით! — მერწმუ-
ნეთ, მენანება ეხლა, რომ თქვენ არა მძულხართ!.

რ უ დ ე ნ ც ი.

მე ჩემი ხალხის მშვიდობა მსურ — მეფის ხელ ქვეშ.

ბ ე რ ტ ა.

ტყვეობა გსურთ თქვენა...თავისუფლება გინდათ ამოჰყე-
ნათ. იქ, სადაც აქამდის შვეიცარიელს უმანაგრია, უფრო
უკეთ იცის რა არგებს, ცრუ დიდებით არ მოტყუდდება...
მაგრამ მტერს აურევინხართ თქვენა...

რ უ დ ე ნ ც ი.

ვაი, რა გეძულებით ეხლა!

ბ ე რ ტ ა.

მერწმუნეთ, ჩემთვის უკეთესი იქნებოდა, რომ მძულ-
დეთ....მაგრამ მძულდებდეს თავს ისა, რომელსაც საყვარ-
ლათა ეხადიდი....

რ უ დ ე ნ ც ი.

ბერტა! ბერტა! თქვენ მე მაჩვენებთ ნეტარებას დაიმავე წამს
მაგდებით საპყრობილწში?

ბ ე რ ტ ა.

არა! თქვენში არის კეთილშობილება, მაგრამ დამხობი-
ლა; — მე მინდა აღედგინო. თქვენ ძალის-ძალით გსურსთ

ოქომოთ თქვენი ქველობა; მაინც და მაინც გძლევს და
მართ ისევ პატიოსანი, კეთილი.

რ უ დ ე ნ ც ი.

თქვენ გგონიათ? ჩემობერტა! რა არ შემოძლიან ვიყო თქვე-
ნი სიყვარულით?...

.

ბ ე რ ტ ა.

განა არ იცით, რომ ყველა ჩემი სამფლობელო თქვენს
მამულში არის: თუ შვეიცარიას გაანთავისუფლებთ — მაშინ
მეც ვიქნები თავისუფალი.

რ უ დ ე ნ ც ი.

ბერტა! საკვირველი აზრი ჩამაგონე ეხლა.

ბ ე რ ტ ა.

ავსტრიელების ხელიდან ძნელად დაბახწევთ მე: იქა-
ურს ყველას მოსწონს ჩემი სამეციდრო და ყველა ღდათ
ცდილობს ჩემი 'შერთვით იმის მოპოვებას. ისინი თავიან-
თის ანგარების გამო ღდათ ცდილობენ ყველანი დაიმო-
ნაფონ და დაიმეციდრონდა მეც მშვინებს იმათი ვერაგობა.
ოხ, მეგობარო! მე უეჭველია უნდა ვერგო ჯილდოდ ავს-
ტრიის მეფის რომელიმე საყვარელს; იმ ხალხში უნდა ვი-
მყოფებოდე, რომელიც სიცრუეში და ვერაგობაში ატარებს
თავის სიცოცხლეს. იქ უნდა დამქედონ მე ქორწინების ზო-
რკილით!... თუ ვისმეს უყვარვარ — ეხლა მიჭირს მე შემწეობა.

რ უ დ ე ნ ც ი.

მაშ თქვენ შეიძლებდით ჩემ მამულში დარჩომას და ჩემ
ცილად ყოფნას? ოხ, აქამდს მაშ ვისთვის ვიტანჯებოდი
თუ არ მხოლოდ თქვენთვის? რა მიზნოდა შრომის ველო-
ბედ, თუ არ თქვენი თავი? მე ვიპოვდი მიტომ მხოლოდ, რომ

მკლავდა უიმედოდ თქვენი სიყვარული; განა მოვიფიქრებდი, რომ თქვენ დაუტყვევდით იმ ბრწყინვალე ცხოვრებას ან ჩვენი მშვიდი მთებისთვის? მაშ რახან ეგრეა მე ჩემ მიზანს მივახწიე და ქვეყანაზედ ეხლა აღარა ფერი მიზიდავს. ამიერიდგან იქმუთელს ჩვენშიაც ცხოვრების წყარომ; ჩვენმა მთებმაც ნახონ სასიხარულო დღეები! ახლა კი დამიტყვევია ამაო ძებნა და ავსტრიისკენ აღარ იფრინავს ჩემი ოცნება. ჩვენ გვექნებიან ეს კედლები კედლებად და ჩვენი მშვენიერი მამულის ლაყვარდი ცაც გულის გაგვიხაზებს.

ბ ე რ ტ ა.

მაშ აღსრულდა ჩემი სურვილი: ჩემმა იმედმა არ მომატყუა. ეხლა შენ იმ გვარი ხარ, როგორიც მე მსურდა მენახე.

რ უ დ ე ნ ც ი.

განვედი ჩემგან მცბიერო ოცნება! ახლა მე ვიქნები ბედნიერი ჩემ სამშობლო მთებში, სადაც სიყრმიდგან გულის ეახარებდი, სადაც დამიტკობს გულის მდიდარი ბუნება და სადაც მტკმნები შენ საწატრელ ცოლად! ოჰ! დიდათ მიყვარს ჩემი სამშობლო, — ჩემი ნეტარება იმაშია მხოლოდ!

ბ ე რ ტ ა.

მაშ სადა ეპოვო ნეტარება, თუ არ ამ ნეტარების კუნძულზედ? სად უნდა გავიხარო, თუ არ იმ უმანკო ქვეყანაში, სადაც არ მომხდარა არა ვითარი ღალატი და მოძმის გასყიდვა, არამედ დაცულა მარადის ურთიერთ შორის ერთგულება! აჰ, ამ ქვეყანაში უნდა იღინოს ბედნიერად და მშვიდად ჩვენმა სიცოცხლემ... თითქოს ეხლა თვალ წინ მიდგა ჩვენი მომავალი! — შენ იქნები წარჩინე-

ბული და შემძლებელი, ქველობით განაგებ შენს სამყარო-
ბელოს და შენი ხალხიც მოგენდობა შენ, როგორც კეთილ
მამას.

რ უ დ ე ნ ც ი.

მე რომ შენ გიყურებ, ყველა ქალების გეირგვინო, — შე-
ცას განუზადებიახარ ჩემ შზრუნველ ამხანაგად! შენ ხარ
ცხოველი წყარო, რომელიც ყველას აცხოვლებ და აცო-
ცხლებ! ბედნიერი ვარ შენი სიყვარულით!...

ბ ე რ ტ ა.

ჩემო საყვარელო მეგობარო! აბა რა სასიამოვნო იქ-
ნებოდა ჩემთვის, როდესაც გხვდებოდა, რომ შენ ამ სო-
ფლის ბედნიერებას შენისავე ფეხით ჰქეცდი! განა ეიხე-
რებდი-ლა, რომ პატარის მოყვარე ტირანს წავეყვანე ძა-
ლით თავის ციხე-დარბაზში? აქ არ არის ციხედარბაზები და
აქი მით უფრო ბედნიერი ვარ, რომ ჩემი საყვარელი ხალ-
ხისგან არ ვიქნები განმორებული და განყოფილი უწყა-
ლო კედლებით.

რ უ დ ე ნ ც ი.

ახლა არ ვიცი, ღმერთმანის, როგორ დევებწიო მა-
ხეს, რომელშიაც გავები ჩემ თავად?

ბ ე რ ტ ა.

ღაგლაჯე შენი შემძლებელი ხელებით! რიდას უყურებ?
უნდა მიეშველო შენი ხალხის სიმაართლეს:

ეს შენი ბუნებითი ელია! (შორიდგან ესმის საყვირების
ხმა) ახლა კი გავშორდეთ, თორემ ჩვენები მოახლოვდნენ.

ნუ დაიფიწყებ: იბრძოლე მამულისთვის: — ვე ჩემთვის იქნება. ჩვენ, ორივეს ერთი მტერი გაგვაეს, მაშ ორივემ უნდა ეცდებოთ ერთი თავისუფლება.

გამოსვლა მესამე.

ალტდორფის ევლი.

სცენის წინ დგას ხეები; შიგნით სცენაზედ ურჭვია მაღალი სარი და ზედა ჰყილია შლიაპა. სულ ბოლოს მოჩანს მთების ზურგი და უფრო შორს თოვლიანი მთები.

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი და ლ ე ი ტ ვ ო ლ დ ი ყარაულოზენ.

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

აქ ტყუილად უდგევართ, ჩემო ძამია! არაფერ მოღის ამ ქუდის თაყანის საცემად. ამის წინ რომ გუნახა, კაცო, ამ ალაგას, როგორც ჭინჭველა, ისე ირეოდა ხალხი, თითქოს საეპრო მოედნაო; ახლაკი — დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი! — დაჰკიდეს თუარა ეს რაღაც ქუდის ჩაჩია — წამლად ერთ კაცს ევლარა ჰნახავ, თითქოს ეს ქუდი ხალხის საფთხოვებელა იყოს.

ლ ე ი ტ ვ ო ლ ტ ი.

სავეირველია, რომ დაბრანძულების მეტი 'არა ვინ მოღის ამ ქუდის პატივსაცემლად; ეინც კი ხეირიანი ხალხია გარს მოვლას რჩეობენ, იმ სამოხრეთ, ოღონდ კი ამ ქუდს მუხლი არ მოუყაროთ.

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

წელან, მუდლისას, ხელოვნების სასამართლოდამ რომ გამოვიდნენ, აქეთ უნდა გამოეარა ხალხს—სხვა გზა ხომ არა ჰქონდათ?—მეც ვიფიქრე: აცა, მოგახელებთ ვისმე მე-თქო, რადგან ვიცოდი—ქუდს არა ეინ მოიხდიდა; მაგრამ, დასწყევლოს ღმერთმა! თითქოს განგებ, ავი არ გაჩნდა იმათი ღვდელი, რესელმანი, ბარძამით—მგონი ავით მყოფისგან მოდიოდა—დადგა, ბატონო, ამ ჯოხთან განგებ და დააწკარუნებინა ზარი თავის კისტურს; ხალხმა მაშინვე მუხ-ლი მოუღრია წმინდა ნაწილებს და ჩვენი ქუდი კი ცარი-ელი დარჩა.

ლ ე ი ტ გ ო ლ დ ი.

ახლა, მეგობარო, კაცმა რომ მართალი თქოს: მე და შენ სულელები არა ვართ? აქ რას ედგევართ უსაქმოდ? სალდათისათვის საწყენი არ უნდაიყოს რაღაც ქუდის ჩაჩის ყარაულობა? ეინიცის ჩანაირად დაგეცინის ხალხი...დასწყევლოს ღმერთმა! რამ მოაგონათ ქუდის თაყვანის-კემა? მე თუ მკითხავ—დიდი სისულელეა ამისთანა ზძანება.

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

რასდასდევ, თუ ქუდს ჩაჩია? ამ ქუდის ჩაჩზედ უარესი თავებისთვის არ გიცია პატივი-თუ?

გილდეგარდა, მელხტილდა და ელსბეტამოვლენ ყმაწვილებით და შემოეხევიან სარს.

ლ ე ი ტ გ ო ლ დ ი.

სწორე გითხრა, შენც კი კარგი შეილი ხარ! მითომ დაინდობ კაცს საწყენათა თუ? რაც გინდა ჰქენ, ერთსაც აღარავის ეახლებ ხელს—ეინც უნდა გაიაროს.

მ ე ლ ხ ტ ი ლ დ ა.

აი ჩენი მოადგილე — პატივი ეცით, შეილო!

ე ლ ს ბ ე ტ ა.

ღმერთმა ქნას, რომ მარტო ეს ქული დაგვიგდოს და
თითონ საღაც უნდა წავიდეს — ეს უფრო კარგი იქნებოდა.

ფ რ ის გ ა რ დ ი (რეკავს იმათ).

მანდა რას დასდექით? გასწით აქედან!.. თქვენ საჭირონი
არა ხართ ჩვენთვის; ქმრები გამოგვიგზავნეთ; ერთი იმათ,
მამაცობაც გამოცადოთ..

(დედაუცები მიდიან).

ტ ე ლ ლ ი მოდის შეილდისრით; თან მოჰყავს შეილი;
ვერ დაინახავს ქულს და გაუვლის გვერდზედ.

ვ ა ლ ტ ე რ ი (მთებზედ უჩვენებს).

მართალია, მამი? იმ მთებზედ ისეთი ხეები იზდებაო,
ცული რომ დაჭრას სისხლი გამოუყო.

ტ ე ლ ლ ი.

ვინ გათხრა?

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

ჩვენმა მეცხვარემ. — ისინი წმინდა ხეები არიანო და ვინც
იმათ მოსჭრის, როცა მოკედება — საფლავიდგან ხელი გაე-
ზდებაო.

ტ ე ლ ლ ი.

წმინდა ხეები კი მართალი უთქვამს. — აგერ, ჰხედავ იმ
თოვლიან მთებს, ღრუბლებში რომ იმალებიან?

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

ის ხომ ყინულებია? ღამე რომ ჩამოწვებიან, ზა ნაირ
გრიალს მოიღებენ ხოლმე!..

ტ ე ლ ლ ი.

ჰო, შეილო, დიდა ხანია იმათა თოელი დაჰფარაველა ამ ჩვენ ალტდორფს, თუ ის ტყეები არ უშლიდნენ.

ვ ა ლ ტ ე რ ა (ცოტა დაფიქრდება).

იშისთანა ქვეყანა არის, რომ მთები არ იყოს?

ტ ე ლ ლ ი.

ესე პირდაპირ რომ წახვიდე სულ, ამ მთების იქით, შორს, იქ ჰნახავ დიდ მინდვრებს, სადაც წყალი მიდის ნელნელა, დამშვიდებული; იმ ქვეყანაში სულ თვალ გაუწვდენელი მინდვრებია, სულ ყანებით და ბაღებით საცხეა.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

მაშ რატომ ჩვენ არ წვალთ იმ კარგ ქვეყანაში? ამისთანა სამიმ ალაგას რათა ეცხოვრობთ?

ტ ე ლ ლ ი.

ის ქვეყანა კარგია, ღლიდარიც არის და ნაყოფიერიც, მაგრამ გუთნი-დედა კი იქ ხეირს ვერა ჰნახავს.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

განა იმათ კი არა აქვს საკუთარი მინდვრები, როგორც შენა!

ტ ე ლ ლ ი.

არა, იმათი მინდვრები სულ მეფისაა.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

ტყეში ნადირობა ხომ შეუძლიანთ?

ტ ე ლ ლ ი.

ტყეც და ნადირიც — სულ მეფისაა.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

თევზებს მაინც დაჰყვრენ წყალში.

ტ ე ლ ლ ი.

ზღვებიც, ტბებიც და მდინარეებიც — სულ მეფეს უჭირავს.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

ეინ არის ეგეთი საშინელი მეფე?

ტ ე ლ ლ ი.

ის არის იმათი მმეველელებიც და შემნახველ იც.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

თითონ კი ვერ უშველიან თავიანთ თავს.

ტ ე ლ ლ ი.

არა, შეილო, იქ სულ ერთმანეთის მტრები არიან.

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

არა, მაშა, მე იქ ვერ გაეჭლებდი, ისევე ამ ჩვენ მთებში მირჩენია.

ტ ე ლ ლ ი.

მართალია, შეილო; ისევე სჯობია ჩვენს ახლო ყინულები იყოს და არა ცუდი ხალხი. (წასვლას აპირობენ).

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

შეხე, შეხე! — ჯოჯხედ ქუდი...

ტ ე ლ ლ ი.

წავიდეთ, დროა, ქუდთან რა ხელი გვაქვს? (წასვლა რომ უნდათ, ფრისგარდი გზას შეუყრავს შუბით).

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

კაროლის გულისათვის — დადექ!

ტ ე ლ ლ ი. (წასწვდება შუბს).

გზას რათ მიყრავ?

ლ ე ი ტ გ ო ლ დ ი.

იმიტომ, რომ ქუდის თაყვანის ცემა არ გინდა.

ტელლი.

ხელი აიღე ძმობილო, გამიშვი ჩემ გზაზედ წავიდე.

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

შენი საქმე არ არის; შენ ეხლა ციხეში წახვალ!

ვ ა ლ ტ ე რ ი.

რაო? მამა უნდა წავიდეს ციხეში? უმეფლეთ! (ყვირის სცენის უკან). ვინა ხართ? აქ მოდით აქ! უშეფლეთ, მამა ციხეში მიჰყავთ!

(რესელმანი და პეტირმანი მოარბენენ სამი სოფლელები.)

პ ე ტ ე რ მ ა ნ ი.

რა ამბავია?

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

რისთვის დაგიჭერია?

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

კოროდის მტერია, მოღალატე!

ტ ე ლ ლ ი. (გაჯავრებით მიჰვარდება)

ვინა? მე ვარ მოღალატე?

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

შემცდარხარ, მეგობარო, ეს ტელლია — ჩვენი ეროვნული მოქალაქე.

ვ ა ლ ტ ე რ ი. (დაინახავს ვალტერ ფურსტს და გაოქცევა იმისკენ.)

პაპალო! მამა მიჰყავთ!

ფ რ ი ს გ ა რ დ ი.

წამო, წამო ციხეში!

ვ. ფ უ რ ს ტ ი. (მოირბენს.)

მოიცა, მე ვარ მაგის თაყვანისმცემი. ტელლო! ეგ რა მოგ-

სელია, კაცო!

მელხტალი და შტაუფახერი შემოდიან.

ფრისგარდი.

მოარდგილეს ნამდვილ ბრძანების პატრეს არა სცემს და
არც ასრულებს.

შტაუფახერი.

ტელზედ ამბობენ მაგას?

მელხტალი.

სტყუენი უფარგისო!

ლეიტგოლფ.

გაიარა და ქუდს პატრეი არა სცა.

ვ. ფურსტი.

მაგისტრის მიგყავს ციხეში? გამიგონე, ძმობილო, შენ
მაგას თავი დანებე, მე უღებო თავდებად.

ფრისგარდი.

შენ შენ თავს დაუდექ დაედებათ, თუ კი შეგძლიან.
ჩვენ რასაც გვიბძანებენ — იმას ვასრულებთ. წამო!

მელხტალი.

ეს ხომ ძალადობაა! განა მოსათმენია ამგვარი ძალა-
დობა?

პეტერმანი.

ხალხო! ჩვენ უფრო ბევრნი არა ვართ. ნუ დაეანებებთ.

ფრისგარდი.

ვის შეუძლიან წინააღმდეგი გაუხდეს ბრძანებას?

სამი სოფელელი. (მოიბრუნენ).

დარტყით მაგათ!... ნუ გვმინიან, ჩვენ გიმეფლით!...

(გილდებარდ, მელხტიდარ და ელზბეტა მობრუნდებიან).

ტ ე ლ ლ ი.

თავი დაანებეთ, მეგობარო, განა მე კი ვერ შევიძლებდი
ამათ გაძლოლას, თუ კი მინდოდეს. — ამათი შუბებისა მე-
მინიონ თუ?

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი. (ფრისგარდს.)

აბა ერთი ენახამ როგორ წაიყვან!

ე. ფ უ რ ს ტ ი და შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.
დაწყნარდით, მეგობარო!

ფ რ ის გ ა რ დ ი. (ყვირის).

ღალატობა, გვიმველეთ!

(სანადირო საყვირის ხმა ისმის.)

დ ე დ ა კ ა ც ე ბ ი.

აქერ ლანდფოხტიც მოდის.

ფ რ ის გ ა რ დ ი (უფრო ყვირის.)

ხალხი აგვიდგა! გელალატობენ!

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

მეზე, როგორი ყელს იხევს, ეს ჰრამზადა!

რესსელმანი და მეხტალი.

არ დასჩუმდები შე ...

ფ რ ის გ ა რ დ ი. (უფრო ხმა მაღლა).

გვიმველეთ სჯულის მცველთ! გვიმველეთ!

ე. ფ უ რ ს ტ ი.

აი ლანდფოხტიც! ეს რა ხათა-ბალაში გავებით! ახლა
რაღა მოგვივა!

გ ე ს ლ ე რ ი. ზის ცხენზედ, ხელზედ ქორი ჯზის; ამას
მოსდევნენ: რ უ დ ო ლ ფ გ ა რ ა ს ი ბ ე რ ტ ა და რ უ დ ე
ნ ც ი; ამათ უკან მოდიან ცხენოსნები.

რ უ დ. მ ა რ ა ს ი.

განზედ! გზა მოგვეცით!

გ ე ს ლ ე რ ი.

გარევე! რას მოგროვებულან აქ? შველას ვინ ითხოვ-
და-მითხარიო!

(ყველანი ჩუმად არიან. მიუბრუნდება ფრისგარდს).

აქ მო! შენ ვინა ხარ, რათ გიჭირავს ეგ კაცი?

ფ რ ის გ ა რ დ ი.

ჩემო. ხელმწიფე! მე გახლავარ შენი ერთგული მსახუ-
რი; აქა ვდგევარ ქუდის დასაცველად. ეს კაცი დავეჭირე,
რადგან შენს ქუდს პატივი არასცა. შენი ბძანება აეასრუ-
ლე, მარამ ხალხი არ მიშვებს. რომ წაგიყვანო, სადაც
რიგია.

გესლერი (ტელს, შემდგომ გიორგის დუმილისა).

ნუ თუ შენ ვგრე ცოტა პატივის ცემა გაქვს მეფისა
და ჩემი, იმის მოადგილისა, რომ არ ეცი ქუდს ღირსეუ-
ლი პატივი! აქ იმისთვის ჰკიდა, რომ შეეცოცა ვინ არი
მოჩილი და ვინ ურჩი. პირველი ურჩი შენ გამოჩნდი —
ჩემი ბრძანების აღსრულება არ გინდოდა განა?

ტ ე ლ ლ ი.

მომიტყევე, ჩემო. ხელმწიფე! ურჩობით არ მომსვლია მე
დანაშაული. გეფიცები შენი ბძანების დარღვევა არ მინდო-
და, მაგრამ უცოდინარობით მომივიდა. მომატყევე!

გ ე ს ლ ე რ ი (ცოტას დაიდუმებს და მერე).

ტელლო, შენ შგონია კარგად ისერი შეილდისარს? ანბობენ:
პირველი მომიზნე ხარ თურმე.

ე ა ლ. ტ ე ლ ლ ი.

მართალსა ჰძანებ, ხელმწიფე! მამა ჩემი ასი ნაბიჯიდან
ჩამოაგდებენებდა ხოლმე ხილამ ეაშლს.

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

ტელო, ეს შენი შეილია?

ტ ე ლ ლ ი.

გახლავს, ბატონო.

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

კიდეე გეცხ ამის გარდა?

ტ ე ლ ლ ი.

ერთიც კიდეე გახლავს, ჩემო ხემწიფე!

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

მამ რომელი უფრო გიყვარს?

ტ ე ლ ლ ი.

ორივე ერთნაირად მიყვარან ჩემო ხემწიფე.

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

მამ აი რა გითხრა ტელლო: ესროლე შეილდისარი და
ეაშლი გიდმოაგდებინე შეილის თავიდვან. მაგრამ ამას კი
გირჩევ — რიგიანად დაუმიზნო თორემ, თუ ერთი სროლით
არ ჩამოაგდე ეაშლი — შენ თა ს აღარ ეახეირებ!

(ყველას თავს ზარი დაეცემათ).

ტ ე ლ ლ ი.

ჩემო ხემწიფე! საშინელ ბრძანებას მაძლევ!.. ჩემი შეი-
ლის თავიდან უნდა.... მაგრამ როგორ შეიძლება!.. უთუოდ
კარგად ვერ გავიგონე!

ღმერთი დიდად მოწყალეა! — შენ ამ გვარ საქმეს არ შეუ-
ვეთ მამას.

გესსლერი.

ბეერ კი ნუ ლაპარაკობ, — მე მინდა, რომ ეხლავე ჩემი თვალის წინ გადმოვადგო ეაშლი მენი შეილის თავიდან.

ტელლი.

რას ჰძანებ! ჩემი შეილის თავს უნდა დაუმისწო? — არა! მე სიკვდილს ვირჩევ.

გესსლერი.

ესროლე შეთქი! თუ არა და ორივეს გაგწყევთათ

ტელლი.

შეილი გინდა მომაცელქეინო! მაგრამ ხეშიწიფე, მამა არა ხარ და არ იცი რა არის მშობლის გული!

გესსლერი.

ეხლა ისწავლე განა სიფრთხილე! მე გამიგონია თურმე შენ ძალიან თავ გამოდებული კაცი ხარ; ხალხის ჩვეულებას სულ აღარ დასდევ, საშინელი საქმეები გიყვარს თურმე; — მეც იმისთვის ამოვირჩიე ესეთი საქმე. სხვა თუმცა მოერიდებოდა — მაგრამ შენ აბა რას მოერიდები? მგონია თვალებსაც დახუჭავ ბიჭობისთვის.

ბეერტა.

ეგრე ნუ ეხუმრები, ბატონო, მაგ საწყალს? ეერა ჰხედეთ, როგორი მიწმა აიტაცა ეგ უბედურები, სამარისფერი დაედოთ; მაგათ რა გაეგებათ აბა თენი ხუმრობისა?

გესსლერი.

ეინ გითხრათ? განა მე ეხუმრობ? (ხილამ ეამლს ჩამოჰგლეჯს.) აი ეაშლი! განზედ! გაზომეთ ოთხმოცი ნაბიჯი, როგორც რიგია, — მეტი საჭირო არ არის, ნაკლებიც ცოტა იქნება; წელან არ იკცეხოდა ასსზედ ეახედრებო. აბა ახლა,

მეისრევე, გაფთხილდი არ ააცდინო, თორემ...,

რუდოლფ გარასი.

დიდება შენთვის ღმერთო! ეს კაცი მართლა არა ხუმრობს! ბავშვო, ჩქარა აყოცე მუხლებშენდ, სთხოვე გაპატიოს.

ვალტერ ფურსტი (ჩუმათ ეუბნება მელხტალს, რომელმანც სიცხარით არ იცის თუ რაქნას).

მე გახოვე დამშვიდდე, თავი შეიმაგრე.

ბერტა. (გესსლერს).

კმარა, ბატონო. ეგრე უღეთოთ ნუ ეთამაშები მამის გულს. თუ მართლაც სიყვდილის ღირსი იყო ასე ცოტა დანაშაულისთვის—ეს ტანჯვა ეყოფა, რაც ეხლა მიყენე. გაუშვით წავიდეს თავის სახლ კარს მიჰხედოს. ასე გაცნობეთ ეხლა თქვენი თავი, რომ მგონი ამის შეილის შეილმაც აღარ დაგივიწყეთ.

გესსლერი.

განზედ! ადგილი დაუცალეთ! აბა ჩქარა,— რაღას უცდი? დანაშაული გაქვს და დასჯაც შემეძლო მე შენი, მაგრამ ისევ შენთვის მომინდვია შენი ბედი. ეხლა თუ დააშავებ რასზე — შენ ნულარ დამებდურები. ხომ თითონ ეყვები მიზანში სროლას, აი ეხლა დაამტკიცე: ერთი რომ დიდ მიზანს გაძლევ და მეორე — დიდ ჯილდოს გინიმნავ. საქმე ის კი არ არის რომ კედელზედ დეხატო რამე და ვე-სროლო, საქმე ის არის შეილის თავადგან ეაშლი გადმო-აგდებინო?

ვალტერ ფურსტი. (იმის წინ მოადრეკს მუხლს).

დიდებული ბატონო! ჩვენ თქვენი პატივის მცემელნი მართ მარადის. იყავით მოწყალე? ნახევარი კონება ინებეთ

თუ გინდ მთელი ჩემი ქონება თქვენი ჭირის სანაცვლო ი-
ყოს, ოღონდ ნუ სტანჯავ ეგრე მამას.

ვ ა ლ ტ ე რ ტ ე ლ ლ ი.

ნუ პაპალო? ნუ ეხვეწები მაგისთანა სისხლის მსმელ
კაცს! აბა სად დავდგე, მითხარით. მე სულაც არ მეშინიან:
გამაჩემი გაფრენილ ფრანგელს ჩამოაგდებს ხოლმე და ეხლა
რალა დემართება? თავის მაგიერად ხომ გულში ეერ და-
მიმიზნებს?

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

ბატონო! ყმაწვილის უმანყოფა მაინც შეიბრალო!

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

ნუ გაფრეცდება — შენს ზევით ღმერთია. — ანგარიშს მოგვი-
ხაეს შენს საქმეებში!

გ ე ს ს ლ ე რ ი. (ყმაწვილზედ მიიშვერს ხელს).

აგერ იმ ცაცხვზედ მაყარით ეგ ბიჭი.

ვ ა ლ ტ ე რ ტ ე ლ ლ ი,

მე უნდა მიმკრან? არა, არ მინდა, ასე წყნარად დე-
დგები, როგორც ბატონი, სულ არ გაფრთხილებ; მაგრამ
თუ კი მიმაკრავთ ცოდვილობას დავწყებ.

რ უ დ უ ლ ფ გ ა რ ჯ ა ს ი.

მოდი, შეილო, თვლები აგიკრა.

ვ ა ლ ტ ე რ ტ ე ლ ლ ი.

თვლებისაკერა რალათ მინდა? იქნება გგონიათ, მამაჩემის გას-
როლილი ისრისა მემეშინდეს? ასე ყოჩ ღოთ დავდგები, რომ
თვალსაც არ დავახამხამებ! — აბა, მამა, ჩქარა გამოისროლე,
ერთი აჩვენე, რომ მართლა კარგი მოისრე ხარ; რომ არ

ხვერა — ჩენი დაღუპა უნდა ამ ბოროტ სულს! — ამის
გაჯერებული მოარჯყი და ძირს გააგორე ეშლი!

(მადის ცაცხეთან; თავზედ ეშლს დაუდებენ.)

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი. (მიუბრუნდება სოფლელებს)!

ხალხო! განა უნდა უყუროთ ამ ძალადობას!

მაშ რაღათ დაეფიცეთ?

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

აბა რას გაეწყობთ? — თოფიარალი არა გვაქვს არაფერი...
ერთი იქ შეხედე, რამდენ მუბს აუშვერია წვევრები!

მ ე ლ ხ ტ ა ლ ი.

ოხ! რატომ მამინე არ დაეწყეთ საქმე! ღმერთმა აბა-
ტოვს, ვინც დაცდა გვირგია.

გ ე ს ს ლ ე რ ი. (ტელლს).

აბა დაიწყე! — მაშ გეგონა ისარი სათამაშოა, რომ სულ
თან დაგექვს? არ გამოგონია ჯერ, რომ კარგი მოისრე ის-
რისგან მოკედება ხოლმე? შენ იცოდე მე არ მომწონს
გეთ თაფისუფლებაგოვხ-კაცსა, გისმის? მე არ მომწონს მე-
ოქო, მე — ამ ქვეყნის უფალს! მარტო ქვეყნის ბატონი უნდა
დადიოდეს მეთიარაღებული. გიყვარს შვილდ-ისრის თან ტა-
რება — მაშ აბა დაუმზენე (შვილზედ ხელს უჩვენებს).

ტ ე ლ ლ ი. (შვილდისარს მოჰმართავს).

გზა მომეცით, ერთი, განზედ.

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

ტელლო! რას სჩადი?... დაიცა ჯერ. — პატარა დაშვიდ-
ლი, ძალა მოიკრიფე — ხელები გიკანკალებს, მუხლები გე-
კცება...

ტ ე ლ ლ ი (ძირს დაგდებს შვილს).
თვალთ მიბნელებია!..

დ ე დ ა კ ა ც ე ბ ი.
ღმერთო დიდებულიო! ეს რა ამბავია?!

ტ ე ლ ლ ი. (ლანდფოხტს).
ოღონდ ნუ მასროლინებ, აი ჩემი გული—უბძანე ზუ-
ბით მამგმირონ!

გ ე ს ს ლ ე რ ი.
შენი სიკვდელი კი არა, შენი სროლა მინდა ენახო. თი-
თქოს შენ ყოველთვის გულოდი ხარ; ეხლა რალამ გაგა-
ლაჩრა? ნაეის ხმარებაც ხომ კარგი იცო, — მითომ ქარიშხალს
შეუშინდე თუ, როცა გინდა ეინმე დაიფარო? ქვეყნის მფ-
რველო! აბა ახლა შენი თავი დაიფარე!

(ტელი ღვას გაბრუებული; ხელები უკანალებენ; თვა-
ლებს სამინლად ატრიალებს და ხან ლანდფოხტს შეხედუ-
ლად ხან ზეცას: — შემდგომ უეცრივ ამოიღებს ისარს და და-
იმაღლავს უბეში. გესსლეჩი ყველაფერს ზემცნევს.)

ვ ა ლ ტ ე რ ტ ე ლ ლ ი. (საცხვ ქვეშ).
მამე, გამოისროლე არ მეშინიან.

ტ ე ლ ლ ი.
ეისერი, შვილო! (შვილს მოსწევს).

რ უ დ ე ნ ც ი. (რომელიც აქამდის ძლიერს იმაგრებდა თავს).

კმარა, უფალო ლანდფოხტო! საუმაოა! თუ გ. მოვლ-
გინდოდათ, ხომ გაიგეთ ყოველი ფერი; სხვა რალა გინ-
დათ? მომეტებული აჯამობა თქვენვე გავენებთ: ხომ იცით,
გადაჭარბებული არა ეარგა რა.

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

გთხოვთ ჩუმათ ბძანდებოდეთ, — თქვენ არ გელაპარაკებით.

რ უ დ ე ნ ც ი.

მე მსურს, მე მინდა გელაპარაკოთ! კოროლისა დიდ-
პატივის ცემა მექვს, მაგრამ ამ გვარი ბოროტება კი მოსა-
თმენი არ არის. მე დარწმუნებული ვარ, თითონ კოროლს
არ მოეწონება ამ გვარი საქმე, და არც ევადრება ჩემ
ხალხს ამ გვარი ქცევა: თქვენ უფლება სულ არა გაქვსთ
ეგრე მოქცეთ.

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

თქვენ შეგიძლიანთ?..

რ უ დ ე ნ ც ი.

მე აქამდის ხელებს ვიფარებდი თვალეზზედ; ხმას არ
ვიღებდი თქვენ უსამართლოებაზედ, — სულ ამ დადგულს გუ-
ლში მიგროვდებოდა ჩემი ხალხის შეფერწობა, ოხერა და-
ტანჯვა; მაგრამ ახლა კიკმარა; — კიდევ რომ დაეჩუმდე, ამით
ჩემ ხალხსაც და მეფესაც უღალატებ.

ბ ე რ ტ ა. (იმით შუა ჩაუდგება).

დაჩუმდი, მაგით უფრო გააშმაგებ!

რ უ დ ე ნ ც ი.

ჩემი ხალხი დაევიწყე, ნათესაობას თავი დაეანებე, ყვე-
ლა მეგობრები და მახლობელნი დაეტოვე და მოველ თქვე-
ნთან სამსახურისთვის; მეგონა უფრო კარგი იქნებოდა, რომ
ჩემი ხალხი და მეფე შემერიგებინა როგორმე; მაგრამ თე-
ლები ძალიან აბმული მქონია. ესლა ძლივ მიეხდო, რომ
მე თითონ უფსკრულის ნაპირზედ მდგარეარ! — მე მოგენდე-

ვით თქვენ და ისეი ველარ ვიფიქრე, რომ ჩემ ხალხს დიდ უბედურებას ვაყენებდი ამით.

გ ე ს ლ ე რ ი.

კადნიერო! განა შეგიძლიან მეფის წინ მაგნიჩრად ილაპარაკო?

რ უ დ ე ნ ც ი.

კოროლი არის ჩემი მეფე და არა შენ. მე ყოველთვის თავის უფალი ვყოფილვარ, როგორც შენ; ესეც იცოდე, არა სარაინდო საქმეში არ დაგივარდები. ახ! მეფის გამოგზავნილი არ იყო, და იმის პატივისცემა არა მქონდეს, ესლავ მოგიგდებდი ხელჯავს (*), და შენც უარს ვერ მტყუოდი თუკი რაინდი ხარ. აბა ერთი გაბედონ რამე შენმა მცველებმა, არ კი გეგონო უიარლო ამ ხალხივით! (ხალხზედ უჩვენებს) უყურე, ჩემი ხმალი აქა გაქვს, — აბა შეიძლოს ვინმემ ჩემი...

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

ვაშლი გადმოაგდო!

(როდესაც ყვე ამ მიაპყრო ყური რუდენცისა და ლანდფოხტის ლაპარაკს, ტელმა გაისროლა ისარი).

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

ყმაწვილიც ცოცხალია!

რ ა მ დ ე ნ ი მ ე ხ მ ა.

ვამლს მოარტყა, ვამლს!

ვალტერ ფურტს გული უღონდება, წაქცევას აპირებს; ბერტა დაიჭერს).

(*) საშუალო საუკუნეებში, რაინდების დროს, სელჯუგის გადაჯიგება ჭინიშავდა ბრძოლაში გამოთხოვას. ეს ჩვეულება ესლავ ხალხს, რომელსაც დიუელში ვისმეს გამოიიხილავდნენ ხოლმე.

გესსლერი.

ნუ თუ? გაისროლა? — ხედავთ გაბედულებას?

ბერტა.

ყმაწილი ცოცხალია — განხედ მოდი

ვალტერ ტელი (მოირბენს, ეპლიც ხელში უჭირავს).

აი ეპლი, მამილა! მე აჟი ვიცოდი, რომ სხვან არ
მომარტყამდი ისარს.

ტელი.

(დგას მოხრალი, თითქოს გასროლილ ისარს თვალს ადევნებს; დაინახავს გამოქცეულს შვილს, გააგდებს შვილს და გაუშლის ხელებს მოსახვევად; მერე მიივრავს გულზედ რაღაც აუარებელი გრძნობით; მერე დაუდუნდება მუხლები და ჩაიკეცავს. ყველანი გრძნობაში მოვლენ).

ბერტა.

ოხ, ღმერთო მოწყალეო!

ვალტ. ფურსტი.

შვილებო! შვილებო!

შტაუფახერი.

დიდ არს უფალი!

ლეიტგოლდი.

რა მიზანი იყო! სწორედ შვილის შვილს დაახსოვდება.

რუდ. გარრასი.

მინამ ეს მთები არ დაიძვრებიან თავიანთ ადგილებიდან, მინამ არავის დააწყდება ტელის ჩადენილი. (აძლევს ლანდ ფოხტნ ეპლს).

გესლერი.

შეხე ერთი! შიგ შუაში არ მოუტყამს! სწორედ რომ

კარგი ნასროლია.

რესსელმან ი.

ღიახ, კარგი გახლავს; მაგრამ ვაი იმას, ვინც ეგრე ეხუ-
მრება ზეცას!

შტაუფახერი.

გონზედ მოდი, ტელლო! ახლა აღარაგიშავსრა, თავისუფალი
ხარ, შინ წასაღელელათაც გზას ვეღარავენ შეგეკრავს.

რესსელმანი.

წვიდეთ, ყმაწვილი მეგვაროთ დედას. (წასვლას აპირებენ).

გესლერი.

გაშიგონე, რა გითხრა, ტელლო.

ტელლი (მობრუნდება).

რას მიბძანებ?

გესსლერი.

მე დაგინახე: ერთი ისარი დამალე, — მითხარ რად
გინდოდა?

ტელლი. (აირეო).

ჩვენ ესეთი ჩეულება გვაქვს, ბატონო.

გესსლერი.

არა, ტელლო, მე მაგ პასუხით ვერ მომატყუილებ; შენ
უთუოდ სხვა რამეს აპირობდი. შენ მართალი მითხარ, ნუ
დამიმაღავ და რაც უნდა იყოს მიჩუქებია შენთვის სიცოხლე.

ტელლი.

მაშ თუ სიცოცხლეს არ წამართმევ, ყოველი ფერს
გეტყვი. (გამოიღებს უბიდაშ ისარს და საშიშრად შეხედავს
ლაღფოხტს). შეილი რომ მოშეკლა, ამ ისარს შენ დაგი-

მიზნები და მგონი რომ მიზნისთვის აღარ ამეცდინა. .

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

მამ, ჩემო ტელლო, სიკედილისა წუთ გემინიან: დაპირებულს აეასრულებ რაინდულად; მაგრამ ბოროტი განზრახვისათვის კი ისეთ ალაგას მიგაბძანებ, რომ თავის ღღეში მზის მუქი ველარ დაინახო, — შენი ისრებისა მამინ უფრო აღარ შემემინდება! — მხედრებო! აქ მოდით! შეკარით ეს კაცი (ტელლს ჰკრავენ.)

შ ტ ა უ ფ ა ხ ე რ ი.

რას ჩადი, ხელმწიფე! ამ საათში ესე განგებისად დაიბნა უფალმა და შენ კი აკრევენებ!

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

აბა ენახოთ! მეორედაც დაიფარავს ეინმე, თუ არა. — ამ საათში წაიყვანეთ ჩემ გემზედ... მე მაგას კუსნახტში უყრავ თავს.

რ ე ს ს ე ლ მ ა ნ ი.

მაგ სასტიკობით თუთონ კოროლიც არ მოგვეცეოდა ჩვენ. ვანა მაგისთანა ბარათები გვაქვს!

გ ე ს ს ლ ე რ ი.

რა ბარათებსა ბძანებ? კოროლმა დაგიმტკიცათ? ჯერ მორჩილებით იყავით და შერყითხოვეთ მფისაგან ეგ წყალობა, თუ არა — მცფის წინაღმდეგნი ხართ, თავში სულ დაღატობა გაქვსთ — და კიდევ წყალობას მოელოდებით ვინგანმე! გიცნობთ რა შევლებიცა ხართ! უყურეთ: ეხლა ეს მ მყავს, მაგრამ იცოდეთ ყველანი ამხედ უარესნი ხართ, თუ ჰკუთა გაქვსთ მორჩილნი იყავით, ბძანების ამსრულებელნი, თორემ...

მეფე გიორგი ბრწყინვალეზე.

ვით ქარ გრიგალი. ანუ საზარო რისხვა
იფერიის მტერთა დამამხოზელი გრგვინვა
შენ იყავ მეფე, გიორგი გიორგიანი
მოსახელისა, ელვარისა მის მზგავსი
ამით გიწოდა ერმან შენმანბრწყინვალე. —

სიუხვე, სიბრძნე, ძლიერება, სიმაღლე
მოყუსი შენი, სიყუ რული სიმაღლეს
ახოჯანება, სიმხნე, ძლევა ბრწყინვალე,
გვირგვინი, სკპიტრა, ქუტულის საქმით ჭკვირვალე
სამართლად გერგო ნიჭად და ნიშნად ღუთისაგან.

მებრ დიდისა მის, გმირის სიბრძნისა თვალს
იფერიის ძეთა, მცველის მთარველის შამის
თაყუან — საცემის, სამღრთო აღმაშენებლის
შენ შეაერთე დარუზანდი ნიკოვსის
და კაცასია მოხარვე მჰყავ იფერის.

ცეცხლი, ვაება, სისხლთა ღურა ურვა ტყება
შენ დააყუდე,, შენთა ქუტუმვერდომ შორის
სირცხვილი კდმა, ს. რკინოზთა მიუგდე
ცრემლი და ლტოლვა, და მათზე განაჩინე
და ტაძარნი ღუთის აღმართე, აღადგინე. —

ამისთვის შემდგომ ხუთასის წლის განვლისა
ძე კოლხიდისა, გალობასა გიბედავს,
თუმც უსუსურად მიმართა შენს დიდებას,
მაგრამ სრულიად, მსთანა ივერია
მოგიხსენებს და, შემოგწირავს მადლობას.
კოლხიდელო.

პ ა ს უ ხ ი

ა ლ. ლ — დ მ ი.

1.

ენახე „ცისკარში“ ლექსი ნაწერი.
საწყალი გლახა შეგბრალეზია...;
შენ შეიწყნარე, თუნდ იყოს მტერი:
ძმათ საყვარული ვალად გვდებია.

ჰხედავ, ამ ღროში განშირდა შური,
ფულმან დაიპყრა ბევრ ალაგს ძალა,
გლახა შეეკმნა ყველგან ჩაგრული
და ერთ სიტყვის თქმა არეინ აცალა.

გაცივდა გული, გაცივდა გრძნობა,
აღარ ეტანჯვისთ მათ სეინილისი,
დამდაბლებულის აღარ სურთ ცნობა,
ფიქრი აქვსთ მხოლოდ ანგარებისი....

მაჟ ესე, ძმაო, ვინ განიკითხავს?—
საწყალი ისევ საწყლად დარჩება;
ან მათ სიმართლეს ვინღა იკითხავს?—
მდილარს ყოველგან სიმართლე რჩება!..

2

ესე სცოდნიათ წინაპართ ძველად:
ლარიბს თუ სადმე დაინახავდნენ—
ხელს მიაწვდიდნენ მსწრაფლად საშველად,
თვის საფარველს ქვეშ შეინახავდნენ.

შენც მათებრ იყავ გაშაღებული—
ამხანაგთათვის თაფი განსწირე,
გულით გიყვარდეს დამდაბლებული,
მამულსა და ძმათ თაფი მესწირე!...

კნ. ნინა ორბელიანისა.

1866 წ. 10 აპრ.

ც. ვოზნიჟენსკი.

ე უ ძ ღ ე ნ ი ა. ფ. (*)

ოჰ, ქართველო, რა კაცი ხარ!
ეს რასა ჰგავს, ერთი მითხარ?

შენი ჯიბე თუ სვსია,
არ ეის აგდებ არაფრათა,
ცა ქუდათ არ მიგაჩნი.
დელა მიწა ქალამნათა!

მამინ შენმა თანამოძმემ
მძიმეთ თავი რომ დაგიკრას,
სალამსაც ხომ აღარ მოსცემ,
მიადგდებ მას კედლის ძირას.

მაგრამ თუ რომ სილარიბე
ეწკია მაჰ შენსა ჯიბეს,
ყველასთან თავს იკატუნებ,
ჩემო ძმაო, ეინც უნდ აქვებს!

მამულიც კი მამინ გიყვარს,
მოდმეს ეტრფი ამიკივით,
მაგრამ გული შიგნით გიყვარს,
ძმასთან ჰრელობ ჭეელივით.

(*) ეს ლექსი დაბეჭდული იყო დროებაშიაზ.

უცხო ტომი თითქოსო გძულს,
როგორც ერთი დიდი ჭირი,
აბა ახლა მოგცენ რამე,
როგორ გახდე მათთვის გმირი;

მათთვის მტერსაც ხმრმლით იგერებ,
მოყვარესაც ემოყვრები,
ოღონდა კი მოგცენ რამე,
ხანჯლის წვერზედ დაეგები!

ეჰ, ქართველო, რა კაცი ხარ!
ეს რასა ჰგავს, ერთი მითხარ?

თუ ისწაეღე ანაბანა,
იმ წამს ჩემობ განათლებას,
ალაგიც გსურს იმისთანა,
შეეწიო რომ ძმას ყველას;

რომ დაიცვა ამხანაგი,
უღმრთოებას ვინც გაბედავს,
აბა, მოგცენ შენ ალაგი,
მაშინ ზედაც არ შეხედაე!...

მაშინ გიყვარს შენ მამული
და გძულს, ძმაო, უცხო ტომი,
როდესაც ხარ დაჩაგრული,
როს ბედთან გაქვს მწარე ომი.

მაშინ გიყვარს თანამოძმე,
როს არა გაქვს ცალი ფული,
აბა მოქცენ ჯალდო რამე,
როგორ გახდე ძმის ორგული!
მაშინ ქართველი ვინ არი,
რაკი ნახავ თბილსა ალაგს,
შენი სამშობლო ის არი,
საცა ნახავ ჩინის ბანაქს.

ბიგის დაცეზ ქართველებსა,
თუნდ შენს თვითან მაძულსაცა!..
აგრე შენებრ იუღამაც
ხომ, ჩემო ძმავ ქრისტეც გასცა!..

ეჰ, ქართველო, რა კაცი ხარ!
ეგ რასა ჰგავს, ერთი მითხარ?

.
.

ი. კერესელიძე.

1867 წელსა, 9 ივნისს.
სოფელს წოდორეთში.

მცხეთა.

სვეტი-ცხოვლობა.

და რამდენიმე ზრი შესახებ ღლეობებისა.

1.

პირველ ღვინობისთვის, ყოგორც მოგვხსენებათ, სვეტ ცხოვლობა იყო და ამის გამო წინაღედს (30 ენენისთვის თბილისიდან რამდენიმე ტარანტასი და ცხენოსნები მიეშურებოდნენ მცხეთისკენ. მეც აეყვე „ფეხის ხმას“ და გავედევნე უკან მიმავალ ხალხს. მე ძალიან მსურდა მენახა, თუ წლევანდელ სვეტის ცხოვლობას რაიქნებოდა შესანიშნავი...)

ყოგორც მოგვხსენებათ, ჩვენი ღლეობები მესდგებოდა იმაში, რომ სხვა და სხვა მზრიდგან შეიყრებიან ერთ ალაგას ქალი და კაცი, ილოცვენ და ღროსაც ღვინით და შექცევით გაატარებენ. ესეც კია, რომ მამეტებული ნაწილი ხალხისა მოდიან ღლეობაში უფრო ქეიფისთვის და თვალუბის საცეცებლად — მამასადამე საქმე არა აქვსთრა... მაგრამ ეს ჩვენთვის სულ ერთია... ყველა ჩვენი ღლეობა ამ გვარი ხასიათებისაა, და ამიტომ წლევანდელი მცხეთობაც ესაერთი იყო, ესე იგი შეიყარნენ უწინდელ საქართველოს შეფეთ სატახტო ქალაქში, აწ გასაფლავებულ მცხეთაში, ხალხი

ორივე სქესისა, ზოგი ლოცულობდა და ზოგი თავისებურად ატარებდა დროს, რასაკვირველია ღვინით და სხვა და სხვა თავის შექცევით, რადგან აქ მხოლოდ იმისთვის წამოსულიყო, სხვა და სხვა ღლეობით შესაფერ 'შექცევებით.

ღარი ძალიან კარგი იყო, ასე რომ ყველას იმედი ჰქონდა ბევრი ხალხის დასწრებისა, მაგრამ სულ სხვა ნაირად მოხდა. უფრო მომატებით ახლო-მახლო სოფლების ხალხი შეყრილიყო; ქალქელები (მოქეუფებიც და მლოცავებიც) ძალიან ცოტანი იყვნენ; რუსობა იქნებოდა სულ ოც კაციმდე; დიდუცობა იქნებოდა ათიოდე სახლობა, და სულ დიდები კი — ერთი თუ ორი პირი იყო.

სოფლელებს (ესენი უმეტესად მლოცავები იქნებოდნენ) ჭკირათ ბინად გალაფენში ორი მხარე, მაგრამ ისე ხელეათად იყვნენ, რომ შეიძლებოდად ტეულიყვნენ ყველანი გალაფენის ერთ კუთხეში. ქალაქის ხალხი, ვინც კი წინაღმეს მოვიდა, დაფანტულ იყო მოფლის სახლებში; მოქეუფებს და ცხენოსნებს — მარტო ხელ ხალხსაც დაესაფრათბჳრას დუქნები და ოთახები, რადგან ამ ხალხს ძალიან ემარჯვებათ ამ გვარ ალაგს დგომა.

სვეტი ცხოვლობა თბილისელებისთვისაც და სოფლები-სათვისაც ძალიან მარჯვე ღლეობაა. თბილისელებისთვის ამიტომ, რომ ახლოა, და ამასთან გზაც საფომტოა, სოფლელებისთვისაც ამიტომ, რომ ისეთ დროს მოდის, როდესაც ყველა სოფლის ხალხს აქვს შემოსავალი თავის მთელი წლის შრომისა. ამ მიზეზისი გამო შე ძალიან მივირს, რომ წლევეანდელ სვეტიცხოვლობას ისე ცოტა ხალხი

იყო, რომ უეჭველია ყველა დამსწრესათვის გასაკვირველი იქნებოდა...

მე მიველ ღამის ათ საათზედ. ამ დროს ვერა ენახე რა შესანიშნავი; მაგრამ ამბობდნენ, რომ ჩემ მისვლამდისაც არაფერი მოჰხდარიყო ღირსი 'შენიშენისა. ათ საათზედ (ღამისა) ციოდა, და ვისაც კი შეეძლო საფარველის შოვნა, ყველანი ძვრებოდნენ 'შიგნი-შიგან, რადგან გარეთ ვერაფერსა ჰხედავდნენ მიმზიდველს. ამის გამო გარეთ მარტო ისინილა იყვნენ, ვისაც საფარველი არა ჰქონდა, ესე იგი ექვლეტისის გალავნის სტუმრები — ურმის ხალხი და კიდევ მოკეიფენი.

გალავანში მოსახლეთ მოსწყენოდა სულ ჯდომა და ჯამა — სმა და ჯამის გამო, ან იქნება ძველი მამა-პაპური ჩვეულების გამო, მოგონათ თავიანთ ძველებური ფერხული და ხელებით გადამხლნი, უვლიდნენ ერთ წრეს, ჩვენი მამა-პაპური სიმღერებით და ფეხების თამაშით. ამ ფერხულმა ცოტაც არის დამშვიდა ჩემი გული, რომელიც ეძებდა რაღაცას და ვერ ჰპოვებდა კი... მე ფერხულს ეუყურე დიდ ხანს და სრულებით აღარა მაგონდებოდა რა. მოფერხულეთ სიმღერაში თითქმის ვერა გაეგე რა, მაგრამ მაინც მშობლიურმა ხმებმა, სოფლელების გადამხულმა ხელებმა რომელნიც ერთმანერთს რასაკვირველია არ იცნობდნენ და იყვნენ სხვა და სხვა სოფლისანი მერე სრულებით უცნობთაგან საერთო ლხინმა დროს გატარებამ ისე გ მოტაცეს, რომ მე მომივიდნენ თავ ში ზრავალი აზრები და ფიქრები და სხვათა მოჩრის

ვიფიქრე, რომ დღეობაებს, ამგვარი ხალხის ერთად შეყრით, დი-
დი ჯარი რამე უნდა ჰქონდეს მეთქი... ბოლოს დაიშალა
ფერხულის, — მე თითქოს გამომეღვიძა. დამენანა ფერხულის
გათაეება, მაგრამ ხალხს ეძინებოდა და მეც აღარ შევშო-
თდი. — გაეგარძელე გზა, — ისე დაწვწოდი, როგორც მოძე-
ბარი რისამე დაკარგულისა, — გაველ გალაენიდგან და ჟღაფი-
ქლუქვა შემოყვანა ბაზარში. ახლა იქ ვნახე ერთი ამბავი,
ერთი ყოფა; ეგონებოდა კაცს რომ აქ ერთ დიდს და ქვე-
ყნისთვის სასარგებლო საქმეს აღსრულებენო, მაგრამ აქ
დიდი საქმე სულ არა სჩანდა. აქ მხილველი შეამცნევდა
მხოლოდ იმას, რომ მოქეიფე ხალხი ცდილობდა საუკეთე-
სოდ დაეცაყოფალებია თავის ცხოვლური მოთხოვნილება
და კიდევ, რაც ძალი და ღონე, ან ხელოვნება ჰქონდა —
ქინიანობა. რომ გვეყურებინათ, იტყოდით, რომ ესენი
უთუოდ სანაძლეოზედ სჭამენ და სმენო... მე ამ სახილ-
ველზედ მომაგონდნენ ზოგერთნი მშვიერნი და მწყურვალნი,
მაგრამ ეს არის საუბედურო, რომ ამგვარი მოგონება არც
მშიერთ და არც მწყურვალთ მეუსრულებდა თავიანთ ნა-
კლუღეყანებას და არც იმათ ასწავლიდა ჭკუას, ვინც მე
ის დავიწყებულნი მომაგონეს... ბაზარი გატენილი იყო მო-
ქეიფე და მარტოხელი ხალხით...

„გერ შეგვემინებს სიცოცხე, თუ თავში ღვინო ბრწყინა-
დეს... სთქვა განსვენებულმა პოეტმა. ამ მოქეიფეთ ქცევამ
დაშარწმუნა ამ ნათქვამზედ. აქაურ ხალხს არამც თუ თი-
თონ არა სციოდათ, არამედ, რომ შესაძლებელიყოფილიყო,
ამათი სითბოთი დათბებოდა მრავალი უშეშო ხალხის სად-

გურები, ისე რასაკვირველია, რომ არც ეს მოქეიფეები იგ-
რძნობდნენ სიცივეს.

ბაზარში ქეიფს სწევდნენ, ისეთ ქეიფს, რომელსაც სრულე-
ბით არ ეტყობოდა ხვალინდელ დღეზედ ზრუნვა. მე დავა-
წყე ფიქრი ახლა ამ მოქეიფეთ თავის დაეიწყებაზედ. წელან
ჩემმა თავის დაეიწყებამ მომცა მე სხვა და სხვა ფიქრების-
თავის საზრდო, ახლასხვის თავის დაეიწყებამაც იმოქმედა ჩემ-
ზედ ამ გვარადვე. ღმერთო! რა არის ცოცხალი კაცი!.. მაგ-
რამ კაცი რა? კაცი არის შილი დროებისა, გარემოებისა,
მამააღამე რა არის ჩვენი დროება, ჩვენი გარემოება, ჩვენი
უმცირება, გაუნათლებლობა! ერთი ბევრსა ჰხარჯავს უ-
საჭიროდ, მეორეს საჭიროს ნათელდოც არ სადა აქვს, მესამე
ხვალინდელ დღეზედ სრულეობით არა ფიქრობს (ეტყობა ხვა-
ლინდელი დღე ფიქრობს იმაზედ), მეოთხე კი სულ ფიქ-
რობს, ზრუნავს, ფიქრობს, ზრუნავს და ჯამში კი არა აქვს
რა!.. ეს არის ჩვენი დროება, ჩვენი ცხოვრება, ჩვენი უმე-
ცრება!.. მაგრა მე როგორღაც მორს წაველ... დაღუშდი
ენავ!....

მოქეიფენი დუქნის დერეფნებში ისხდნენ და ისე უღარ-
დელად ატარებდნენ თავის წუთი ცხოვრების ერთ ნაწილს,
რომ თითქოს იმედი ჰქონდათ — ხვალაც ესრე იქნებოდა მკა-
დარწმუნებული ვარ, რომ მომეტებული ნაწილი იმათა, ქე-
იფის შემდეგ და შემდეგ გამოფხიზლებისა დიდად ემდუროდა

თავის თავს და მშინ იწყობდა ფიქრს თავისგან გატარებულ დროზედ, დალოცვილს, მანამდის ეფიქრა, მანამ მოახდენდა საქმეს. მგრამ ნათქვამია ქართველებისგან: ურემი რომ გადაბრუნდება, გზა მშინ გამოჩნდებაო. საუბედუროდ ამ ანდზის აღსრულებას ჩვენ ცხოვრებაში თათქმის ყოველ დღე მეხედება კაცი... ქიფი ლოთიბაშეებებისა შესდგებოდა იმაში, რომ ისინი სჯამდნენ და ჰსომდნენ იმდენს, რამდენიც შეეძლოთ, მანამ ყელში ამოუვიდოდათ. ღვინოში დაძალება, ერთმანეთის კისერში ჩასხმა და სხვა რაღაცა გვარი ჯარიმა და სასჯელი, რომლისაც ღირსი ხდება ღვინოში სუსტი კაცი — იქ ძალიან გახშირებული იყო. ისე უხეობით იქცეოდა ყველა ერთმანერთში, რომ შე ეფიქრე, უთუოდ ესენი ძალიან კეთილი უნდა იყვნენ მეთქი; მაგრამ მე მაშინვე დავიხიე ჩემ დასვენაში, როცა ენახე, რომ მრავალმა მოქიფემ გააბრუნა, მრავალი დარიგებით და საყვიდურებით, ზოგმა ჯავრობით და რისხვითაც, მთხოვარა გლახა. ეს ურიგობა სწორედ რომ გულ ქვა კაცსაც შეაშფოთებდა. ჰხედავ, მკითხველო, წინ უყრიათ იმდენი საქმელ-სასმელი, ყველას ყელში ამოხდის, საქმელს ერო მანეროს ესერიან (ხუმრაბა ამგვარი იმათში), სასმელს ზედ ასხმენ ერთმანეროს (სასჯელიც ამგვარია იმათში), და იმასაც ჰხედავთ ამასთან, რომ საწყალ გლახას რისხვითა და გაუბატუტრებით აგდებენ ცარიელს, თითქოს ისეთ დიდს და ისეთ საჩქარო საქმეში არიან გართულნი, რომ სრულებით არა სცალიანთ გლახაკი გაჭირებულისთვის.. მაგრამ, რას ეამბობ?...

...შმიერს ველარ იცნობს მაძლარი,

საწყალს ბრალობს ისე მისებრ საწყალი...

სთქვა პატრეცემულმა პოეტმა. ჩეცნცხოვრებაში თითქმის ყველა ფეხის გადაღმზრედ მტკიცდება ამ ლექსის სიმა-
რთლე...

რალა ბეერი გავაგრძელო, მოქიფებმა, თითქმის ყველამ, მთელი ღამე გაათენეს ამ გვარ მოუფიქრებლად საქმელ-სა-
სმლის დანთქეაში, ქინიანობაში და, ამ უკანაძენელი ხასია-
თის გამო, ზოგიერთს ჩუბიც მოუფ და. ეასაც მოსწყენდე-
ბოდა ჯდომა, ისინი ზურხის წინ გაძლოლით გაეგრზაერე-
ბოდნენ სოფელ-სოფელ გზის საქსელავად, უგზო-უკელოდ
და უზროდ. ამ სეირნობაში ისინი ფზოზლდებოდნენ (იქნება
ეს ზური ჰქონდათ?) და მამასადამე ეძლოდ-თ მძღლება უკან
დაბრუნების უმაღ ჩამსხდარაყენენ ისე თაფიანთებურად და
განეგრძოთ თაფიანთ დიდი საქმე, რომლისთვისაც დაენებე-
ბინათ თაფი თაფიანთ საქმეებისთვის (თუ კი იყო ვინმე ამა-
თში მოსაქმე) და მოსულიყენენ აქ აღსასრულებლად ზორა-
გის დანთქვისა და მუცლების ერთგულად ავსებისა, თუ კი
ერთგულება ეთქმის ამ გვარად მუცლების ავსებას.

ამ ღამეს სხვა ვერა ენახე რა შესანიშნავი: არ იყო მუშ-
ხუნები და არც ძველებური ღროს გატარება საზოგადო ლხი-
ნით..

მე გავატარე ღამე ერთი იქაური გამოჩენილი კაცის სა-
ხლში. ეს სახლი ორ ეტაჟიანია, და ამიტომ მე შემეძლო
ზევიდამ დამეხედნა ზოგიერთი იქაური სახლებისთვის. იქვე
ახლო ერთ დაბალ სახლს დავყურებდი. ეს სახლი, როგორც
მოგეხსენებათ ჩვენი სოფლის სახლები, ძალიან დაბალი იყო, ასე

რომ მესამე დღე თითქმის შიშში იყო ჩამძვრალი. ამ ღორსების გარდა, იმას ნახევარ დერაფნის ბანი სრულებით ჩანგრეული ჰქონდა; ამისგანმო წეშა, ჩამოდენილი ბანიდამ, უნდა ჩასულიყო დერაფნში და, რადგან დერაფნიც სახლის გვერდ შიშში იყო ჩამჯდარი, ამ მიზეზით იმ წყალს სხვა გზა აღარ ექნებოდა — უნდა მეფარდნილიყო შიგ სახლში. ეს დანგრეული ბანი, როგორც ეტყობოდა ფერხედ, ონდო ყოფილიყო კარგა დიდი ხნისა და ამასთან ისიც ეტყობოდა, რომ იმ ჩამონგრეულს თანდათან ოფრო-და-ოფრო ემატებოდა. მამასადამე, მე ვიფიქრე, რომ სულ პირველად ჩამოწვებოდა ერთი ან ორი ფეცარი. პატრონი რომ დაუდევნელი არ ყოფილიყო, მაშინვე გამოუცვლიდა ამ ფეცრებს და აღარ დააცლიდა იმდენ დაქცევამდის. მაგრამ ჩვენი ქართველი კეფას არ მოიქეცს, ვიდრე კარგა არ გაუჭირდება; თავის დღეში არ იფიქრებს, რომ თუ სუბუქ აეთამყოფს არ ეწამლა — მძიმე აეთამყოფი შეეკმნება. მაგრამ ეს რას მუეცირს? მე მიანახავს სოფელში ისე დაძვლებული სახლის ბანი, რომ ყოველ წამს ლამოდეს ჩამოწოლას, და შიგმდგომნი მაინც ყურმოღრენილნი ყოფილან! რას უნდა მიეწეროთ ამგვარი დაუდევნელობა? ჩვენი სოფლის ხალხი სულ ესეთი დაუდევნელი აბა ეთი დათვალეგრეთ კარგა, რა აქვს რიგზედ? სახლი, სახლის მოწყობილობა, თუ სხვა და სხვა საჭირო შენობები? ყველა მინგრეული და თავმინებებოლი.. თუნდა აიღეთ იმის ცხოვრება. იქაც მოუხერხებლობა და ურაგობის მეტს ვერას შეამჩნევთ; ერთის სიწყევით ჩვენი სოფლის ცხოვრებაში სრულებით ვერ ჰპოვებთ რიგსა და ან-

გარიშს... საკვირველია, ამ ჩვენ ქვეყანაში რამდენ ალაგ-ასახლიან ნემეცები, თითქმის იმ აზრით, რომ მაგალითნი იყენენ აქური მცხოვრებლებისა, მაგრამ აბა რა მიიღო ჩვენმა ხალხმა ნემეცებისგან? სულ ყველანი რად გაემატყუნო. ეინც ნემეცების მეზობლად არიან, ასე მეზობლად, რომ თითქმის ერთ სოფელში სცხოვრებენ, იმათაც კი სრულებით ვერა ოსწავლიათ რაა ნემეცებისგან, იმ დაუცხრომელი შრომის მოყვარე, რიგისა და წესის მაძღვარი და ყველა საქმის თავის დროზედ გამეთებელი ხალხისგან, რომელნიც თითქმის უსათუოდ ვერა სცხოვრებენ და საათობით აქვსთ გამოანგარიშებული მუშაობაც და დასვენებაც. ჩვენმა სოფელელმა (მომეტყუებულმა) ჯერ იხიცი არ იცის დღე ღამეს რამდენი საათი აქვს; საათობით მუშაობას და დასვენებას ხომ ვილა მოჰკითხავს იმას!! მე არ ვამბობ, ვითომც ჩვენი ხალხი ზარმაცი იყოს, შრომა ეზარებოდეს, ანუ უნიჭო იყოს და კარგის მიღება არ შეეძლოს. ფიქრადაც არ მომივა ეს აზრი, რადგან ჩვენი ხალხი შრომის მოყვარეც არის და კარგი ნიჭის პატრონიც. მე იმას ვამბობ, რომ ჩვენ ხალხს რაღაცა აკლია ასეთი, ურომლოდაც ის ვერაოდეს ვერ დაანებებს თავს თავის მამა-პაპურს უნზრუნეელობას და დაუდევენელობას და ურომლოდაც ის იშრომებს თავის დღენი ოფელში გაიწურება, რიგიან ნაყოფს კი ვერაოდეს ვერ გამოიღებს თავის შრომისაგან; ამასთან ცხოვრებაც ექნება გაჭირებული და... უმადური. ეს ნაკლულევენა არის უცოდინარობა. მინამ ჩვენი ხალხი არ მოიპოვებს სკოდნას, სწავლას იქამდის ყველა მაგალითები იმისთვის დარჩებიან ამაოდ.

ზოგჯერ რასაკვირველია, მაგალითებიც მოკმედებენ, მაგრამ—
ზოგჯერ და არა ყოველთვის. ყველა იძახის: ჩვენ ხალხს
ცოდნა აკლიაო; მეც ამას ვამბობ. ჩვენი ხალხი იმდრომდის
არ დაანებებს თავს თავის მამაპაპურ, დაუდევნელ ცხოვრებას
და არ შეიქნება რიგიანი მოქალაქე, ვიდრე არ მოიპოვებს
ცოდნას, არ ისწავლის. ღმრთის მადლით, ამჟამად დაიწყეს
ზრუნვა. ღმერთმა ყველა ამგვარ მზრუნველს წარუშობოთ
ხელი... როდესაც ისწავლის ჩვენი ხალხი, გაიგებს ცხოვრე-
ბის გასაუზჯობინებელ სახსრებს, მაშინ დაუდევნელი აღარ
იქნება, რადგან ყველა გაჭირებაში აღვილად ზოუელის თავს
(სწავლა ამას აცოდინებს) ყველაფერს რიგზედ გააგეთებს; ერ-
თის სიტყვით მოიქცევა ფიქრით და ანგარიშით. მანამკი უნდა
ისევ იცხოვროს დაქცეულ ბანიან და თითქმის ატალახებულ
სახლში, სისველეში, ბოლში, ზამთარში ზურგ გაყინული და
მუცელ გახურებული და ამით გარდა მრავალი მოუწყობე-
ლობა და მოუხებრხელობა უნდა მოითმინოს. ღმერთმა ინე-
ბოს რომ მალე მოეღოს ბოლო ხალხის ამგვარ ცხოვრებას
და მოუსწრაფოს დრო ცოდნისა და დრო განათლების; ყე-
ლა ამ საუცეთესო დროს ტრფილი უნდა იყოს და, რამდე-
იც შეუძლიან, ეცადოს, რომ ეს დრო, დრო ამ სოფლის ნე-
ტარების მოვიდეს ჩქარა...

მაგრამ მე მაინც მივირის, რომ მცხეთაში ესეთი ნახევარზედ
დანგრეულ სახლები აქვს და ცხოვრებაც სრულებით არაფ-
რით არ განსხვავდება სხვა სოფლების ცხოვრებისგან, რადგან
მცხეთა არის შარა გზაზედ და სტანციასთან. კაცს ეგონება
იქ უნდა ყველანი გაკეთებულნი იყვნენ; შარა გზაზედ, რომელიც

რომელი არის, ის უნდა ეპრობდეს; ეპრობით კი როგორც ყველამ იცის, კაცო კეთდება; ესე იგი: სარჩოს შოულობს; — ამით ცხოვრების გაუკეთესებაც აღვილია. მაგრამ ეტყობა იქაურნიც არ სწყალობენ ეპრობას, როგორც საზოგადო ქართველებს ხასიათადა სჭირთ. ამ ხასიათმა ძლიან აენო ჩვენ ხალხს, როგორც ეტყობთ იმათ ცხოვრებაში, და მომავალში უფრო აენებსთ, თუ ეხლა მაინც არ მოჰყიდებენ ხელს ამ გონების გამხსნელ, ქვეის მასწავლებელ და სარჩოს მომპოვებელს საქმეს...

მე გამოველ გარეთ დილის მეოდ საათზედ, დავიწყე ზეტება და შეველ გალანში. ეკლესიაში ცისკარს ლოცულობდნენ, მლოცველი ხალხი თათქმის სიყველანი გარეთ იყვნენ; მოქეიფები და ჩემ ფერი ხალხი იმ რაღა ჩიჩინი უნდა, ჩემსავით დაეხეტებოდნენ. მე ძლიან გამოვირდა, რომ მლოცველი ხალხი არ აღასრულებდა იმას, რისთვისაც მოსულიყო, ასე გამაჩქოთ როცა მეგნით ეკლესიაში ცისკარს ლოცულობდნენ, გარეთ, ეკლესიის კარებთან, სოფლელებს დაებათ ფერხული და ამათ შეექვოდნენ. მე აღარ დავდექ აქ, რადგან წინა ღამეს ცოტა არ იყო, ჩემ თავში აფუთვნილმა ფეკრებმა შემაწუხეს მე. მე წავალ აქედგან და ის კი დამაფიწყდ შემეცყო, თუ რა იყო მიზეზი, რომ ხალხს ცისკრისათვის თავი დაენებებინა და ღზინით შეექვოდა.

გალანდგან რომ გაველ, მიველ ბაზარში; ძლიან მეხლისებოდა ნახვა წუხანდელი მოქეიფებისა შე ეფქრობდა: აბა ერთი ენახო, ღვინომ აჯაბა თუ ღვინოს აჯაბ-

ბეს მეთქი. ბაზარში ჩამი-ჩუმი აღარ იყო; მხოლოდ აქა-იქ ზურნა დაიჰყუტუნებდა და დოლი დაიბრაზუნებდა, მაგრამ ისე მალე ჩაუწყდებოდა ხმა: ეს იყო სულ ქეიფის უკანასკნელი ძალა და ღონე; ზოლოს ეს ღონეც წაუვიდათ და ერთი-ორი საათისთვის სრულეზით დაწყნარდა. ერთი ორი-ოღეც კი სოფელ სოფელ მოგზაურნი, ისევე აღასრულებდნენ თავიანთ ზურნით სეირნობას; ამათ ეტყობოდათ, რომ ეს მერამდენჯერმე სჩადიოდნენ ამ მოგზაურობას, რადგან საკვირველი დაქანცულობა და დათენთილობა აჩნდათ სახეზედ. მე აქ მომაგონდნენ ჩვენ მამა დავითში (მთა წმინდამი) შეიღჯერ ასული და ჩამოსული, ღეთის მოყვარე მლოცავი.

რაოდენი ურიგოება მოხდა ამათ აგებულებებში (ორგანიზმში) მოვედი ღამის უძალოობით, უზომოდ სასმელ-საჭმლის ხმა-რებით, ცოდ-უბრალო ტანტალოთ და, რა უფრო უარესი, უთაებლოა ჟინიანობით (თუმცა თაებოლოიანი ჟინიანობა არ არსებობს ქვეყანაზედ; მაგრამ ღვინოში ჟინიანობა — ყველა ჟინიანობაზედ უთაებლოა, და ამიტომ ყველაზედ მანებელიც უნდა იყოს კაცისთვის). ამ ერთ ღამეს უზომოდ გატარებულმა ცხოვრებამ, რამდენს უნდა დაანებოს თავისი კვალი და მთელს სიცოცხლეში სდევნიდეს თავის შეძძლებელი ძალით და ღღეს თუ ხვალ ზოგონოს თავისი თავი!.. რა იყო ამათი მიზანი? რისთვის გაათენეს ღამე რომელი საჭმისთვის? მომავალისთვის რას აღუთქვამს ეს გვარი აჩქარებული ცხოვრება? — და სხვა ამ გვარი ფიქრები ისე ირეოდნენ ჩემ თავში. საზოგადოთ მე ძალიან მაწუხებდა ამითი

ეს გვარი უზრო და ურიკო გატარებული დრო, რადგან ამკარად ეიცოდი, რომ ისინი იმასგან თავის თავს ბევრს ენებას აძლევდნენ და სხვასაც არაფერი სარგებლობა არ მიენიჭებოდათ. ჰიგიდი, განათლებად რა ხარ შე დალოცვილო! ვისაც შენ ეწევი, ის ამ გვარ ყველასთვის მანებელ საქმეს აღარ ჩაიდნის, ის ფაქრით მოიქცევა, უანგარიშოთ ის ისეთ ნაბიჯს ერთსაც არ გადასდგამს, რომელიც ან თითონ არ მოუტანს სარგებლობას, ან სხვას, ამას სხვის სარგებლობაც თავის სარგებლობად მიაჩნია...

ამ ფაქრებით დებრუნდი უკან, რადგან მეფატყე, რომ მოქოფეები ფაქრობდნენ დასვენებას; მაშასადამე ბაზარში საყურებელი აღარ იყო რა. მოველ ისევ გალაქანში და დიდის ყურადღებით ვადევნებდი თვალს ჩვენი ხალხის ქცევას. ამათ სახეზედ ეტყობოდათ, რომ შეპაროდათ თავში ზრუნვა ცხოვრებაზედ. აღარ იყო იმათში ის ძველებური შექცევა, ხართ აღალოები და ხვალინდელ დღეზედ უფერელობა (ეს უკანასკნელი საჭმელ-სასმელის ხმარებაში ეტყობოდათ) მომეტებულს სახე შეჭმუხნილი ჰქონდა; მე ვიფიქრე დროებას ამათვისაც შეუტყობინებია თავისი ძალა და ამათაც მიუყვით ხელი ფაქრისათვის მეთქი? შეჭმუხნილი სახე, როგორც მოგეხსენებათ იმათა აქვსთ, ვინც მომეტებით ფაქრობს და ზრუნავს ცხოვრებაზედ (საფთხოვბელებიც კი შეჭმუხნილი სახისანი არიან, მაგრამ მე ეამბობ ხაზოგადო ხალხზედ და არა თითო-ოროლა ხალხის საფთხოვბელებზედ) ხალხის სიცოცხლეც რასაკვირველია, დამიმტკიცა ამ აზრში, რადგან უწინდელ, უზრუნველ დროს დღეობაში ხუთი ამოდენა ხა-

ლხი ყოფილა ხოლმე. — ზოგნი სოფლებითაგანნი ჩასხდო-
მოდნენ ძველებურად საუზმეს, რომელაც მაინც კიდევ
ბევრს საღალს გადჰქარებდა... სხვები დადიოდნენ, ლაპარა-
კობდნენ, ლაფლანდრობდნენ — სულ კი თითქოს უგულოდ...
ღრო გამოცეცლათ, ვაჯერებდი ჩემ თავს ჩემ გუნებაში. —
ამ ხალხის თვალყურებასაც თავი დაეანებე, რადგან... მეყო-
ფოდა, და შევიღო ცკლესიაში. წირვა ჯერ არ დაწყებო.
მე მქონდა ღრო გამყვინჯა იმის მიგნულება. შესვლის
უმაღლესი მკერდის სიღრმის სიღრმეებს; წვე-
კითხე ზედ წარწერა საფლავის ქვებისა; მერე მომიზიდა ორ-
მა ამღლებულმა საფლავის ქვებმა, გადაფარებულმა ზარის
ფარჩით. მე კრთომ თ ავხ დე ამ ქვებს ფარჩა, თ თქოს მე-
შინოდა ნახე ქვეშ დამალულსა; მაინც ავხადე და წვეკი-
თხე ზედ წარწერა რუსულად დაწერილი. ეს იყო მშობი
საფლავი დუცხრომელის მოსაქმე მღვდელისი: მშვიდობა
სულსა შენსა, დიდო მღვდელ... ახლა მეორე საფლავს ავ-
ხადე, უფრო კი გაბედვით, რადგან მივხვდი რაც იქნებოდა
იმ ფარჩის ქვეშ. აქაც რუსული წარწერა წვეკითხე: ეს იყო
საფლავი მეფის გიორგისა (უკანასკნელისა). დავხურე და გაე-
დექ უკან. ჩემ თავში აირიენენ კიდევ სხვა და სხვა ფარჩები;
მე ჩემ გუნებაში ვადარებდი ამ ორთ მეფეთ ამათ ღვაწლებს,
ამათ საქმეებს... მე ძალიან დამამძიმეს ამ აზრებმა და იძუ-
ლებული ვიყავ გამოვსულიყავ გარეთ გასართობად. აქ რო-
გორც იყო გავერთე ტოლ-ხალხში ლანჯლანდრობით და
ამასობაში კიდევ დარეკეს წირვა. შებრძანდა ცკლესიაში უსამ-
ღედდღოესი ქართული არქიელი და — დაწყეს წირვა. მეც

უნებულად შეველი ეკლესიაში, თითქოს რამე დამჩნეოდა. პირველი შესვლიდან, ხალხიც შემოვიდა, მაგრამ მომეტებით, უფრო ქალაქელები. ცოტას ხანს უკან, ეხედავდი, სოფლელობა ცოტა-ცოტაობით გადიოდა ეკლესიიდან, თითქო მიეშურება სადმეო გამიკვირდა ეს დაცოდნის მოყვარებით დაკიდევინე უკან გამომალ ხალხს. ენახე; გაუმართათ ეგარეთ. სადილი, ზოგიერთა დარღმანებს თითობით, და შეგვუფებულყენენ ერთ ალაგას. მე გამიკვირე ამ ქცევამ, მაგრამ საკვირველი კი არა იყო. რასაც კაცი ვერ შეისმენს, იმას ვერც მოისმენს; ამ ბუნებითი კანონის გამო, ხალხმა ჭიდაობა იჩნია. სხვა დღეობაში, ოთხი ხუთის წლის წინ, მე მინახავს, რომ ხალხს არ დაუწყევია ჭიდაობა და შექცევა, ეიდრე წირვა არ მოუსმენია. აქ კი სულ სხვა ნაირად იყო, მეც აღარ შეველ ეკლესიაში და უყურებდი ჭიდაობას, აქც, ყვირილი და დავიდარაბა უფრო ბევრი იყო. და საქმე კი არს და სჩანდა. ბოლოს დაიჭიდნენ ერთი ორი ოღენი, მაგრამ უგულოდ, და ძველებურს ჭიდაობას ისე შეედარებოდა. როგორც რუსულ არაყში ბაყაყი შეედარა ხარს. ერთმა მოჭიდავემ ხელიც მოიტეხა. ამჟელ ერთმა წამოძახა: როგორც ეტყობათ დავიწყებით მამანაპური ჭიდაობა!.. ძალიან უხერხული უნდა იყოს, რომ ჭიდაობაში ხელი მოიტეხოს!.. აქ იტყვიან: მოსაველიაო, მოსაველია, მაგრამ ამისთანა მოსაველი მოსდისთ ჩაუღახებს და არა ნამდილ ფალაენდებს. ჭიდაობაც დაიშალა შემდეგ ამ უბედურ შემთხვევისა, მე კიდევ შეველ . . . , . ეკლესიაში, სწორედ სახარების დროს; უსამღვდელოესმა სახარებმა ქართუ-

ლად წაიკითხა, ბოლოს წირვაც გამოვიდა და დაიწყო ხალხმა დენა ეკლესიიდან. გამომავალ ხალხს; ბევრს თითქოს რაღაც უმადურება ეტყობოდა სახეზედ, ზოგს უზრუნველობა, მე კალეცა ესტევი ჩემ გულში: ჰაი გილა! დღეობის ლაზათა წავლა მეტე! ეინ დღეობა, ეინ ფიქრები და უმადურება! მაგრამ ეინ იცის ისინი ჩემზედ უკეთესადა ფიქრობდნენ...

სადილობამაც მოატანა. მე წაველი ბაზარში. გამოიფხზლა მოქეიფე ხალხს (ეს შერამდენჯერ, ეინ იცის;) — და ისევე ერთგულად მოჰქიდებოდა თავის საქმეს, ენახე ისევე წუხანდელი ჭამა-სმა, საქმლის სროლა, ღვინის ღვრა და თაქმის გაოკითხავი გლაზაკები.. ჩემ თაფშიაც შფოთიანობა და სხვა და სხვა ფიქრები...ბოლოს, როდესაც ხალხს შეუჯდა თავში ღვინო, დავინახე დუქნის ბანებზედ ლიეტურის თამაში, ზურნის კერა, ალაფრდი-იანშიოლო, და საზოგდოდ ისეთი ალიაქოთი და ჟღაფი-ჟღუფალი დაიწყო ბაზარში, რომ ეინმე დინჯ ნემესს ენახა — იტყოდა: ეს ალაგი უთუოდ ჭკვიდამ შემცდარების ბინა უნდა იყოსო; და სხვა კი ეინც ამ მოქეიფეებს არ იცნობს; ეგონებოდა უთუოდ დიდი სანძღვო დაუდვიათო და იმისთვის სულელობენო ესრე....

სადილს შემდეგ დაეიწყე ისევე ხეტება, რადგან სხვა საქმე არა მქონდა. მეგონა ჯირითი იქნებოდა, ისეი დამაფიყდა, რომ ვის უნდა ეჯიროთნა; მოჯირითე ხალხს ორს თუ იპოვნიდით, იმათაც ჯირით დაეიწყებულს; თუ არა სხვა ცხენოსანი სულ ქალაქის ხალხი ყო და ჯირითეი ამათი სა-

ქმე არ არის. მოჯირითეთ ადგილი დაეჭირათ ჩვენ ყმაწვილ შაგირდებს, რომელთაც ჩაეგდოთ ოხერი ცხენები და ხან აღმა უზამდნენ თავს და ხან დაღმა, სხვის საქონელზედ კი სრულებით არა ნაღვლობდნენ, და არც სცემდნენ რამე პატივს, იმ მიზეზით, რომ სხვის საქონელზედ ბევრი არა ნაღვლობს და პირუტყვის ხმის ამოუღებლობაც თანხმობის ნიშნად მიაჩნიათ. ამასთან ოთხ ცხენიანნი ფაეტონებაც სეირნობდნენ ბაზრის ქუჩაში, დატვირთულნი მშვენიერ სკესით, იმ მშვენიერი სკესით, რომელნიც ფაეტონებით ღმა-დაღმა სეირნობას ხმარობენ სიამოვნებისთვისაც. ამათ ედევნებოდნენ უკან ზურნის ხალხი—ლოთი ბამები და ეალერსებოდნენ იმათ სხვა და სხვა შესაქცევარი სიტყვებითა. ამ გვარი მოსეირნენიც კი ცოტანი იყვნენ, და იმათაც მალე მოსწყინდათ ეს შექცევა. ამით დააბოლოვეს ჩვენმა ბოქეოფეებმა თავიანთი შექცევა და უშექველია დიდად კმაყოფილნი იყვნენ თავისთავისა, ისე როგორც დაკმაყოფილდება სასარგებლო საქმის გაშეთებელი კაცი. შესრულდა სამი პაათი შუადღის უკან და ხალხმაც დაიწყო დენა ისევ იქათვენ, საიღმაც მოსულიყვნენ. მეც რაღა ჩიჩინი უნდა, უნდა აველოლოდი ისევ იმათ „ფეხის ხმას, წარსულიყავ, საიღმაც მოველ. მე ფეჟრობ რისთვის მოველ მეთქი? რა ენახე? რა სარგებლობა უნდა მომიტანოს ამ დროს დაჟარგვამ ან მე ან სხვას ვისმე? ბოლოს, იმ ერთი ფრანცუზისა არ იყოს, ესტექი: დაეკარგე დროც და შრომაც მეთქი და დაეზღდე ჩემს გზას..და რადგან ძალიან მეთაკილებოდა ტყუილად დროს დაკარგვა, მოვიფიქრე ამ რიდაცისდა დაჯღაბნა, რომ სხვისთვისაც

მენაწილებინა ის მთაბეჭდილებანი, რომელნიც ჩემში მოაბ-
დინა წლევანდელმა მცხეთას მოგზაერობამ. ნუ დამძახავთ,
თუ კარგად ვერ დაგაკმაყოფილეთ—კალამი არა მაქვს თავის
უფლად.. და თუ არ დაიღალეთ, კიდევაც მოგახსენებთ
რასმე..

2.

როგორც ზევითა ვსთქვი, სვეტიცხოვლობას მცხეთაში ძა-
ლიან ცოტა ხალხი იყო და იმ ცოტასაც ეტყობოდა, რომ
ჩემსავეთ ფიქრობდა, თუ რასთვის მოველო.
შექცევაც არა იყორა ისეთი საჩინო და სალხინო, ან უკეთე-
სად ვსთქვით, სახალხო. თითქმის ყველანი, უეჭველია წასე-
ლაზედ ლა ფიქრობდნენ, არა იქ ურობა. სულ აი ნუშაც ა-
ღარ მოსდიოდათ. ერთის სიტყვით ძველებური დღეობა რომ
ამბობენ, ესლანდელი მცხეთობა ისე მოვიდოდა იმასთან, რო-
გორც ციციანთელა—ჩირადდანთან..რა უნდა იყოს მიზეზი,
თუ უმიზეზო, არა არისრა?.

იმ კურთხეულ ძველ დროში, როგორც ამბობენ, — შეკი-
სად დავესწრობოდი?—დღეობისთვის განსაკუთრებითი საშა-
დისი ჰქონიათ. ეინც აპირებდა დღეობაში წასელას, სულ იმას
ცდილობდა თურმე, ყველაზედ უკეთესად მე გამოეჩნდეთ,
ამის გამო ის ყველა დღეობისათვის საჭირო ნივთებს სულ
საუკეთესოს აქონიებდა; თუ თითონ არ ექნებოდა, რასაკვი-

რეელია, ითხოვდა, და თუ სათხოვრსაც ვერ იშოვნოდა —
იყო; ამ უკანასკნელისათვის თუ დასჭირდებოდა ფულები,
ესე იგი, თუ არ ექნებოდა — გაჰყიდა, ან დააგირავებდა
რამე თავის საკუთრების ნახევარ ფასად, რასაკვირველია, ან
არა ნისიად აიღებდა საჭირო ნიკოს იმ გვარ ფაქრებისგან,
რომელნიც მხოლოდ დაგირავებით და სავაჭროს ნისიად მი-
ცემით უღვრთოდ მდიდრდებოდნენ. — ამ გვარი სახსრებით ჩვენი,
„დღეობაში გამოჩენის, მოსურნენი შეასრულებდნენ ხოლმე იმ
ნაკლულეგანებას, რომელნიც იმათ მაიჩნდათ დიდ ნაკლულე-
განებად, ესე იგი იყიდნენ ოქროს ფერს ცხენს, ხავერდის
ქულაჯას, და სხვა მორთულობასაც, ამის შესახებ, ხანჯალს
შეავერცხლინებდნენ და რაც ამ ხარჯს გადაუჩნებოდ თ, იმას
მოაწოდებდნენ სახმელ-სქმელს, რომელსაც იმდენს მომზა-
დებდნენ, რამდენიც ეყოფა ერთ მთელ სახლობას ორ სამ-
თვეს ქალებიც კაცებზედ წყლებად არ იხარჯებოდნენ: იმა-
თთვისაც საჭირო იყო ახალი კაბები თუ გინდ თორმეტიც
ჰქონოდათ, წამოსასხმელები, ნაკერი ლეჩქები, თავსაყრავები
და მრავალი სხვა ზნაობიბალები. ყველა ამ ხარჯზედ--მხა-
რჯავი ბევრს სარ იფუქრებდა ხოლმე, და თუ იფუქრებდა,
ისიც ქულაჯას ფერზედ, ქუდის კალმუბობაზედ, ცხენის რახტ-
ზედ, ლეჩქის ყვავილუშზედ, თავსაყრავის ფერაზედ და სხვა
ამ გვარ უსაჭირო და უსარგებლო რაღაცებზედ, რომელ-
თაც არც აწ მოქცხთ კაცისთვის სარგებლობა და მომავა-
ლისთვის ზომ განუმზადებდნენ მრავალ უბედურებას, იმ გვარ
უბედურებას, რომელიც მოქცხს გასაწყლებას და მდიდართაგან
დამოკიდებულებას. ამ გვარი ფუქრებით სრულებით არ შეი-

წუხებდა თავს მაშინდელი მხარჯავი, რადგან თითქმის ყველა იმ აზრისა იყო, რომ „თუ მე არ ვიქნები — ქვა ქვაზედაც ნუ იქნებაო...“ ამ გვარი ჰრების კაცო, რაღა ჩიჩინი უნდა, არა თუ მომავალი თაობისთვის არა ფეკრობს, არამედ ხელონდელი დღევნანად ავიწყდება ხოლმე... ამ გვარად მაშინ ყველა — თითქმის ყველა: მაღალიც და დაბალიც — ყველა თავის მდგომარეობის გვარად, — დღეობისთვის ისეთ ხარჯსა და ხაზარს იზამდა, როგორცაც ეხლანდელ დროში იმ გვარი მდგომარეობისავე სხელობა იზამს ნახევარ წელიწადს; და თუ მასპინძლობასა და პატივობასაც მოუმატებთ, დღეობაში რომ იციან, — მაშინ ის ხარჯი მთელ ერთ წელიწადსაც გამოჰყვება ეს იმავე სხელობას... ესეთი იყო უზრუნველობა ჩვენი ხალხისა, მაღლისაც და დაბლისაც, ესეთი იყო ამაო და მომავალი თაობისთვის მენებელი მფლანგაობა!!!... თითქმის მართლა ყველა ფეკრობდა: „თუ მე არ ვიქნები, ქვა ქვაზედაც ნუ იქნებაო“, ჩვენი მამა პაპისაგან ეს სამკვიდრო გვერგო შესახებ ნივთიერებითი ცხოვრებისა, მაშასადამე — არაფერზედ ნაკლები!!!...

ეხლაც კი გამოვრევა ხოლმე ზოგიერთ დღეობაში იმ გვარი სიუხვე და მოუფიქრებლობა, მაგრამ ეს არის სასიხარულო, რომ იმ სიუხვეზედ და გამოჩენაზედ ისიფე პირი ბერს ნანობს მეორე — მესამე დღეს, როცა აშკარად ჰხედავს, რომ მრავალი დრო და ფული ამკარად გაფუტდა, ამის გამო იმედია, რომ ეს ზოგი ერთნიც მალე დაანებებენ თავს ამ ფუტ სიუხვეს და ამაო გამოჩენას, რომელსაც არა ვითარი სარგებლობა არ მოაქვს გარდა იმისა, რომ უსებს ჯიბეებს

უღმრთო და უიმისოდაც საესე ჯიბე ეაქართა და უცელის
ჯიბეებს უიმისოდაც ცარიელ ჯიბიან ხალხსა. ეს კი იმედი
მაქეს, სარგებლობად არ ჩაითვლება..

ეს რამდენიმე წელაწალია ცხადად ვატყობთ, რომ ჩვენი
ხალხი ნელიწელა ივიწყებს თავის მამა პაპურ მხარჯობას და
აშისგამო დღეობისთვისაც ისე ბეერნი და ისე ბევრს აღარ
იხარჯებიან— ამასთან ცოტასღა აქეს ხალხისი დღეობაში დას-
წრებისა. ეხლანდელ დროში დღეობაში დამსწრენი არიან
უფრო იმ გვარი ხალხი, რომელნიც შეტყმულობისა გამო
ეკლდებულ არიან დაესწრნენ დღეობაში სალოცავად. ეს გვა-
რნი ხალხნი სრულებით აღარ ფიქრობენ გამოჩენას (თუმცა
ამაზედ არც უწინდელ დროში უფიქრია ბევრი რადგან ამით მომე-
ტებულ ნაწილს, არც მაშინ სცალოდა ამ გვარი ფიქრების-
თვისმე წელან ესთქვი საზოგადოთ მხოლოდ ის, რომ როგორც
მაღალნი, ისე დაბალნი იყნენ, და არიან ეხლაც დაუდგენელნი
მეტეო, ამის მიზეზიც მოვიხსენიე), ამის გამო იმათი ხარჯი
ეგრე რიგად არ არის დიდი, და წასელა-მოსელას თულა დაევა-
დებთ იმათთვის მეტ ხარჯად, თორემ სხვა ხარჯი, შინაურ
დღესასწაულის დღეს ხარჯს ბევრით არ გადამატება,—ამით
გარდა მოქიფენიც, რომელნი ეძებენ დროს და ადგილს „ყრ-
თი დრო გაატაროტო„ მხიარულად და უზრუნველად,—თუმ-
ცა არ იშლიან თავიანთ ქეიფს: მაგრამ მაინც აღარ იხარჯე-
ბიან თავიანთებურად,—ეს აღარ ეიცი ჭკვა ისწავლეს, თუ ჯი-
ბე აღარ მოსდევთ...იმ ხალხზედ კი, რომელნიც მიდიან დღე-
ობაში ქეიფისთვისაც და ლოცვისთვისაც, ან თუ ჭეშმა-
რიტს ვიტყვი, არც ერთისთვის,—ისევე ჩვეულებისა გამო-

ამ გვარ ხალხზედ უნდა მოგახსენოთ, რომ ისინი ძალიან
დაცოტავდნენ.

ხალხის სიუხვისა და უზრუნველობის გარდა, უწინ-
დელ დროში დღეობაებს ხასიათავ ისეთი ჰქონდათ, რომ ყვე-
ლა დამსარესათვის ციმბირდელნი იყვნენ: მაშინ სცოდნიათ ჯი-
რითი, ცხენების ჭენება, გამოჩენილი ფლაგების ჰიდლი და
სხვა ამ გვარი სახალხო, გმირული შექცევა, მაშინ სხვა
დროც იყო საქართველოეთის და ყველა ამ გვარი შექცე-
ვები მიიჩნდათ ქართველებს ძალიან საჭიროდ.

იმ დროს გმირული ქცევა სარგებლობასაც მოუტანდა
მთელ ქართველობას. ისტორიული გარემოება იმ დროს ი-
სეთი იყო, რომ ყველა ქართველს სისხლში და ხორცში ჰქონ-
და გახედარი ბიჭობა და მკლავი ქველური, და დღეობები
იმისთვის შედგენდნენ კარგობის აღდგოას; ამ მხრით მა-
შინდელ დღეობებს უყვარდნობას მოჰქონდათ სარგებლობა,
რადგან ხალხი აღეძებდნენ ვაჟაცობას, გმირობას, ურომ-
ლოთაც საქართველო ვერ იხეირებდა სამი ათასი წელიწადი
და ვერ იქნებოდა დამოუკიდებელ სამეფოდ ოთხ, თუ ხუთ
შარბაროს მტერს შუა; მაშასადამე ისტორიული გარემოე-
ბა ითხოვდა იმ გვარ შექცევას, რომე საც არ ჰქონდა

სხვა ალაგი თეინიერ დღეობებისა და დღეობანიც ამით იყენენ თიქმის მხოლოდ სახალხო ყრილობანი, სადაც ხალხი მტკიცდებოდა ერთხელ აღებულ თავისაგან მიზანში. ზევით მოხსენებული ამოღ ფლანგაობა რომ არა ყოფილიყო მაშინ, იმ დღეობებს.

იქნებოდნენ ყოველის მხრით სასარგებლონი იმ ღრ-სთვის, ჩვენი ისტორიული გარამოება გამოიცვალა; გამოიცვალა ხალხის ხასიათიც, — ეს ბუნების კანონია; როდესაც რა არის საჭირო — მხოლოდ მაშინ იხმარება — საქართაელოს ხალხისთვის ამის გამო ჩვენ ევლარ ეხედავთ უწინდელ ჯირითა, ცხენოსნობას და საზოგადოთ გმირულ შექცევას, და თუ ეხედავთ ხანდის ხან სადმე, ისიც უფრო პაშუტლაობაა გმირობისა, ვიდრე თვით გმირობა. ესეც კი მალე მოისპობა...

ახლა ეს უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენი დღეობების შეყრილობა იმითი არის კარგი, რომ ჩვენ სხვა არა ვითა-

რი ადგილი და არაფერი მიზეზი არა გვაქვს ხალხის ერთ-
 აღაგას შეყრისა. ხალხის შეყრილობა (ხანდის-ხან) ჩვენ მი-
 გვაჩნია ძალიან სასარგებლოდ და საჭიროდ. როდესაც სხვა
 და სხვა თემის და სოფლის ხალხი ერთად იყრება, ამ შე-
 ყრილობიდან ის სარგებლობა გამოდის, რომ ისინი ერთ-
 მანეთს გაიცნობენ, ერთმანეთის ჩასიათებს ტყობულობენ,
 ერთმანეთის ჩეულებადებს, ერთმანეთის საჭიროებას, და ერ-
 თის სიტყვით ყველა კარგს და ცუდს მხარეს ტყობულო-
 ბენ ერთმანეთისას. ესეთი ერთმანეთის გაცნობა ამიტომ
 არის სასარგებლო, რომ ვისაც რა უჭირს მიიღებს სხვისა-
 ნა, ვისაც რა უსარგებლო აქვს — შეუაგდებს, და ამით იმ
 გვარ ადამიანს მიცემობას იქმნენ ეს სხვა და სხვა სოფლისა
 და თემის ხალხნი, რა გვარი ადამიანს მიცემობაც უჭიან სხვა
 ხალხებს, როგორც შეხვედრიან სხვა თავიანთ ჯგუფს, თუ
 თავიანთ უარეს ხალხს. კაცის ბუნებაში, თუ ცხოვრებაში
 ერთი კანონი სუფევს: ჭეშმარიტებამ და საღმა აზროვნებამ
 უნდა იმეფოს; ესე იგი ჭეშმარიტებით წინ და საღა აზრო-
 ენობის წინ უნდა დავმხოვ ყველა ცრუ აზრები, ცრუ რწ-
 მურობები და ყველა აზრების თანხმობა. ამ კანონით, ჭკოთ
 მღლა მღვარმა და ბევრი ჭეშმარიტებების მცოდნე ხალხმა
 უნდა იმოქმედოს თავიანთ ცოტა მცოდნე ხალხზედ, რო-
 გორც ოსტატი მოქმედებს თავის შეგირდზედ და უნაას-
 ქნელიც მიიღებს ყველას, რასაც კი საჭიროდ ჰგონებთ თავისთვის
 ხალხის შეყრილობიდანაც ესეთი სასარგებლო ადამიანს მიცემო-
 ბა მოხდება ხოლმე. ისტორია წარმოგვიდგენს მრავალ მა-
 გალითებს, როდესაც სხვა და სხვა ცოდნის ხალხი შეჭ-

ხედრთან ერთმანეთს და მიუღიათ ერთმანეთისაგან სასა-
რგებლო ცოდნა, თუ ხასიათები,

ერთის სიტყვით, მე ვამბობ, ხალხის ერთმანეთის შე-
ხედრით ის სარგებლობა გამოდის მეტი, რომ ერთმანე-
თისაგან ითვისებენ თავიანთის სასარგებლო ხასიათებს და
უკუაგდებენ ყველას, რაც კი უსარგებლოა იმათის. ამხედ
იქნება მითხრან, რომ ჩვენ დღეობაში მარტო ჩვენი ქვეყ-
ნის ხალხის მეტი რომ არავენ დაესწრება ხოლმეო და
ვინღა უნდა ისწავლოსო, ან ვინ რა უნდა გეასწავლოსო —
ეს შემცურევა მაშინ იქნება კანონიერი, როდესაც ჩვენ ქვე-
ყანაში ყველა თემისა და სოფლის ხალხნი, ამასთან ყველ-

ღარისანი იღგნენ ერთს ხარისხზედ შესახებ ჭკვიისა და გონებისა, რაღა ჩიჩინი უნდა, რომ ორი კაცი, რომელთაც წიგნის კითხვა არ იციან, ვერ ასწავლიან ერთმანერთს წიგნის კითხვას. მაგრა, რადგან ჩვენ ხალხში არიან განათლებულნიც, ვაჭარნიც (ამათ „გამოდღონი“ უნდა ერქოსთ, წერა კითხვას მცოდნენი, წერა-კითხვის არა მცოდნენი და კიდევ ამაოზედ დაბლა მდგარნი ცოდნით, ერთის სიბუკით: არიან სხვა და სხვა ცოდნისა და გამოცდილების პატრონნი), ამასთან სხვა და სხვა ჩვეულებისანი, — მამინ არ შეგვიძლიან ესთქვათ ჩვენ ქვეყნის ხალხებზედ ის, რაც ზევით ორ-ცოდნარ კაცზედ ესთქვი. ჩვენ ხალხს ეკუთვნის: კახელი, ქართლელი, სამხრელი (სომხითს რამ ეძახიან), იმერელი, მეგრელი, გურული, ოსი, ახალციხელი, თუში, ფშაველი, ჩეჩენი, მთიული და სხვანი. ესენი ყველანი ერთ ხარისხებზედ არ დგანან ცოდნაში და გამოცდილებაში. ამის გამო ამათვისაც სასარგებლო და საჭირო მიიღონ ერთმანეთისგან რაც საჭირო და სასარგებლოა და უკუაგდონ ყველა უსაჭირო და ჭაენებელი თავიანთ ცხოვრებაში.

ამ მიზეზით კარგი იქნებოდა ამ დღეობაებში მოგვონათ ისეთი რამე საკანი, რომელიც ეხლანდელი დროსთვის საჭირო ყოფილიყო და თავის საჭიროებით მიეზიდნა ხალხი ისრე, როგორც უწინ იზიდავდნენ ჯიქითი, ფალავანობა; ესრეთი საგანი, ეხლანდელი დროსთვის საჭირო და სახერხო უნდა იყოს, ჩვენის ფიქრით, საერთო, სახალსო ბაზარი. ან

როგორც ვახიან, სახალხო იარაღები. ეხლანდელ დროში ისევე ბაზარი თუ მიწიდაეს ხალხს, თუ არა სხვა საშვალეობა ჩვენ აღაჩა გვეფულებარა. ეს ბაზარი, რასკვირველია უნდა შესდგებოდეს იმაში, რომ სხვა და სხვა სოფლისა და თემის ხალხმა მოიტანოს სადაც დღლობა და—გაჰყდოს, ამ იარაღმეცების სარგებლობაც ექნებოდა, რომ ჩენი ხალხი ეპრობას შეჩერებოდა ნელ ნელა. ჩვენ ხალხს, როგორც ყველამ ეიცით, ეპრობა ძალიან უჭირს. იქნება ეინმემ გვეთხოს: რა უნდა გაყიდონ ამ იარაღმეცებშია? რატომ არაფერი ლეკებმა შალეები, ნაბდები, თოფიარალი და სხვა; ოსებმა—შალეები, ყველი დასხვა; კავკაელებმა და დუშელებმა—ფაფახის ტყაეები, შალის ჩოხები და სხვა ტანის ამოსი; თუშები და ფშაელებიც იმოენიდნენ რასმე; მეჭურჭლეებსა—ჭურჭლები, მეწაღებმა—წაღები, და სხვა ეაჭართ—თაეიანთ საეჭრო ამასთან სხვა და სხვა სოფლის ხალხიც მოიტანდნენ თაეის ნამუშაეარს—თუ ნაკერს. ესეთი ბაზრიანი დღლობა სასარგებლო იქნებოდა ერთი იმით, რომ ეაჭრობას გააცდელდა ჩვენ ხალხს და მეორედ იმისთეის, რომ ცდეთ აშეარად და სახალხოდ ეაჭრობა უფრო რიგიანად და სიმარიდოდ წაეიდოდა. ამ გეარ შეცერლობაში ედარ გაჰყდადნენ სოფლელი კაცის მოტყუილებას, როგორც სხადიან ჩვენ თბილისში. ერთ სოფლელ კაცს ოცი ქალაქელი შემოეხეეეა, თაეიანთ გაენილობით, ჟღაეი ჟღუეით და უშეერი ქცეეით გამოასულელებენ და ამ გეარად ნახეარ ფასად წაართმევენ ხოლმე სწყალ გაუეითხაე ჯღებს კაცს, ნამაგეეს. ეს ამბავი, უეკვეელია, აღარ მოხდებოდა, როდესაც ერთად იქნებო-

დნენ ისე, როგორც იჭერენ ერთმანეთის მხარეს თბილისს,
 ლო თუ სხვაგან მკაცრად და გამკაცრებლად. ჩვენ
 მაინც არა გვაქვს დიდი იარაღები, ანუ ისეთი ბაზრები,
 რომელთაც იმართებოდნენ მთელი მხარისთვის ესეთი ბა-
 რები მთელი მხარისთვის ძალიან საჭიროა. როდესაც ჩვენი
 დღეობები შეიქმნებოდა ამ გვარი ხალხისათვის, მაშინ ყველა
 დღეობაში მოსული, ჩვენი ანდჷსა არ იყოს: „ცხენსაც
 გაჰყავდნენ და მამულებსაც ჰნახავს ესე იგი ილატავს კიდევ
 და იფარებს კაცს, თუ უნდა; მაშინ ყველა ეცოდინება,
 რომ ამა-და-ამ დროს, ამა-და-ამ ადგილას ბაზარია, და მო-
 ქცევა ისე, როგორც საჭიროდ შეჰჩაცხავს.

ყველასთვის მარჯვე იქნება ამ გვარი ბაზარი. ბევრი
 აღარ წაეა შორს სავაჭროს სასყიდლად, თუ გასასყიდად,
 ბევრი აღარ მიღებს თავს და აღარ ეხეტება იმდენს, რა-
 შდენსაც ეხეტებოდა ჩვენი მკაცრად და გამკაცრებლად;
 ბევრი მოიგებს გზაში, — ბევრი — დროში და საზოგადოდ ყველა
 მოგებაში იქნება. ამ იარაღებზედ ყველა გვარი აღებ-მაცემო-
 ბაც შეიძლება, რა აღებ მაცემობასაც კი სწალიან სხვა
 ქვეყნის იარაღებზედ. ეს იქნებოდა კარგი ღვინის პატრო-
 ნებისთვისაც, პურის პატრონებისთვისაც, და ყველა სახ-
 მარი ნივთების პატრონებისთვის: შვშისა, თაგისა, ხილისა,
 ერბოსა-ყველისა, ცხერისა, საქონლისა, ხარებისა, ცხენები-
 სა და ერთი სიტყვით ყველა ცხოველებში სახმარი ნივთე-
 ბის მფლობელებისა. ჩვენი ჯრით, ამ გვარი იარაღები ჩვენი
 მხარისთვის არა თუ სასარგებლო იქნებოდნენ, არამედ სა-
 ჭირონი არიან, ჩვენმა დღეობებმა რომ ეს ხალხი მიი-

ლონ — მაშინ ჩვენ ვეტყვი „მრავალ ჟამიერს“

აქ უნდა დაუშვათ ის, რომ ყველა დღეობები არ არიან მარჯვენი სახალხო ბაზრებისთვის, თავიანთ ცუდი გზით და სიშორით. ესეთი დღეობები ძალიან ცოტანი არიან; სხვები კი თვალისწილად ძალიან არ არიან განშორებული (თბილისზედ სიშორეც არა უპავს რა, ოღონდ სხვებზე იყო აღდგლი მარჯვე) და მოდიან ისეთ დროს, როდესაც ბაზარი ყველასთვის საქირია.

ეს აზრი მთამბერა წლევანდელმა ჩემმა მოგზაურობამ ცხეთას

. ღმერთმა ქნას მომავალი ამ გეარად ამოღდეს არ დუარგოს ჩვენმა ხალხმა დრო და შრომა, რადგან სწავლულების სიტყვით დრო არის თანხა, სიმდიდრე კაცისა, და რადგან სიმდიდრისა და თანხის ამოღად გადაყრა ანუ დაკარგვა უგუნურობად მიგვაჩნია, ამის გამო დროს დაკარგვად ამ გეარადვე უნდა ვფიქრობდეთ...

ნ. ა შვილი.

1867 წ.

5-ს ღვინობისთვის.

უკანასკნელი მეფე საქართველოსი გიორგი.

(რუსულით.)

1.

გარდაცვალება მეფის არაქლის შერარისა და დასაფლავება მისი.

ქალაქი თელავი იყო ადრე ს შვეთო ქალაქი კახეთის მეფეებისა. ეს ქალაქი დგას შოშლდის გორაზედა და დამკუთვნეს მეფე ალექსანდრეს მშენებელ გიორგი მინდერცეს გარდაცვალების შემდეგ. ალექსანდრე მეფე ქალაქში არის ხშირი თელის ბაგრა და ამისგან დარჩენილი სახელად თელავი. მცალკეობისა და კომუნიზმის სახელით არის შიშვალის ბაგრა. რამდენიმე წელიწადში მეფე და გარდაცვლილი და მშენებელი სახელი არის, მეტადვე შიშვალისა.

რამდენიმე წელიწადით გარდაცვლილი, გარდაცვლილი და გარდაცვლილი უბანს, რომელიც ადრე არის გარდაცვლილი გორაზედა და გარდაცვლილი სახელი, იქ ნახეთ გარდაცვლილი ციხეს, გარდაცვლილი დასახლები გარდაცვლილი. აქვე მეფე და გარდაცვლილი არის დიდი გარდაცვლილი. ციხე არის სახელი და ის გარდაცვლილი კახეთ მეფეების სახელი.

ამ სახელით კომუნიზმის სახელი დიდი და უმცირესად

შემკული მშენებრი ღარბაში ანუ საკრებულო ოთახი, რომელსაც გარეშაჲო ჰქონია მრავალი ოთახები და ტალანი ანუ სარბენი, მგზავრად ჰსურის მწიგნობების ჩიულებსა. (*)

11 იანვარს 1798 წელსა ამ საკრებულოს ოთახში შეიყარნენ ქართველნი, რომ ეტრნათ შეფის ირაკლის მეორის გარდაცვალება.

ტფლისს შემდგ მეფე ირაკლის სასიამოვნო აღვილად ჰქონდა თელავი, რომელიც იყო იმისი სიჭაბუკისა და ბედნიერის დროების მოსაგონარი. ჯერ ისევე მარტო კახეთის მეფე იყო ირაკლი, სცხოვრებდა თელავში და მამინეე დაიგდო ხმა თავისის გონიერებისა და ეაყვაცობისა და ამითი შეაყვარა ხალხს თავის თავი. მთელმა კავკასიის ხალხმაჲც შეიტყო, რომ თელავი იყო სამეფო ქალაქი კახეთის ძლიერის მეფისა, და ამ თავისის ძალითა და გონიერებით ქართლისა და კახეთის სამეფოები შეაერთა და ისე იმჭეა. შემდეგშიც, როცა მოხუცებაში ბედმან უმტყუნა, იმისგან აღდგენილი სახელმწიფო დაეცა და აღ-მაჰმედ-ხანმა აიკლო ტფლისი, ირაკლი მაშინ ისევე აჲ თელავში მოვიდა, ამისათვის რომ არც ეყურებინა მტრისაგან აოხრებულის თავისის ქალაქის ტფლისის თავის და არც გაეგონა ტირილი და ეაება ტფლისის მცხოვრებლებისა, იჯდა მკეცელი თელავის სასახლეში და მწუხარებით მღუღარეს ცრემლსა ღვრიდჲ ამ უბედურებისათვის.

(*) ეს სამეფო სასახლე გადააკეთეს კერძონიუდ ოთახებად და შიგანაჲც ქალების სასწავლებელია. ე. უოზა კი ცხადჲდ ზოგს ერთხ ოთახს, რომ ძველი შესობა უნდა იყოს.

მეფეს გარდაცვალების ქამს, თუმცა კარის კაცნი და მოხელენი ბევრნი არ ახლდნენ, მაგრამ თავისი სახლობა გაჩის ეხეა და მრავალნიც იყვნენ. გარდაიცვალა უბედურებაში, გარდა მისა, რომ სახელმწიფო შტრისაგან აკლებული იყო მეფის საკუთარს სახლობაშიაც დიდი არეულობა, უსიამოვნობა და განხეთქილება იყო. ერთმანეთის ცილობაში და წინააღმდეგობაში იყვნენ და სახელმწიფოს აღდგენისათვის კი არა ზრუნავდნენ...

როგორც რომ 11 იანვარს 1798 წელსა მეფე აღსრულდა, მამინვე შეკყარნენ სასახლეში სულ ერთიან, რაც თელავში გამოჩენილნი პირნი იყვნენ სამხედროანი ანუ სამოქალაქონი. ქვემაგებთან, რომელზედაც ესენა გარდაცვალებულის მეფის გვამი, აღაშენეს ამღლებული აღგილი მგზავსად მეფის ტახტისა; ზედ დასდეს დიდი ძირუასად ნაკერი ბალიში და იმზედ გადაჰუნეს პორფარი; ამ ბალიშის მარჯვენა მხარეს დააწყეს სხვა და სხვა ნიშნები მეფისა და მარცხენას მხარეს დედოფლის სამკაული და სამეფო ტანისამოსი და იარაღი მკეთდა.

დაბაღს ტახტზედ ისხდნენ ჩადრებით ქალები, და ცოლები გამოჩენილთ პირთა, იცემდნენ ხელს გულში და ტირილდნენ დიდს ხმით მეფის გარდაცვალებისათვის. ამ ქალებს პირდაპირ მარჯვენას მხარეს დასხდნენ კაცები, მოხელენი, გამოჩენილნი პირნი და კარის კაცნი მეფე სანი, წყობისად და უფროს-უნსკრობით, ასე რომ ჯერ ისხდნენ ეჭვარნი, მერე ნაზარნი და სხვანი გადამტყრულის ყუარჯნებითა.

სასახლის შესაკალმა, აღაყდრეს კარებში, იდგა მეფის საყვარელი საჯდომი ცხენი ჯუტელმა შევზნული და იმას

თან ძარს იჯდა თავიშველი და სუინდ ჩამოწყვეტილი
მეჯინიბეთ უზუცები.

ამ რიგდ იყო გამართული, როდესაც შეპქა და ქ-
ვრიებუღი დღოფალი დრა, თავისს ქმრის ირულის მე-
ფის გვაშის სანახეთა და დსტარქლუ, რომ ლსაც თან
შეპყნენ შეილვა, ნათესავები და დახლოებულნი.

დღოფალი შიკდა, ყოცა მფა გვაშ და დღეს ხანს
დსტარქლუ. მღ-ლის ხმათა, გულში და პარში იცქა და
თმებს იგულჯდა. მერმე მოუბრუნდა იქ შეიფთა და იმათ
შესტირა, რომ საფუქროთ გარშორდა ძირფის მტელღესა
და თითონ თავისს შეიღვით დჩინ რბლათა.

— ქვეშევრდამთა დცარგეთ ქმარტა მამა, უთხრა
დღოფალმა.

რომელნიც დღოფალს შემოაქცენ, ისინიც ამგვარათვე
ტაროდნენ.

მერე დღოფალი გამოვიდა ამ თათარში, სდეს მფი
ესენა და მავრთა იქსიტელ შეპქელე ხელმწიფის ცხენ-
იღა და მეჯინიბეთუცების შესტარა ამავე სანახეთა, შეპ-
დღე ამისა შეპქა და თავის თთხებში, რომელთაც იყო
ძარს დაფნოლი ძირფისს საფუქრო, იჯდა ზღ დღოფა-
ლი შავეუ-ქა ჩაქმელა, თმაგაშლილი მავრეთუღივ ტი-
როდა, იგულჯდა თმებსა, იცქმა გულში და სცოდანის
მალღის ხმათ მოხუცობდა ტრალთ მფის ღრსებაებისა
და თავისის თავის გულბედურებასა. დღოფლის გარკმაშო
ასტენენ ქაღები, როგორც ქართული წიგნულება არის, და
თუკა ნუგეშსა სცემენ დღოფალსა, მგარამ თითონაც
მასთან ტაროდნენ. გარდა ამისა შემოვიდოდა ნათესავი ვინ-

და ზანიცკი, სადაც მეფე ისეირნებდა ხოლმე შემდეგ და-
ლაღვისა.

წესდებულებით მეფე უნდა დასაფლავებულიყო მცხეთის
სობორში, სადაც იმარხებოდნენ საქართველოს მეფეები.
რადგან მამინ საქართველოში ჭირი იყო, ორმოც დღეზედ
აღრე, შემდეგ მეფის გარდაცვალებისა, ვერ შეიძლოს მეფის
პატარისცემით მიღება ანუ დასაფლავება. სასახლიდამ გაას-
ვენეს გვამი მეფისა ღვთაების ეკლესიაში, რომელიც არის
თელავში, ძალი შენობა და ოღესმე მაგარის გალანით
გარეშემორტყმული ეხლაც ასდგას ამ ეკლესიის ტრაპეზი-
ტალავარი, რომელიც ორმოცი დღე ეკლესიაში სდგამა
ძლიერს მეფის ერეკლის გვარსა.

იმ დღეს, რომელსაც აპირებდნენ ეკლესიურის რიგის
გადახდას, დიღზედ აღრე შეიყარნენ მეფის კუბოს გარეშეშო
მძამედ შავ ჩაცმულნი მეფის სახლობა, კარის კაცნი და
მოხელენი, რომელნიც ტიროდნენ და გოდავდნენ.

სამხედრონი რომ მივიდნენ მეფის გამოსასალმებლად,
იმათ თან მიზღვედნენ მეზურნენი, მედოლენი, და მენალა-
რენი, აგრეთვე ორ პირად მოტარლები, წინ მოუძლოდათ
შავად ჩაცმული წესთ მეუფროსე. უფროსი თოფხანისა და
სარდლები (главно командующий) თავშიშელები მივიდნენ თი-
თო თითოთა და გამოესალმნენ მიცვალებულს მეფესა მე-
დოლენი, მენალარენი და მეზურნენი გლოვის ხმას უკრამ-
დნენ და სადაც დანიშნული ადგილი ჰქონდათ იქ დადგ-
ნენ.

ეს ამოდენი ხალხი და ჯარი მოდიოდნენ თელავის ქუ-
ჩებში. წინ მოდიოდნენ მეთოფხანეები (артилеристы) ხმალ

ამოღებულები და თავივე დაშვებულები ამათ მოსდევ-
დნენ დანარჩენი ჯარები. ჯარებს შემდეგ იდგნენ ორნი ჯი-
ლაედრები (барейгоры) და ორი ცხენი ეჭირათ კელში ერთ
რიგად შეკმულდები. ჯილაედრებს ეგდოთ მხარზე ძკრუ-
სი ზიმფუშები (шопыш) ეს ორნივე ჯილაედრები იყვნენ თა-
ვშაშვოები და ცხენებს ერთს ასხმული ჰქონდა მეფის
იარღი და მეორეს აბჯარი და ჯავმანი მეფისა.

შემდეგ ამასა მოღოოდნენ ჯაბადრები (оруженосцы) რო-
მელთაც მო ჰქონდათ შეილდი, ისარი, და მუხები. ამათ
მოსდევდნენ კლჯოზიანები (швейцары) და ტერეულის ჯო-
ხებო ანუ ყაფარჯნებით; ნაზარი (казначей) ლაშქარ-
ნაიისნა, მოღარეთ უხუცესი (казно хранитель) ეერ-
ცხლის სანით კელში, რომელზედაც იდო გასაღები სალა-
როსი; მდიენები (етатсь-секретари) საწერლებითა და დამ-
ტერეული კალმებით ხელში. მარჯენიეა და მარცხენიე იდ-
გნენ ესენი თავმამელები, საყინდ ჩამოწყვეტალები, დლონე-
ბულები და თვალცრემლიანნი.

რომ გასცალდებოდი ამათა და ევლესიისაკენ დაწვედით,
იქ ნახამდი მდიენებგებსა (царские советники) და მსაჯუ-
ლებს (судьи), ქათლისანი იდგნენ მარჯენიეა და კახეთისანი
ეარცხნიეა; ამათ წინ იდგა უპორატესი მწერალი, რომელ-
საცა ხელში ეჭირა ეერცხლის სანი ფარჩის ბალიმითა
და ზედ იყო კანონის წიგნი; მერე მანდატურთ-უხუცესნი
ანუ ემი — აღბანშნი (гофь маршалъ) და მერე ხალკათხანის
ემო — აღბაშნი (гофь маршалъ тайного совѣта) გადამტერეუ-
ლების ყაფარჯნებით კელში და მომტირალნი.

მერე ორ პირად მგალობლები, მარჯენიე მეფისანი და
მარცხნიე ქათალიოზისანი, ამათ შემდეგ სამღვდელ ონი და
ქათალიოზი საქართველოსი.

ქართლისა და კახეთის თავადის შვილებმა გამოასვენეს ეკლესიიდან კუბო მეფისა და ეტლზედ დასდგეს, აქეთა და იქით გაუკეთეს ორი ბაილი სამეფოებას; ეს ამოდენი ხალხნი წაჰყენენ და გაამგზავრეს გარდაცვალებულის მეფის გვამი მცეთისაკენა.

მცხეთას რომ მიასვენეს იქაურნი სამღვდელონი შემოსილნი მოგებნენ პატივცემულს მეფის გვამს და მიასვენეს მცხეთის სობოროში.

მცხეთის სობოროს შიგნიდამ ერთიან კედლებზედ შავი ფარჩები ჰქონდა გაკრული, მხოლოდ გუმბათში იყო გაკეთებული ალისფერი ჯვარი ფარჩისა, ნიშნად იმისა, რომ ხალხი ნუგეშს ცემას ელოდდა ახალი მეფისაგან.

შემდეგ დასაფლავებისა ორმოცი დღე განუწყვეტლივ მწირველნი იყვნენ და პანაშვილს უხდოდნენ გარდაცვალებულს მეფეს ირაკლის. მთელი ერთი წელიწადი გლოვაში იყვნენ მთელი მეფის სახლობა, მოკეთენი და გამოჩენილნი პირნი, ასე რომ წვერი დაყენებული ჰქონდათ ყველასა, ერთდებოდნენ შექცევასა და მხიარულად დროს გატარებასა და ხორცსაც კი არა სჭამდნენ.

ბატონის შვილებმა, რძლებმადა ყველამ გააცილეს და მიჰყენენ მცხეთაში მეფის გვამსა. თელავში დარჩა მხოლოდ დედოფალი დარიბ და იმისნი ერთგულნი პირნი, იმისათვის რომ გეგო აღესრულებინა დედოფალს თავისი თავისმოყვარეების ჰჳრი.

ორმოცდა თორმეტის წლის გვირგვინოსანი მეფობა ირაკლი მეორისა ამ სახიდ დასრულდა. მოხუცებული მეფე ჩაეკარდა ქვეშაგებათ მაშინ, როდისაც იმისნი ქვეშევრდომნი ტი-

როდნენ და გლოვობდნენ მტრისაგან აოხრებულს ქალაქ ტფილისში დაკარგვასა და დახოცვას თავიანთის შეილებსას, ქმრებისას, ცოლებისას, მამებისას, აგრეთვე ყოვლის ქონებისას, სხვა და სხვა რიგად ყვილანი.

გარდა ალა-მაჰმედ-ხანისაგან საქართველოს წახდენისა და აკლებისა, მეფის სახლობაც, როგორც ზევითა ვსთქვით, აი-რაენენ ერთბანდით, განხეთქლება და უსიამოვნობა ჰქონდათ და დიდებულს მეფეს ირაკლისაც არც ემოჩილებოდნენ და ყოველთჳსაც წინააღმდეგი უხდებოდნენ და თითქმის რომ მეფეს დღას შემოკლების მიზნით უფრო ეს იყო. მაშინ საქართველოსათჳს საჭირო იყო ირაკლისავეთ გონიერი და საქმიანი მეფე...

2

ალა-მაჰმედ-ხანისაგან დაცემა საქართველოზედ. — აკლება ტფილისისა და სხვათა ადგილთა. — ირაკლისაგან რუსეთის შემწეობის თხოვნა. — ალა-მაჰმედ-ხანის შუშაში ყოფნა. — მოკვლა იმისი. — მიწერ-მოწერა და ლაპარაკი იმპერატორის პაელე 1-სა საქართველოს მეფესთან.

1795 წელსა აიყარა მრავალი ხალხი ყარაბაღიდან, ნახჩევნიდან, ერევნიდან და სხვა და სხვა ალაგებდნენ, დაიწყო წამოსვლა, გადმოიარეს მთები, გორები, ველებ-მინდვრები და ბოლოს მოვიდნენ საქართველოში. იმათის აყრი-

სა და წამოსვლის მიზეზი ეს იყო, შეეცყოთ რომ სპარსეთის შაჰი ალა-მაჰმედ-ხან აპირებდა საომრად ჩამოსვლას ერევანზედა და რომ იმისის გამოსვლის დროს ჯარებისაგან ფეხქვეშ არ გათელილიყვნენ, თავიანთი ცოლშვილი და ქონება დაეცათ უბედურებისაგან და წართმევისაგან და ყუბაღღოვანებში ყოფილიყვნენ აქ წამოვიდნენ, იმ აზრით, რომ ყვენი საქართველოს მიუფს ვერ შეგებდოდნენ და ვერც დაამარცხებო; მაგრამ ის საცოდავი შეჰცდნენ ამ თავიანთ აზრში. ეს ხალხი იყვენ სპარსეთის სახელმწიფოსნი ზოგნი ქრისტიანნი და ზოგნი მაჰმადიანნი.

ეს გამოქცეულნი ხალხნი, რომ შემოუდგნენ გზასა, საზღო მალე შემოაკლდათ. რაც კი რამ ჰქონდათ სულ პურის ყიდვაში გამოეღიათ, და როცა საქართველოში მოვიდნენ უშეტეს გაჭირვებას მიეცნენ სიძვირის გამო, ასე რომ სამს გირვანქა პურში მცხარს აძლევდნენ და ერთს ლიტრაში ცხენსა; ბოლოს ისე გაუჭირდათ, რომ თავიანთი ტანისამოსიც კი სრულებით დაჰყიდეს და შეჰმეს. ერთის სიტყვით მრავალი უბედურება შეემთხვათ იმ საცოდავებსა, როგორცა სწერს არტემ არარატსკი თავის თხზულებაში 1813 წელს გამოცემულში.

რასთვის გამოიქცნენ და რათ შეემთხვათ ეს უბედურებები? — ალა-მაჰმედ-ხანის შიშით, ამიტომ რომ იმისის კაცის შეუბრალებლობითა და გაუკითხაობითა მთელი სპარსეთი შეძრწმუნებული იყო.

ალა-მაჰმედ-ხანი იყო პატარას ტანისა, გამხდარი და დაღუღილი, შორიდან თოთხმეტის ანუ თხუთმეტის წლის ბიჭსა ჰგავდა. არც ჰქონდა წვერი და არც უღევაში, სახე

დაღმეჯილი და ჩამოღესილი, ბებერს დედაყაცა ჰგენდა, სძგელი სანახავი იყო და ვერას ფერს სასიამოვნოს კაცი იმის სახიერებაში ვერ ნახამდა. შხირად ასპიჯობდა და ჯავრობდა, მაშინ უმეტესად სამინელი იყო. თვალები ჰქონდა წერალა და ჩაცვანილი, ტუჩები თხელი და მოჭარბული, თავი მოპარსული და ეხურა თავზედ მაღალი ქუდი ბუხარის ტყავისა. რა კაცი შეხედამდა მშინვე შეატყობდა რომ ხოჯა იყო. ის დაეხოჯებინა იმას წინა მოადგილეს ნადირ-შაჰს ისევ სიემ წვილენში. ამასაც გამოჯაერებით ნადირ-შაჰის გეამი დაფლენენებინა თავის სასახლის ეზოში და ყველ დღე ფეხით სკელოდა და ასე ამოვბდა „როცა ამასა ეთქელ ფეხითა, ჩემს დაწყლულს გულს დიდი მეება და სიამოვნება ეძლევა.“ - რომ შესძლებოდა ამ ხოჯა აღა-მაჰმედ-ხანს მთელი ქიყნის ხალხს გასწყვეტდა და მეფეს ქვეშ გასთქელდა დიდს სიამოვნებითა, რომ ეგების თავისი დახოჯაეობს ჯერა ამითი ამოცარა.

აღა-მაჰმედ-ხანს ჰქონდა ეს ხასიათება: მედიდურობა და ბძანებლობის მოყვარება, ხაზობა და ძუნწობა და კდევ მოსისხლეობა და ჯავრის ამოყრა. ამეებს სასტყად ასრულებდა, მეტადრე ჟიანასენელსა. მოსისხლეობაში და შეუბრალელობაში ეს ყოველს თავის წინა მოადგილე ყენებზედ უმეტესი იყო. კაცის შეწყლება ამას არა ჰქონდა და არცა იცოდა რა რიგი იყო. ეს მედიდური ხოჯა მაშინ იყო სიამოვნებაში, როცა მრავალსა ხოცდა და სტანჯამდა.

სპარსეთის შაჰებს თითქმის ყველას ღეთის შიში და სიყვარული ჰქონდათ და ამ აღა-მაჰმედ-ხანს ესეც არა ჰქონ-

ნდა. პატიოსნების დაცვა იმათში არ არის წესად. სიყრ-
მითვე გარყვნილებას მიეჩვევიან და არც ეძახებიან, ამიტომ
რომ ამგვარი ყოფა-ქცევა იმათში რაღაცა მაჰას საკუთრება-
სავეთ არის შემოღებული და თითქმის რომ იმითი თაქიც მო-
სწონთ.

შაჰები სხვაზედ არაზედა ზრუნავენ თავითა თავს არც მოვა-
ლეთა ხედვენ გარდა იმისა, რომ თავიანთი ჩვეულება და წესი
მტკიცედ აღსრულონ. კაცთ-მოყვარება, დიდსულობა და
მართლ-მსაჯულობა თუმცა კეთილმოქმედებად ეყურებათ, მა-
გრამ თავიანთს თავს კი ამის მოვალეთ არა ხედვენ. სცხო-
ვრიბენ ნებერად, ლაღად, არიან ყოველს განცხობაში და
ამასთან ის უყვარსთ, რომ ისეთნი პირნი ახლდნენ იმათ
შემოხვეულნი, რომელნიც იმათ აქებდნენ. იქმდისინ არიან
მოუძღურებულნი ამ გვარის ცხოვრებითა, რომ სამხედროთ
მეუფროსეს შიშით ფეხთ ეშლებიან. ამასთან უნდათ, რომ
ყოველივე იმათი სურვილი აუცილებლივ აღსრულდეს და
სახსახურსა და ერთგულობას კაცისასკი ყურადღებასარ მი-
აქცევენ და არც-რა-ფრად შეშინდებიან.

როგორც სპარსეთის მოთხრობაში სჩანს შაჰებს თავი-
ანთს კარის კაცებათ, მოხელეთ და ნაზირ-ფაშაებათ ურჩე-
ვით მდაბალის ჩაწომ ელობისა და მდაბალის ღრსების კა-
ცები, ამასათჳს, რომ ის იმათი არჩეულები სრულს იმათს
მონებაში და სურვილის აღსრულებაში იყვნენ და თუ შაჰიმ იმა-
თი დაცვა ისურვოს, უფრო ადვილად შეძლოს. მაგრამ
ესეცა ძლიან შხრად მომხდრა, რომ ის მდაბალის ღი-
რსებისა და ჩამომავლობის კაცნი ძლიან აღზალდებულან,
მოკლამთ თავიანთი მეუფე და თითონ გამეფებულან.

სწორედ ამ გვარად იყო თათონ ალა-მაჰმად-ხანიც. ის იყო ხოჯა ნადირ-შაჰისა და იმის სიყვდილის შემდეგ თითონ გამეფდა ბოლოს და ისიც თითონ მოკლა თავისმა ერთგულმა მოსამსახურმა, რომელს ამჟამად შემდეგ აქვე დაეწერათ

ალა-მაჰმედ-ხან ექვსის წლისა იყო, რომ დაახოჯავს. რა ის ამ გვარად დამახინჯდა, მაშინვე მიეცა იმას ის ფაქრი, რომ ამალღებულ იყო და ამისთვის ეხმარა მოცადინეობადიღს ხანს იცადა ყოველის გზით, თერამეტა წელიწადი ებრძოდა ის ამ თავის სურვილის აღსრულებასა და იმისი სურვილი ეს იყო, რომ სპარსეთის ხელმწიფედ გამხდარიყო.

ნადირ-შაჰი და ქარიზ ხანი ბედმან რომ აღამალლა მფლობელად სპარსეთისა, იმათი პატივის ცემა ხალხისა მოსწყდა, რომელიც ჰქონდათ სოფის სახელმწიფოს გვარის ჩამომავლობასთანა, ასე, რომ შემდეგ ამისა თუ ვისმე რამდენიმე კაცი ხელქეობითი ჰყვანდა, ფაქრობდა და იმას ცდილობდა, რომ მეფობა სპარსეთისა ეშოვნა. ასე გახშირდა ხელმწიფის ტახტის ტაცობა, რომ ხალხმა სრულებით დაჰკარგა ხელმწიფის პატივის ცემა. ალა-მაჰმად-ხან მამინ ცდილობდა ხელმწიფეობის მოენასა, როცა სპარსეთში სრული უპატრონობა და უმთავრობა იყო.

ჯარის ხალხი გავრცენა, მეცხვია წინააღმდეგობას თავიანთს მეუუფროსეებთანა და იკლებდნენ ქალაქებში და სოფლებში მცხოვრებლებსა და თუ ვინმე მართებლობის უმაღლესი პირი წინააღმდეგი გაუხდებოდა იმათ და დაუშლიდა ამ გვარ მოქმედებასა, მაშინვე აღრეულება მოხდებოდა ხოლმე. ხალ-

ხნი ასეთს შეწუხებაში იყვნენ ამითი რომ თავიანთს სახლსა და კარს თავიანთ ნებით თავს ანებებდნენ და თითონაც სხვაგან მიდიოდნენ ასაკლებად და საქურდლად. შაჰა გზებზედ იდგნენ მრავალნი თულები და ავაზაკნი და გამელელსადა გამომელელს ხოცდნენ და ცარცვამდნენ, მეტადრე ვაჭრებსა, რომლის მიზეზითაც ვაჭრებიც ძალიან დაეცნენ მაშინ სპარსეთში.

ამ გეარმა საკლწიფოს დაცემამ, უწესოებამ და უპატრონობამ, ასე რომ რიგიანი და გონიერი კაცი არ იყო სპარსეთში, აღმალლა ის ხოჯა ალა-მაჰმედ-ხან იქამდისინ, რომ კელმწიფობაც იშოვნა. იმან ამასი მოენისათჳს არა ფერი ღზოგა, ასე გაშინჯეთ, რომ თავისი ძმები და ნათესაეები ზოგნი დახოცა და ზოგნი დას ხაჩრა; იმას ის აზრი ჰქონდა, რომ გარდა კელმწიფობისა, სპარსეთი აღედგინა ისეთ ძლიერს საკლმწიფოთა, როგორც ოდესღე ყოფილყო. ალა-მაჰმედ-ხან პირველმივე მიეჩეია შრომის მოქეარეობასა და მოთმენასა.

ამ ისპანელმა ალა-მაჰმედ-ხანმა შინაურს მტრებზედ გაიმარჯვა. თეირანში წამოვიდა და იქ თავისათჳს ჯარები შეჰკრიბა. სურსათისათჳს ორი აღვლილი დანიშნა, ერთი არდევანი, საცა იდგა ჯარებიცა და მეორე თაერზი.

ჯარები რომ შეკრიბა, მაშინ დაიჩქო ალა-მაჰმედ-ხანმა კელმწიფობა მთელის სპარსეთისა. თუმცა ერევანი და განჯა ორმოცის წლის წინათვე საქართველოს სამეფოსი იყო, მაგრამ ამან მოინდომა, რომ თითონ დაემოჩილებინა. ამისათჳს იქაურს ხანებს შეუთვალა მუქარით დამემორჩილენითო, თორემ თქუძნს საბძანებლებს ავიკლებო და ხალ-

ხსაც სუ გაუწყვეტამო.

ერეენის ანმა რომ შეიტყო ხეა, მაშინვე თავის ციხეში შეიღოს წლის სამყოფი სურსათი შეიტანა. იქვე შეკრბა ერეენის ხალხი და მრავალი ჯარი: ოთხი ათასი ყიზილბაში და სამი ათასი სომეხი. იმ ციხეში მყოფთ ყიზილბაშებს ნება მისცა, რომ თან მოეყვანათ თათო თავიანთი ცოლები, შეილები და დანარჩენი სახლობა უნდა დაეგდოთ სოფლებში თავიანთის ნათესაეებისათვის და მეგობრებისათვის.

ამ გვარი გამაგრება ციხისა უსაფუძელო იყო, ამიტომ რომ იქ მყოფთ შეილები, სახლობა და ქონება გაუმაგრებელს სოფლებში ჰქონდათ დატყეებული, მტერი ადვილად აიკლებდა და ამ მიზეზით როგორ შეძლოთ იმ ციხეს ჯარსა, რომ გულდადებათ ყოფად იყენენ იქა და ეომნათ რაკი შეიტყობდნენ ხოლმე რომ იმ სოფლებს მტერი შემოადგო, ან ახლა მოვიდაო, მაშინვე ციხეს თავს დაანებებდნენ ხოლმე და თავიანთის სახლობისა და ქონების მისაშველებლად მირბოდნენ; ციხეში იმ ჯარის ნახევარიც აღარ დარჩებოდა ხოლმე.

სპარსეთის საბძანებლის ხანებს, რომლებიც ჯერ არ დამორჩილებოდნენ ალა-მაჰმედ-ხანსა, ელჩები ბაუგზაენა და დამორჩილება მოსთხოვა. შუშის იბრაჰიმ ხანს ამანათი მოსთხოვა, მაგრამ იმან უარი შემოუთვალა და არც დაემორჩილა, როგორც ყენსა. მაქისა და შირვანის ხანებს კი შეეშინდათ, რადგან უფრო უღონონი იყვნენ და დაემორჩილნენ იმის ბძანებასა. დარბანდის შეხ-ალი-ხანმა ჯერ

რუსეთს სთხოვა მფარველობა და მერეკი აღა-მაჰმედ-ხანის ელჩი დიდის პატივისცემით მიიღო. ყეიჩან ძვირფასი ფემკა-შები გაატანა, თითონაც ელჩი გაუგზავნა და რუსეთს მფარველობას კი უწყუღდა; სპარსეთს სრულებით დაემორჩილა, მეტადრე იმეტომ, რომ აღ-მაჰმედ-ხანი იმას მთელის შირანის ნაიბობას დაჰპირდა.

ბაქო! ჰუსეინ-ყული-ხანმა რომ შეიტყო ეს ანბავი, გრაფ გუდოვიჩს გაუგზავნა კაცი და ჰკოხა, ვინიცობაა აღ-მაჰმედ-ხანი ბაქოს დეეცესო, რუსეთის გემების შევლის იმედი მქონდესო, თუ არაო? იმ უმაჟერესი რუსეთის მხედარო მთაერმა სწორე პასუხი არ მისცა ამ კოხეაზედ ხანს.

რუსეთს მაშინ ხელთ ეჭრა კუძული სარო, იმათვს რომ კასპიის ზღვაში ეპრობა ჰქონოდათ და იმას იმედოთ რადგან თალშინის მუსტაფა-ხანის საბძანებლო მეზობლოთ იყო იმ კუძულისა, იმან აღ-მაჰმედ-ხანს ყოველს თხოვნა-ზედ და ჰძნებაეზედ უარი მეუთვალა.

მერე თითონ მუსტაფა-ხანი მოვიდა იმ კუძულზედ და სთხოვა რომ რუსეთს თავის მფარველობის ქვეშ მიიღოს თავისი საბძანებლოთ. ამასთან უთხრა, რომ აღ-მაჰმედ-ხანი რუსეთის წინააღმდეგობას აპირებსო და გოლანის უმაღლესნი მოხელენიც ტარჯეთ დახოცო, ამ სთვს რომ კუძულში რატომ რუსეთის გემები არ დაჰქრესო.

მაშინ კასპიის ზღვაში, სპარსეთის ნაპირებზედ ოთხი გემი იდგა რუსეთის ჯარებისა, ორი იმათგანი საროს ჰყარა-ულობდნენ და თუმცა ეს გემები სავაო იყო, რომ აღ-მაჰმედ-ხანს რუსეთის წინააღმდეგი არა გაეხედნარა, მაგრამ

გრაფმა გუდოვიჩმა რაკო ეს ამბები შეიტყო, სიუთხილის-
თჯი მზადებას შეუფა და ერთი გიმიც კადვე გაამართინა,
ბძინებაც გასცა ყურად-ღება ჰქონდათ რუსებს სპარსების
მოქმედებზედ.

შემდეგ ამის რუსებს მოუყვიათ ცნობა, რომ ალა-მაჰ-
მედ-ხანმა თავისი ჯარები თალიშინის ხანის საბძინებელში
მიაყვანაო, რამდენიმე სოფელი აიკლო და მრავალი ქალე-
ბიც იქლამ ტყევი, წაახო. ყზოლბაშები რომ მივიდნენ
კასპიის ზღვის ნაპირს, თალიშინის ხანს საბძინებელში, რუ-
სეთმა სამოცამდისინ დიდრონის ნაფებით ჯარი გაგზავნა იმ
მხარეს, მივიდნენ და საროს კუძულის პირ და პირ დადგნენ
და თალიშინის ხანის საბძინებლოს ნაპირს დაიწყეს გამოსე-
ლა. სპარსეთის ჯარმა რომ დაინახა ეს, საჩქაროზედ გი-
ლანისკენ გაბრუნდნენ მდინარის ლანქარანის შესაფალთან.
რუსებს შეტყობინეს, რომ ჩუშ თალიშინის ხანის დასჯა
და აკლება გენდოდაო და თქუშ ზედ კი არა ფერი წინა-
აღმდეგი ჰზრი არა გეაქსო.

ელჩებმა ალა-მაჰმედ-ხანს ამბავი მოუტანეს, რომ ხანები
არ გმორჩილდებიანო, არც მაჰათ გიცნობენო და უკანასკნელს
დღემდისინ შენს წინააღმდეგობას რჩეულობენო. ამ გვარად
იმისი სურვილი დარჩა აღუარულებელი და შეტი გზა ალა-
რა ჰქონდა, რომ ძალი მოეხმარებინა, რადგან ნებით არ
დამორჩილდნენ.

ამისთჳს ალა-მაჰმედ-ხანმა თავისი ჯარები სამს ნაწილად
გაჰყო, ერთი ნაწილი გაგზავნა ერევნისკენ, მეორე ზულანის
მინდერებისკენ, იქ სადაც მტკვარი და არაქსი ერთმანეთს ერ-

თეიან და სადაც აღრე სპარსეთის კელმწიფეები შაჰის ღირსებას მიიღებდნენ ხოლმე. იქ იმან დაიმორჩილა შამახიის, შაქის, და თალიშინის ხანები და იმ თვე უძანა, რომ ყარაბაღის მხრით დასცემოდნენ საქართველოს.

თითონ მესამე ნაწილი ჯარით წავიდა შუშის იბრაჰიმ ხანის დასაცემათ. მისი ორ რიგი ჯავრი სჭირდა, ერთი ის, რომ არ დაემორჩილა და მეორეც ეს, რომ იმას საქართველოს მეფესთან რათ ჰქონდა ერთობა და თანხმობა.

მინამდისინ სპარსეთში სოფის ჩამომავალთ კელმწიფებს ამოსწყევტდნენ, საქართველო შაჰის ხელქვეშით იყო. საქართველოში მფის დასმა შაჰის ნებზედ იყო დამოკიდებული, ისე რომ ეისაც შაჰი ინებებდა ბაგრატიონთ გვარისას, იმას დასომდა ხოლმე მეფეთ. მეფესაც და თავადნიველებსაც შაჰისაგან დიდძალი ჯამაგირები ჰქონდათ, მასთანვე ჰქონიათ მრავალს საქართველოს თავად-ზნაურთ სპარსეთში ნაბოძები შაჰისაგან მამულები, რომლის შემოსავლიც ყოველს წლივ მოსდიოდათ და გარდა მის ყოველ წლივ მოსდიოდათ მეფეს და უმთავრესთ თავადთ შაჰისაგან ძირფასი საჩუქრები. ნაცვლად მის საქართველოს მეფე მეიდს წელწადში ერთხელ უგზავნიდა შაჰის ზეიდს ყმ წვლის კაცებს და ქალებს. რომ საქართველოს გარე მტერი არ შემოსეოდა, ტფილისის ციხეში იდგა ყიზილბაშის ჯარი.

ოსმალეებმა გაჰყარეს საქართველოდამ ყიზილბაშნი და თაიანთ წესდებულება დასდეს. იმასაც აპირებდნენ, რომ ქართველები მაჰმედიანათ მიექციათ.

მერე ნადირ-შაჰიმ ისევ გაჰყარა ოსმალები და საქართველო ძველებურად დაიმორჩილა. მფედ დასეა ჯერ ალიქსანდრე ბაგრატიონთ გვარისა და მერე ქაათლის სამფო მისცა იმის ბძის თეიმურაზს და კახეთის თეიმურაზის ძეს ირაკლას. თეიმურაზ ყიფის ნება დართვით ეყურთხა მიფედ მცხეთის სობოროში. შემდეგში ირაკლიმ ორი საზღფოები შეაერთა და რადგან მამინ სპარსეთში აღრეულობა იყო ამის გამო საქართველო ირაკლიმ გაანთავისუფლა სპარსეთის ქვეშევრდომობიდან და მოჩილებიდან.

ალა-მაჰმედ-ხანმა მოიწლომა საქართველოს დამორჩილება ისევ და იმისთვის შიზეზად ეს შემოიტანა, რომ მუმის იბრაჰიმ-ხანს და საქართველოს მფფეს კავშირი ერთობას და თანხმობა რათ იქსთო, იმისთვის თავისი ჯარი გაგზავნა იბრაჰიმ-ხანის დასაცმით.

იბრაჰიმა თავისი ჯარი შეერთა საქართველოს ჯართან, რომელიც ებარა ალიქსანდრე ზატონიშვილს მფფის ირაკლის ძეს. თუმცა იმათ პირველში კზილობამის ჯარი დასძლიეს და შუმის საბძ ნებლოდ მ კდეც გაჰყარეს, მგრამ ბოლოს ვიღარ შეუძლიეს, იმტომ რომ დიდ ძლი ჯარი იყო სპარსეთისა შუმის ცხის გარეშეშეშე შემომდგარი.

ალა-მაჰმედ-ხანი თათონ მუმაზე წაედა ჯარებით და თავისი ძქები ალი-ყული-ხანი და ჯაფრ-ყული-ხანი ერევანზედ გაგზავნა ჯარებით. ალი-ყული-ხანმა ტყვეთ დაიჭირა სომხის ოქეფატური და თავის დასასანელს სთხოვდა რეა ათასს თუმანს და რეა გირფანქა ოქროს.

მუმაში ალა-მაჰმედ-ხანმა ვერ გაიმარჯვა, იმიტომ, რომ

შუშელები უზირ-უზირად დაეცემოდნენ ხოლმე ყიზილბაშის ჯარს, საქონელს იტაცებდნენ დელოთ და ამითი ძალიან აწუხებდნენ იმ.თ. ამასთან შუშის ციხეც ძალიან მაგარი იყო და იმისი აღება ადვილი არ იყო.

საყურველი მაღალი ქვიტკირის კედლები ჰქონდა, ასე რომ როგორც იტყვიან თოქმის ცამდისინ იყო იმ კედლების სიმაღლე, ამასთან მთვრის შუა იყო და გარდა ერთის ვიწვროს გზის სხვა მისაველი არ საით ჰქონდა. იმ მაღალს მთებიდამ სამხრეთ სიანს ძალიან შორს მდებარე ტყეში, დიდრონი მინდვრები და თუთრად ვერცხლივით ბჰყვინავს არ ქსა — და ყარად ღა. ჩრდილოეთით დათოვლილი მთები, ესე იგი დასაწყისი ღვითისაგან ნაქურთხის საქართველოსი.

რომ აღ-მაჰმედ-ხანმა ნახა შუშის ციხეს მისაველი არ ჰქონდა და ძალიან გაბგრეპული იყო, იმას თავი დაანება, წავიდა და ხათუნ არხთან დღვა. აქედამ დააპირა საქართველოზედ წამოსვლა და რომ უტყველათ გაემრჯენა ჭარბელაქნელებს ლაპარაკი დაუწყო იმაზედ, რომ ისინიც შოშველებოდნენ და ერთად დაეცემოდნენ საქართველოს, იმისთვის დაჰპირდა იმათ კაცის თავს ათ ათის თუმნის მიცემას.

ეს იცოდნენ შენ-მისწერა ყიენმა ჯაფარ-ყული-ხანს, რომ თუქა შუშის საბოძანებლის ხელნი ყარაბღულნი მოიღონენ, მაგრამ ქლქი შუშის აღება მე ჯირ არ მობრძანებია. მიტომ, რომ მანდ მინდა დაეღვე ამ ზმთარს; ესლა მანდ სულეიმან ხანი მინდა დაეგდო ჯარით და მე

საქართველოზედ ეპირებს წასვლას, ოცი ათასის კაცი; ამისთვის გიბრძანებ შენ, ერევანში ოთხ-ათასი კაცი და-
უგდე და შენ კი მზათ იყავ, რომ დანარჩენის ჯარით ჩემ-
თან მოხედე, როცა დაგობრო. მგრამ თუ ერევნის ხანმა
თავისი ცოლი და შვილი მოგცეს ამანათათ, მაშინ ერევანს
თავი დაანებე.“

ერევნის ხანმა თავისი ცოლი და შვილი მისცა ამანა-
თათ და ხუთასი კაცი, რომელიც ჰყვანდა შეკრებული თა-
ვის თავის დასაცელოდ ყზილბაშის შიმის გამო, ის ჯა-
რიც უნდა დეფთხოვნა.

ალა-მაჰმედ-ხანმა ბრძანება მისწერა თავის ძმებს, იმა-
ზედ რომ საქართველოში მიდოდა საომრად. ის ბრძანება
ირაკლიმ ჩაიგდო ხელში და გუდოვარს გაოგზავნა, თითონ
კი საომრად მხადებას მოჰყვა. ტფილისის მცხოვრებთ უბრ-
ძანა მესდგომოდნენ თედარიგის და ფეჰრის, რა რაგთ გა-
ემაგრებიანთ იმათ ქალაქი. ხალხმა ირაკლის სთხოვა რუ-
სეთს სთხოვეო მოშველება ჯარისაო. ამის იმედით აპი-
რებდნენ ოთხი-ანუ ხუთი ათასის კაცის მოგროებას და
უბედურებიდამ და სირცხვილიდამ თავის დასხნას.

ტფილისის მცხოვრებთ ნება მისცა მეფემ აყრის და
მთებში დამალვისა; მგრამ ხალხი თანახმა არ გახდა ამისას,
ამიტომ რომ ყოველს ამისთანას მოთხვევაში მებატონეებს
თავიანთი ყმები იკლებდნენ და მჭობლები მჭობლებს, ასე
რომ ეკლესიის სამკაულისაც კი აღარ აყენებდნენ. ეს მიზე-
ზები მოახსენა ხალხმა მეფეს.

ირაკლიმ რუსეთს სთხოვა, მოეშველებინა სამი-ათასი

ჯარის კაცი. იმის წინათაც რა ირავლიმ შეიტყო ალა-მაჰ-შედის განზრახვა საქართველოზედ დაცემის, სთხოვა კნიაზ პეტრომენს, რომ რუსეთს მემწეობა მოეცა ან ჯარით და ან ფულით. დედოფალმა დარიაშაც ცალკე სთხოვა რუსეთის იმპერატრიცა ეკატერინას, რომ მოეცა შემწეობა და-უმარცხებელის რუსეთის ცხენოსანის მხედარობით. გარდა ამის ირავლიმ თავის შვილს მარიანს მისწერა პეტერბურლში, რომ ის იქ ცდილიყო გრაფი პლატონ ალექსანდრიჩი ზუბოვის შუამავლობით იმ თხოვნებაების აღსრულებას-თვის. ბატონის შვილმა მარიანმა ზუბოვის თანამემწეობით პირდაპირ სთხოვა ამ საგნის აღსრულება იმპერატრიცას.

30-ს მაისს 1793 წელს, თხოვნა მირიან ბატონიშვილის და ირავლი მეფესა იმინჯებოდა რუსეთის შიგნით-ლების განრჩევაში (субетъ) სადაც იცოდნენ, რომ ირავლი მეფე რუსეთს საფარველ ქვეშ იყო, ალა-მაჰმედ-ხანის მოქმედება ოსმალის სახელმწიფოს არ შეეხებოდა, ალა-მაჰმედ-ხანი რუსეთის ერთ გული არ იყო, სპარსეთშიაც ძალადობას ხმარობდა, იმითი ისპაანი კიდევ დაიმარჩილა და სხვებს რუსეთის ერთგულის ხანჯლაც აწუხებდა, ამისთვის გრაფს გუდოვიჩს მისწერეს, რომ ვინიცობაა ალა-მაჰმედ-ხან საქართველოს მართლა შემოსდგომოდა, შამინ გუდოვიჩს ირავლისთვის შემწეობის იმედი მიეცა.

გუდოვიჩს ეგრძანა შეესმინა ალა-მაჰმედ-ხანისათვის, რომ რუსეთი იმას ამ გეარს ქვეშ არ მოუწონებდა და არც გულ-გრილად დუწყებდა ყურებს. გარდა ამის მთების შებატონე მამანებლებისათვის თავს შეედებინა, რომ ყველანი

ერთად წინაღმდეგი გამხდა იყენენ ყიენის; თათონაც შემწეობა მიეცა ამათვს ანუ საქართველოს მეფეთვს რაოდენიც შესაძლო ყოფილიყო, მხოლოდ დიდს ხარჯს და ჯარი მას არ გამოსდგომოდა.

იმ განჯარგულებისა ირაკლი კმყოფილი არ შექმნა და ნება ითხოვა, რომ თათონ ენახა გრაფი გულდოფნი და ამ საქმეზედ იმასთან პირდაპირ ელაპირკნა, რადგან ძლიან საჭირო და სასარგებლო იყო რუსეთისთვის და საქართველოსთვისაც,

ამისთვის ირაკლიმ თავადს გარსეიან ჭეჭავაძეს მისწერა რუსეთში ამ გვარად: ჭეჭმარტად მურის ლიგენო მას ჩემი ერთგუყოობა და გულს მოდგინება სამსახურის, უკეთეს უმღლისი ნების დართვა მოშეცის ჩემს არზაზედა, რომელზედაც ეჭვი არ მქვს, მაშინვე გამომგზავნეთ, ამისთვის რომ როცა შესაძლო იყო მაშინვე სჩურობდ მდევრო იმ უმღლეს მხედართ მთავარს რუსეთისას თხოვნა მას ზედ, რომ ჩემს მისასვლელად მაჯნაზედ ჯარი გამოგზავნოს სამასი ანუ ორასი კაცი, სოფელს ჩემში ანუ მოზდოქში, სადაც უფრო ადვილი იყოს ჩვენი ერთად შეყრა.

ირაკლის რომ ამბავი მოუვიდა, რომ აღა-მაჰმედ ხანმა-ჯარი შემოახვია მუშის ციხეს და ერყენისკენაც გაგზავნა ჯარები, მაშინვე თავის ჯარებს შეკრება და მზდება დაუწყო, იმერეთის მეფეს სთხოვა ჯარების გამოგზავნა, იმატომ რომ 1790 წელს ტფილისში საქართველოს და იმერეთს მეფემ და სამეგრელოს და გურიის მთავრებმა პირობის წერილი დასდეს ერთმანეთის ზეგაეშორებას, ამ გვარად:

„ჩვენ ერთის სარწმუნოებისანი, ერთის ენისანი და შეი-
ლნიერთის წმინდაკათოლიკე ეკლესიისანი, კეთილ-დღეობისათჳს
ჩვენი სამშობლო ქვეყნის, განსაერცვლებლათ სარწმუნოებისა,
რომელსაც ვაღვიარებთ და აღსადგენედ სიყვარულისა, რომ-
ლისაც მოვალენი ვართ ქრისტიანის სარწმუნოებით და და-
ახლოვებულნი ნათესაობით.“

ამ პირობის წერილის ძალით საქართველოს მეფემ მოვა-
ლეობა მიიღო:

ა, ყოველი მტერი, ამ პირობის წერილში ხსენებული
მივიღო და შეერიცხო ჩემს მტრათ.

ბ, მივიღო უმაღლესი მზრუნველობა იმერეთის მეფეს ზედ
და მთავართ ზედ მენგრელების და გუჩიისა.

გ, ეზრუნადე მათთვის ისრეთ, როგორც ჯერ არს
მზრუნველის მამისაგან თვისთ შეილთათვის.

დ. უკეთუ დაესხნან მტერი მათს საბრძანებელს ქვეყა-
ნას, მოვალე ვარ განგაშოროთ ჩემის ძალით, მეცადინეო-
ბითა ანუ მოშველებით სხვათ ჩემთ მეზობელთ.

ე, ჩემის მეცადინეობით გიშოოთ მფარველობა რუსე-
თისა.

საფარველში მყოფთ აღუთქვებს:

ა, მიგვადია თავს მშობლიური მზრუნველობა, ირაკლის
უმაღლესის მთავრობისა.

ბ, ყოველი ირაკლის მტერი შეერიცხოდ ჩვენ მტრად.

გ, ეზრუნადეთ საქართველოს სამეფოს მშვიდობისათჳს

ხარულით ტფილისელები იმერლებს დიდის სიამოვნებით ებატოებოდნენ. ქართველებმა გული გაიმაგრეს ამათის იმედით და გულიც დაარწმუნეს, რომ უეჭველათ ესენი აჯობებდნენ თავიანთს მტერს, რადგან მომშველნი რვა ათასი კაცი ეგულებოდათ.

— აბა მოვიდეს ეხლა ალა-მაჰმედ-ხანი! იძახდნენ ქალაქში ქართველები გულდაჩწმუნებით და სრულის იმედით თავიანთის ეაჟაცობისა.

— ეის შეუძლიან ჩვენი შებრძოლება, ახლა სხვანი იტყოდნენ.

— ყიზილბაშებმა პირველად ლომსავით იციან ომში მისვლა, მაგრამ ძალიან მალე შემინდებიან ხოლმე და მალე იციან გაქცევა.

— ქალაქი მაგარი გვაქვს, ხალხნი ბევრნი არიან და გარდა ამის ბატონის შეილებიც ათას ათას კაცს გამოგზავნიან ყველანი თავიანთს საბძანებლებიდან. ერენის ხანიც ჩვენის იმედით ყვენს არ დამორჩილდება. უეჭველი არის რომ ჩვენ დაეპარცხებთ ყიზილბაშებს, იმათი ქონებაც დაელათ დაგერჩება და მერე ნახამთ რა სიაფე იქნება ქალაქში სუყველაფრის და კარგათაც ვიქნებით; ომში ბევრჯერ ვყოფილვარ და რასაც ვამბოფ გამოცდილებით გეუბნებით, — ასე ეუბნებოდნენ ტფილისელები ერთმანეთს, კუჩებში რომ შემოხედებოდნენ.

ასე ნუგეშობდა ხალხი მინამდისინ ტფილისში ამბავი მოუვიდოდათ, რომ შაჰიმ შუშას თავი დაანებაო და განჯის ხანის საბძანებელში შემოვიდაო და რაც გზაზედ დახვდა და

არ დაემორჩილა სულ დაამარცხო და ეინც თავი არ დაუტყრა ზღმით და ცეცხლით ამოსწყვიტაო.

ალა-მაჰმედ-ხან განჯას რომ მოვიდა და იქ დადგა, იქი-
ლამ ირაკლის ელჩი გამოუგზავნა დამორჩილდით შემოუთვა-
ლა; ირაკლის რუსეთის მოშველების იმედი ჰქონდა და ამი-
სთვის უარი შეუთვალა.

ირაკლის მეუღლემ დედოფალმა დარიაშ გიორგის ასუ-
ლმა მისწერა გუდოვიჩის თხოვნა მომეცლებისთვის. ასე მისწე-
რა: ალა-მაჰმედ-ხანმა განჯა და ერევანი დაიპყრო და საქა-
რთველოსაჲს მოდისო. ირაკლი თავისის და იმერეთის ჯა-
რებით ერევნის მხარეს გზების მესაყრეად წავიდაო.

საქართველოს მოსავალი უბედურება უახლოვდებოდა.
აფარიის ხანი თავისას მრავალის ლიკებით კახეთზედ დაცე-
მას აპირებდა ალა-მაჰმედ-ხანის თხოვნით.

მეფე ირაკლიმ კიდევ მისწერა გრაფ გუდოვიჩს: ალა-მაჰ-
მედ-ხანს ჩემზედ და ჩემ მოკავშირეზედ იმერეთის მეფეზედ
უმრავლესი ჯარი ჰყავსო და ამისთვის გთხოვო სამი-ათასი
კაცი რუსის ჯარი მომაშეგელოო.

გუდოვიჩმა უპასუხა, ალა-მაჰმედ-ხანს მრავალი იმგვარი
მიზეზი აქვსო, რომ საქართველოზედ საომრად მოსვლას ვერ
გაბედამსო; ჯერ საქართველოსი და იმერეთის ჯარებიც ძლი-
ერი არისო და ამას გარდა მესამე მოკავშირეც გეყავსო.
შუმის იბრაჰიმ ხანმაც ამ გეგმათვე მოსწერა და მეც არას
გზით ალა-მაჰმედ-ხანს არ დაემორჩილდებოო. გრაფი გუდო-
ვიჩი კიდევ ამას ურჩევდა ირაკლის, ეცადეო რომ ყიზილ-
ბაშები შენს საბძანებელში არ შეუშოვო. იმპერატრიცასაც

მოცხსენებოდა რა მდგომარეობაშია აზრის საქართველოვო
და იმერეთი. აქარიის ხანირადგან ერთგულობდა რუსეთს,
გუდოვიჩმა მისწერა იმას, რომ საქართველოს არაფერი წი-
ნა ღმღეგობა არ უყო და შენი ჯარიც დასაცემად არ
გზავნო.

თუმცა სრულებით შხათ ეიყავიო საქართველოზედ საომ-
რათ წასასეგლელო, აქარიის ხანმა მასწერა გუდოვიჩს, მაგრამ
რადგან თქუტსნი წიგნი მომივიდაო თავს დავანებებო.
ამიტვის ხანმა საჩუქარი მოიტხოვა და გუდოვიჩმაც
სამურის ქუთუკი გაუგზავნა იმას და ამასთან ურჩია, რომ
რუსეთს საფარველი ითხოვეო.

საქართველოს მდგომარეობა, ამ გეარმა ნუგუმის ცემამ
და რჩევამ, ვერ შეცვალა, ყოველი იმედი საქართველოსი
ნუწმის იბრაჰიმ ხანი და იყო, იმტომ რომ თურქომ შუმის
მაგარს ციხეს ყიზილბაშები აიღებდნენ, მაშინ საქართველოში
მოსვლა აღარ გაუჭირდებოდათ.

გუდოვიჩმა ესერი კარგათ იცოდა და ამისთვის, რომ
ჯარები მოეშველებინა საქართველოსთვის იმპერატორის
ბაპორტით 23 ოქტომბერს 1795 წელს მისწერა.

„საქართველოში თუმცა ცუდი გზები არის ჯარების გასა-
გზავნათ, მაგრამ შემოდგომაზედ აგვისტოს ნახევრიდამ ნოემ-
ბრამდისინ და გაზაფხულზედ აპრილიდამ მაისის ნახევრამ-
დისინ თუ გზა გაკეთდა შესაძლოსი არის ჯარის გაგზავნა.
ნოემბერში კი მთებში ყინვას დაწყებს და ძლიან დიდი
თოვლიც მოვა ხოლმე; შერობებიც გზაზედ არ არის და
საქონლის საჭმელიც არ იშოვება. სხვა დროს მაისის ნა-

ხევიდამ აგვისტოს ნახევარმდისინ მდინარე თერგი ძალიან მოდიდდება ხოლმე და ძალიან ჩქარიც არის, მხოლოდ ერთს აღგილს არის გასაფალი და იქაც ჯარის გასაყვანად ექსიხიდი მაინც უნდა გაეთდეს “

თუმცა ირავლი გასულიყო ყიზილბაშებისთვის გზების შესაკრავათ, მაგრამ უკან დაბრუნდა ტფილისში, იმიტომ რომ იმერეთის ჯარი, რომელიც იყო მოსაშველებლად მოსული, გამოიქცა უკან, ჩვენ სპარსებს ვერ ევომებითო, ამის მიზეზით საქართველოს მიჯნები გაუმავრებლები დარჩნდა ის იმერლები მაშინვე შინ გაიქცნენ იმერეთში, ისინი გზაზედ მოეწივნენ ტფილისის აყრალს ხალხს, რომელნიც მიდიოდნენ მთებში დასამალათ და ისინი დაცარცევს და დახოცეს.

ალა-მაჰმედ-ხანმა რომ შეიტყო იმერლებას გაქცევა, ქართველების ჯარის სიცოტავე და ქლაქი ტფილისის გუმგრებლობა, ძალიან იამა, შუშას თავი დააწება და საქართველოს დასაცემათ ჩაეღა, რომ ნახა საქართველოს მიჯნაზედ ჯარი არ იდგა პირ და პირ ტფილზედ მოვიდა.

ქართლის ჯაჲს შეიღი-ათასი დარჩეული ყიზილბაშის ცხენოსანი და ქვეითი ჯარი გარემეშო შემოეხვია, მაგრამ ქართველები მაინც საუცხოვოთ ეომნენ იმათ.

ყენი ალ-მაჰმედ ხანი შეიღს ვერსზედ დადგა ტფილისი იქით. გარემეშო მიწის თხრილები და ამღლებული მიწა გაიკეთა, იმ ფიქრით, რომ ქართველები ტფილისს ადვილად არ დაანებებენ მტერსაო. იქნება, რომ უფერად მე აქ დამეცნენო. იმისთვის რაც კი შეიძლო გამავრდა იქ.

ათს ენენისთვის 1798 წელს ყენმა თავისი წინა ჯარი გაგზავნა საომრად ტფილისზედ, ქართველები დაუხდნენ იმათ და თავი და პირი 'დამტყრის სპარსებს.

მაშინვე ტფილისილამ აქეთ-იქით ჩაფრები გაგზავნეს სამხარობლოთ გავიმარჯვეთო. ერთი ამათგანი მეორეს დღეს მივიდა სიღნაში გიორგი ბატონისშვილთან; იმან რომ შეიტყო ეს გამარჯვების ამბავი გამხიარულდა და გამარჯვების დღესასწაულობა გადინა; გავიდა ქალაქს გარეთ მინდორზედ შეყრილს ხალხთან და ზარბაზნები ასროლინა სიხარულის ნიშნათ, ოთხი ზარბაზანი იყო მაშინ იქ, და მერე მაჰრის სმა დაიწყეს საქართველოს გამარჯვების და ყენის დაცემის და დამხობისა.

თუმც წინა დღეს ქართველებმა გაიმარჯვეს, მაგრამ მეორეს დღეს სპარსნი მაინც კიდევ დაეცნენ ქალაქს. ირაკლი მეფე იმათ წინამდღეთ გავიდა ჯარით. სეიდაბათის ბაღებთან დააყენა თავისი ჯარები და ოთხ ნაწილათ გაჰყო. მარჯენივ ზევით გზაზედ სოლოლაკის და ტაბახმელის გზისკენ დააყენა დავით ბატონიშვილი ჯარით, სეიდაბათს რომ გასცილდებით გზს იქ ეიწრო ყორჩაყალასთან და ქვეით გზასთან ერთდებოდა. ეს ადგილები სულ კლდიანები არის და გზებიც შრალი იყო. აქაც მტრის პირში დავით ბატონიშვილის ჯარები იდგა თავისის მეთოფხანებით, ისე რომ მოსავალი გზა შეუკრა მტერს. შუაზედ იდგა თითონ მეფე ირაკლი ეახთანგ ბატონიშვილით და თავადი ამილახვრით. მარცხენას მხარეს იდგა თავადი იოანე მუხრანბატონი თავისის ჯარით და წინა ჯარი ჰყვანდა ჩა-

ბარებულო იოანეს ბატონის შვილს, გიორგის ძეს.

ეს ბატონიშვილი იოანე გიორგის ძე მერე თავისი ჯარით წინ წავიდა მინდორზედა, სადაც იდგნენ ქართველებიც; დავით ბატონიშვილი კი ირაკლის ბრძანებით წავიდა და კრწანისში დადგა.

ალა-მაჰმედ-ხანმა თავისი ჯარები თოთხმეტ ნაწილათ გაჰყო და მთები სომღალუხისა, მანაბადისა, თელეთისა და კრწანისისა ომით დაიჭირა და ქართველებზედ წამოვიდა.

ყვენმა ძალიან საკურველი საქმე მოიგონა, რომ თავისი ჯარი გაეხნეებინა, თავიანთის თავისთვის ძლა დაეტანებინათ და უეჭველათ გეგმარჯვნათ, აი რა ჰქნა: იმ სყოველთების თან დაჰყვანდა ექვსი ათასი თურქმანი, რომელთაც ყიზილბაშები ძალიან სძულთ და ყიზილბაშებსაც ისინი სძულან, თუმცა სარწმუნოება ამ ორთავე ერთი აქვს, მაგრამ სხვა და სხვა ჩვეულობები აქვს და ამის გამო ერთმანეთში მტრობა და სიმძულვარე აქვს; ალა-მაჰმედ-ხანმა ეს თურქმანები დაიყენა თავის ახლო და ყიზილბაშის ჯარს უკან გაუმწკრია, უბძანა იმ თურქმანებს თუ ვინიცოდა არის ყიზილბაშთაგანი ვინმე ომიდვან უკან გამობრუნდესო, ის მაშინვე მოკალითო, ეს ბრძანება თურქმანებს დიდათ იამათ და მტკიცედ აღსრულებდნენ, ვინც კი სპარსთაგანი გაბედავდა ომიდამ გამობრუნებას ანუ გამოქცევას ისინი იმავე წამს ხლმით აუტწაედნენ ხოლმე.

ამ გეგარად გაჭივრებულთ ყიზილბაშთ მეტი გზა აღარ ჰქონდათ, რომ თავ გამოდებით უნდა ეომნათ.

ომი დილით შეიდ საათზედ გაიმართა და ქართველების

წინა ჯარი თუმცა ვაჟაკობით ომობდა, მაგრამ მრავალი დაეხოცათ და იმისთვის უკან აპირებდა დაწევისა, და ამ დროს მოეშველა ამათ ქვაბტანგ ბატონიშვილი თავისის ჯარით, ირაკლის ბრძანებით, იმის ჯარში იყვნენ წიზიყელები, ფშაველები და ხევსურები, სულ დარჩეულნი ვაჟაკები იყვნენ და ეს რომ მოეშველათ ომი გაძრიეოდა, ქართველებმა წინ დაიწიეს, მაშინ მეფემ კიდევ მოაშველა ჯარი მაჩაბლის ხელქვემოთნი და ის მაჩაბელი მეზურნეებისა და მასხარების წინამძღოლი იყო. მაჩაბელმა ხელში აიღო თავისი ჩონგური, დაუკრა, ზედ დამღერა მხიარულის ხმით სიმღერა და მერე თავისი ჯარი იოანე ბატონიშვილს წინათ მდგომს ჯარში შეურია. ეს ჯარი ერთიან მიაწვა ყიზილბაშის ჯარებსა და იმათ ბაირაღებამდისინ მივიდნენ, ასე რომ ალა-მაჰმედ-ხანს თვალ-წინ დასტაცეს ქართველებმა ყიზილბაშებს მრავალი ბაირაღები, — ჯერ არ მინახავს — სთქვამენ რამ როდესმე მტერი ჩემ ჯარს ასე ვაჟი კაცურად შეჰპოვებოდეს.

ამ დროს რაც უკან ყიზილბაშის ჯარები უდგა შაჰისა უბრძანა იმათ, რომ წინ ჩამოსულიყვნენ და დარეოდნენ. ირაკლიმაც თავისი უკან მდგომი მცირე ჯარი წინ დასწია, მაგრამ რას იქმოდნენ ის მცირე ჯარები საქართველოსნი იმოდენა უმრავლესს სპარსეთის ჯარებთან, თითქმის რომ, სულ გასწყევითეს ყიზილბაშებმა ის ქართველის ჯარი.

დილიდამ საღამომდისინ ომობდნენ და თუმცა შესადარებლათ სპარსეთის ჯარის სიმრავლესთან ქართველის ჯარი სულ ერთი მუჟა იყო, მაგრამ ქართველებმა მაინც კი სამ-

ჯერ გააბრუნეს მტერი ქალაქის პირიდამ; ბოლოს მაინც სიმრავლემ დასძლია, ქართველები ქალაქში შესცივდნენ. ირაკლი ომს არ მოშორდა.

— ყველამ ეიცით ხელმჭიფვე შენი ვაჟაცობა და უმომრობა, ეიცით, რომ თავი შეწირული გაქვს შენის სახელმწიფოსთვის და ხალხისთვის, ეიცით რომ სიკვდილსაც ერიდები ჩვენის კეთილ დღეობისთვის, მაგრამ თუ მარი ბედმა გვიტყუნა შენის სიკვდილით, მაინც ნულ მეგვაწუხებ ბატონო და ჩვენს მტერს უმეტესად ნუ განხარებ მაგითი. შენი სიცოცხლე დიდათ საჭირო არის ჩვენთვისა — მოახსენა ხალხმა ირაკლის.

მეფემ ხალხის თხოვნას ყური არ უგდო მწუხარებისაგან და ისევ იქ დარჩა, ასე გამინჯეთ მინამდისინ იყო იქა, რომ ყაზილბაშნი გარეშემო მემოახიენენ ქართველის ჯარსა, რომელიც ვახტანგს და იოანე ბატონიშვილებს ებარათ იმათ უნდოდათ რომ გზები დაეჭირათ, მივიდნენ იმ ადგილს საცა ირაკლი იდგა; იქ გაიმართა სამინელი ომი, ამ დროს ირაკლი თითონ გაექანა და მტერს მიეარდა, მტერიც შამოხვია და უეჭველად უბედურება რამ შეემთხვეოდა მამან ირაკლისა, თუ იოანე არ მიშველებოდა საჩქაროვნად თავის ძვირფასს და სახელოვანს პაპასა.

სამასის კაცით გადავარდა იმოდენა სპარსეთის ჯარში იოანე ბატონიშვილი და ძლიერს გამოიყვანა იმათგან ირაკლი მეფე.

მტერი შევიდა დუცილის ტფილისში, რომლის მცხოვრებნიც სულ გაქცეულები იყვნენ. ირაკლი აელაბრის ხიდზე

გავიდა და არაგვისაკენ წავიდა.

თუმცა ირაკლი წაბრძანდა, მაგრამ ომი მაინც არ გა-
თავდა, ქალაქს ეიწრო და მრუდე ქუჩებში გაიმართა ომი,
ბატონიშვილი დავით მაგრა იდგა თავის ბინაზედ და რამ-
დენიც ყიზილბაშები მივიდნენ იმასთან, იმან უკან გამოაბ-
რუნა, მაგრამ რომ დაინახა ქალაქი ყიზილბაშებით აიშსო და
მეფის წასვლაც შეიტყუა, მაშინ უკან დაიწია ჩრდილოეთი-
მხარესა და შეუდგა მთებსა. ეიწრო და მალალს ბილიყე-
ზედ იარა სამი დღე და ძლიეს მთიულეთში მივიდა, ეითომ
იმ აზრით, რომ მეფესთან ყოფალიყო, მინამ სპარსეთის
ჯარი უკან გაბრუნდებოდა.

ალა-მაჰმედ-ხანმა ქალაქი ტფილისი აიღო.

(შემდეგი იქნება).

თ. ლეონიდ ბარათაშვილი.

ქართული ნანიღამი.

4

დაიძინეთ, ქართველებო, გეტყვით ნანასაო;
მერმე თქვენ რომ დაგაძინებთ, მეც მოგცემთ ბანსაო...
აზერ უყურეთ რუსებსა, ანუ სომხებსაო,
რა ნაირად ეძიებენ განათლებასაო;
თქვენს მამულში დაბინადნენ, მართვენ შკოლებსაო,
თქვენგი, ჩემო სიცოცხლენო, მშვენიერს ყრმებსაო
შემოგცქერიან, როგორცა ორის წლის ბავშვსაო...
ნამძინარეს იტყვით ხოლმე: ჰხედავთ თბილისსაო!
რა ნაირად აგვიშენეს, — ემადლობთ რუსებსაო!..
და მის შემდეგ თქვენ გადაჰყრავთ კახურ ღვინოსაო,
მუთაქაზედ წამოსწევით იწყობთ ხვრინვასაო...
ნანა, ეარდნო სამოთხისაე, ნუ მისდევთ ფიქრსაო;
რაც უნდა რომ დაგემართოსთ კის ენაღვლებაო?...
დაიძინე. საქართველო, იავ ნანი ნაო!..

ენაო ბარათშვილი.

1866 წ.

არ მოსდ.

მოთხრობა.

(გადმოღებული).

იყო თბილი თიბათვის შუა-დღე.

კნენი თავაგვალადისა იჯდა თავის საზაფხულო სა-
დგოშის ბალკონზედ, და ცუდაობისა გამო ექორე-
ობოდა თავის ბიძამეილს ვახტანგს გ.....ვახტანგიც აგ-
რეთვე ცუდაობისა გამო ყოველ თავის ღონი ძიებას ხმა-
რობდა, რომ მოესმინა მისი ქორი. როდესაც კი აღარაფე-
რი არა ჰქონდათ სალაპარაკო და სულ საფანელი შემოაკ-
ლდათ საჭორაეთ, ორივეს შოსწყინდათ და დაჩუმდნენ. ცო-
ტას ხანს შემდეგ კნენამ დაინახა ყმაწვილი ვაჟი მიმავალი
თავიანთკენა ქუჩაში და გადახდახა ბალკონიდანა:

— აჰ, უფალო მახათაძე!

ყმაწვილი ვაჟი შედგა და მოიკითხა.

— თქვენ, ხომ ჩვენთან მობძანდებით? უთხრა კნენამა.

— დიახ, გიახლებით; დღეს ოთხშაბათია, — თქვენი შვი-
ლი შინ გახლავთ?

— ის, ვგონებ, ბაღჩაშია.

მახათაძემ თავი დაუყრა და გამობრუნდა.

— ამობძანდით აქ ჩვენთანა.

— მომიტევეთ, ვერ გიახლებით, ღროება არა მაქვს.

— ეჰ, კარგით! მოესწრობით ლაპარაკს თქვენ მოწაფესთან; დეე, ჩემმა ნიჟომ კიდევ ითამაშოს.

— არა. არ შემიძლიან; მე კიდევ გაკვეთილი დანიშნულ საათზედ მაქვს... ღროება გარდაწყვეტილია. უკაცრავათ!

და მახათაძემ გასწია.

ვახტანგმა გ..... აიჭიმა მხრები და შეხედა კნეინას.

— არა, რასასიამოვნოა ლაპარაკი ე მაგისტრთანა უმსგავსო მუშასთან, წარმოიტყეა მან და ჩამოუშო ტუჩები.

— რაც უნდა იყვეს, ახალი პირია.

— ეგ, ეგრეა, მაგრამ ვერ შეაჩნით რა ამპარტანოზა უდევს გულში მაგ ახალ პირს? ელაც მოწაფე გდიადა ხა.... ხა.... ხა!

— ის არარის ცუდი, მხოლოდ ჩაცმული ვერ არის კარგათა.... ეგ, უნდა გითხრა, ღარიბია.

ჭოროაობას კიდევ შეხედნენ. ვახტანგი გაჯავრებული იყო მახათაძეზე და აძაგებდა მას, ცდილობდა დემეცირა ის კნეინას წინ და ეძახდა მას დემოკრატის ტალახსა და გუდამშიერ. ამასთანავე ამტკიცებდა, რომ კაცი რანაირი განათლებულიც უნდა იყოს, რაკი მობილია დაბალ ხალხში. იმას არას ოდეს არ ექნება მახვილი გრძნობა, თავაზიანი ქცევა და სხვ. და სხვ... კნეინაც ეთანხმებოდა მას, მაგრამ გულშიყო ფეჟრობდა იმაზე, რომ რა კარგი იქნებოდა, რომ მახათაძეს ჩეეცვა მშვენიერი ქართული ტანისამოსი და დაევა-

რკინა თავისი შავი, აბურძღნული თმა, და კიდევ რა კარ-
გი იქნებოდა, რომ ისე მორთული გაეცლოთ პადრუჩკით
ბულვარზედ (კნენინა ცოტას რუსობდა) სეირნობის დროს...
ამ დროს კნენინას ლამაზი ლურჯი თვალები მოეფინა ცრე-
მლებითა.

ეზტანგიც ლაპარაკობდა და ცხარობდა.

მახათაძე შევიდა ბაღში და ნახა ნიკო, ყმაწვილი თხუ-
თმეტის წლისა, ახალგაზდა მოახლესთან მოლაპარაკე. ისინი
ისხდნენ სკამზედა. გოგომ რამწამ დაინახა მახათაძე, მაშინვე
გაუსხლტა ყმაწვილს ხელიდგანა და დაიძალა, შემკრთალი-
ნიკო წამოდგა, მის პირის სახეზე ჯერ ჯერით გამოესახე
ბოდა: სინანული, შიში, მორჩილება და სიმშვიდე.

—რა აღრე მობჰანდით დღეს, ბოლოს გამოსთქვა მან.

მახათაძემ არაფერი არა უპასუხია და წავიდა პირდაპირ
ბესეტკაში (ფანჯატური), საცა ისინი ნიადაგ სწავლობდნენ.
ყმაწვილი შეწუხდა, და შემდეგ მცირე ჩუმობისა, ყმაწვი-
ლმა დაუწყო შესაბრალის ხმით ხეწვნა მასწავლებელს:

—ნუ ეტყეით გეთაყვა დედაჩემს.

—აბა რა ჩემი საქმეა? რაც გინდა გააკეთე.

მახათაძემ გადაშალა გეომეტრია.

—არა, მომეცით მე პათიოსანის სიტყვა?

მასწავლებელმა შეხედა ნიკოს და გაიღიმოდა—

—ვისწავლოთ, ღრო არის! დღეს თქვენ მოამზადეთ გა-
კეთილი?

ყმაწვილმა დაუშო ძირს თვალები.

—არ გისწავლიათ?

მოწაფე დაჩუმდა და გამტერებული დაიყურებოდა ჩექმებზედ.

— რას გაჩუმდით? ნუ თავაზიანობ: არ გისწავლიათ განა?

— არა, მე დღეს არ მისწავლია და შემდეგისათვის ერთს ორად მოვაშზადებ...., დღეს.... ცოტა ცხელა...

— მაშ, აბა, შემდეგი დაეწყოთ.

მახათაძე და ნიკო დასდგნენ, — მასწავლებელმა ვერ მოასწრო ორი სამეუთხიანი დაეხატა, რომ ბესეტკაში შემოვიდა მოსამსახურე და მოახსენა, ბატონი გიახლათ და მიბრძანა ყმაწვილის დძ ხება.

— ბატონს მოახსენე რომ არა სცალიან. სწავლაშია, მიუგო მახათაძემ.

— ცხენი მოუყვანიათ შენი ჭარამე უთუოთ უნდა გიახლოს.

— სულ ერთია, მოახსენე....

მასწავლებელს არ დასცაღდა ლაპარაკის დასრულება, ამისთვის ნიკო გასაოცრის სიმარდით გამოფარდა ბესეტკიდან: მისძაზა მასწავლებელს „უცაცრავათ“ და დაიმალა.

დარჩა რა უმოწაფათ, მახათაძემ მოიფიქრა და ცოტას ხანს უკან გასწია ბალკონისაკენ. ბალკონზედ იყვნენ სტუმრები. ორი აფიცერი ეახტანგს ელაპარაკებოდნენ, სამი გასათხოვარი მორთული ქალები მხიარულად ხუმარობდნენ სასეირნოთ ემზადებოდნენ. ნიკოც აგრეთვე მიიღებდა ამათთან მონაწილეობას; გვეეთილზედკი სრულიად აღარაფერსა ფიქრობდა. მახათაძე რომ შემოვიდა მოლაპარაკენი და

მოლაყბენი ჩაჩუმდნენ და დაცქერდნენ მას. ახალგაზდა ეაყმა გამოუცხადა კნენას, რომ გაკვეთილი არ მოხდა და როგორც ეტყობა არც მოხდება და ამისთვის, რომ ის მიდის. კნენამ ნუგეშინის ცემით უთხრა, რომ იმ გაკვეთილს მაინც ანგარიშსი ჩაუთვლის. მახათაძემ ცივად უარი ჰყო, თავი დაუყრა და ჩამოვიდა ბალკონიდან.

ერთმა ქალთაგანმა წაუჩუქრჩულა:

— რა სასაცილო რამ არის!

სხვამ ორმა იო აიღეს შალღა ცხვირები, გაიღმეს და თავმომწორებათ შეხედეს თავიანთ კაველერებს. ეახტანგმა და ოთხმა აფიცრებმაკი ღიმილის დაჭერით გააღვენეს თვალები განშორებულ მახათაძეს, ამასთანავე უნებურეთ დახედეს თავიანთ ტანისამოსს და დამხამხამეს თვალები.

— შესაბრაღისია, გღებურა ცხოვრება! წარმოსთქვა ერთმა აფიცრთაგანმა.

— ბედნიერია კი და, რაგინდა? დუშმატა მეორემ.

ეახტანგმა ის იყო რა დაიწყო ლაპარაკი დომოკრატელებზედ, ნიკო მოვარდა და ახარა, რომ ცხენები მხოლოდ არიან. კაველერებმა მიიპატოქეს ქალები, გასწიეს ცხენებისაკენ.

რა უნდა ექნა მახათაძეს? თავის სახლიდგან ის შარს იყო, მეოთხე გაკვეთილამდინ დარჩენილი იყო ორი საათი დრო, დარიც კარგი იდგი, ასე რომ ის წავიდა სასეიროდ

წყლის პირას, რომელიც მომდინარეობდა ბაღის ბოლოს.

გაიარა რა ცოტა ოდენი, მხათაძემა ნახა ადგილი და-
ქანებული წყლის პარისკენ, დაგო ბალახზე საზაფხულო
ალტო, წამოწვა და მოუყიდა პაპიროზი. როგორღაც და-
ღონებული იყო ის.

დაფუქდა ესა თავის ყოფა-ცხოვრებაზედ.

— აი, ფიქრობდა მხათაძე, — წელიწადი დამრჩა მე გემ-
ნაზიდან გ მოსვლამდინ.... მერე რა? და ამ წელიწადსაც
გეტარებ, როგორც გამიტარებია უწინდელი წელიწადები.
მეზაფხულს ხუთ თუმანადსინ მევეზროვებ, ორი თუმანი
მნაზიისა მართებს, დაჰრჩება სამ თუმანადსინ, მაღლობა
მერთსა, მერე კადე... გკვეთალო რამე გაჩეხება, ან ჟურ-
ლისთვის რამეს სტატის, დაესწერ მაგრამ არაფერსი ძლევიან.
გერება ძწელია! ყველი და პური, პური და ყველი... ძალუა
მე მძხის ხოლმე სადილათ თავისთან—მაგრამ არ წავალ...
ძლიან ბევრი დიდი კაცობა არიან ხოლმე. სევდა მომი-
თის ხოლმე სადილზე. რეა და ცხრა პირი ისე უმზგაფ-
დ ლაპარაკობენ, რომ ყურს წაიღებენ ხოლმე. ჩუმათ
უნა და იმათ უშვერ ლაპარაკის ყურის გდება, ძღვერ
ძმეა, თავს ამტკენებს ხოლმე იმათი როზვა; ზოჯჯერ
ლი მეუბნება გაწყვეტანე პირში ხმ; თვლები აუხილე,
ზაზმარავე მაკითხი სიტყვე...

მხათაძემ ამოიოხრა და ნაფხი ჰკრა ახლა სხვა ფიქ-
რმა გაიტაცა.

— რა სერიი იქნება, რომ მომაკუთს მე იმ კნე-
და არ მომცეს ფულები? ძალიან მალმალე მოხდებიან

ხოლმე მაგისტანა შემთხვევაში. არა, არა მგონია, რომ უარი
მითხრას ფულის მოცემასზედ? ისინი შიშობენ არიან... ვაი-
თუ მივიღე ფულისთვის და ლაქიამ მითხრას „რუსეთში
წავიდაო“.... მაშინ რაღა ექნა? არა ფერა, ვერაფერს იზამ!..
ჩაფიქრდა მახათაძე, ხოლო მერე წარმოასტკეა შემდეგი ლე-
ქსი:

მე ჩემი ღღენი, ღღენი სიყრმისა
მთლად გაფატარე უღმრთო შრომაში;
პოეტო სილადე თვისნებობისა,
არც სიზარმაცე — არ იყენენ ჩემში...

ჩაჩუმდა მახათაძე და დაუწყო ყურის გდება. იმას მოე-
სმოდა ჩუმი გულის მოსკენა ყმაწვილი ქალისა. ელაც ტი-
როდა. ახალგაზდა ყმაწვილი ეაჭო წ მოღვა და გამოხედა.
ამის უკან იდგა უბრალო ბალი, ალაყაფის კარები ღია იყო;
ეზოში დედა კაცი სარეცხს ფენადა. გამინჯე რა გულის
მოდგინეთ ადგილი, ალაყაფის კარების გვერდზე, მან შეამჩ-
ნია პატარა წამოფარებული ფიცრული ეზოსკენ. ფიცრულში
იდგა სუამი; მახათაძემ დაინახა იქ მარტო ლურჯი კაბის კა-
ლთა და ქალის ბათნაკი. ეს გადაედა ხელ და ხელ მეო-
რე ადგილზე, საიდგანაც სულ მთლად ხედამდა რაც იყო
ფიცრულის ქვეშ. სკამზე იჯდა გასათხოვარი ყმაწვილი ქა-
ლი ლურჯ კაბიანი; ხელში ეჭირა წიკვლა, რომლითაც რა-
ლასაც ხაზამდა მიწაზედ; ხანდახანის თავდაღუნული თრთო-
ლით გულის ამოისვენებდა ხოლმე ბეწყინვალე მის თმა იყო ძა-
ლიან თანასწორეთ დავარცხნილი და იმის პირისსახეს სრუ-

ლებით არ უხდებოდა ცრემლები, ვიწრო მხრები, პრტყელი მკერდი და გამხდარი ხელები ამტკაცებდნენ, რომ ეს კადვე ყმაწვილიაო და ღლე-ღლეზე დაიწყებს სისრულეში შესვლასა. მახათ ძეს ძალიან მოეწონა მტარალი. — რაზედ ტირის ისა. ფეკობდა ეს, რა დარდი უნდა ჰქონდეს იმას. ტანისამოსზე და საზოგადოთ სისუფთაეზე ეტყობოდა, რომ არ იყო ის ღარიბთაგანი, — მამასაღამე მძღარი, ამასთან დაჩაშიც ცხოვრობს....ოჰ, მაგრამ იქნება, ძმამ გააჯაერა, ან თუ აძალებენ სწავლასა? მახათ ძე არ აშოვებდა მას თვალს.

აი ქალს ფერმა გადაჰრა პირისახეზე, გეება ნესტოები და ცრემლებს ყლაპამდა, დაიწყო ახლად მწარეთ ტირილი.

მახათაძემ ვერ გასძლო, ადგა და მივიდა ქალთანა. ნახა რა თავის წინ უცხო პირი, თითქო მიწიდან ამოსულიყო, ქალი შეკრთა. მაგრამ ყმაწვილი ეჭვის ჩეილმა და ცხადმა ხმამ რაოდენიმე დამშვიდა ქალი.

— რისთვისა სტირით თქვენ? ჰკითხა მან.

ქალმა გაახილა თვალები, გაწითლდა და წარბები დაუშვა.

— ეინმეშ გაგაჯაერათ თქვენ?

— თქვენ რაში გციოთებო? ცივათ მიუგო ქალმა, და დაუწყო ხელცახოსა ხელში ჭმუჭნა.

— მე ისე გციოთებო; მე სულეველთვის ეწუხარ იმათთვის, ვინცა სტირან....

ახალ გაზდა ქალი ჩუმათ იყო.

— ძმამ ხომ არ გაგაჯაერათ თქვენ?

— არა.

— ან უნება, დედამ გაგაჯერათ თქვენ?

— თქვენ საიდგან იცით?

— მე არ ვიცი, მხოლოდ შივხედი...

— შითხართ თქვენ ვინ ხართ?

— მერმე შეიტყობთ ჩემს ვინაობას, ხოლო ეხლა მითხარი რისთვის სტარათქვენა?

— მე დედამ მცმა, ქალმა უჩვენა აბურძნულ ლოყაზე.

— რის გულის თვის?

— მე არა მსურდა გუშინ სტუმრებთან ჯდომა და დავიმალო...

— რისთვის, განა სტუმრები არ ვარგან?

— ოჰ, სხვა და სხვები... აი დღესაც, ყველა იქნებოდა კიდევ დავიმალები.

— თქვენ კიდევ გცემენ.

— დეე, გულ მტყინვარეთ მიუგო ქალმა.

ორივე დაჩუმდნენ.

— მამა გყავთ? ჰკითხა მახათაძემა.

— არა!

— მოკვდა?

— არ ვიცი მე.

მახათაძემ წარმოსთქვა (ჰჰო).

— განა მართლა იმასთანა ცუდი სტუმრები არიან რომ იმათთან ჯდომა არ შეიძლებოდეს?

— გაუთლელნი და ცუდნი! აი, დედა ჩემი მხიარულოთ არის ხოლმე იმათთან, მაგრამ მე კი... ვერ შემოძლიან, როგორღაც მეზიზღებიან... საუღ თამაშობა; ლოტოსი, ქაღალ-

ღისა...სმა... და სხე...ქალი ცოტათ გაწითლდა.

—ღედა თქვენი ეხლა შინ არის?

—არა, წავიდა სადღაცა, ასე სთქვა, რომ სალამოზე
მოვალთ.

მახათაძე უფრო და უფრო ღონდებოდა.

—არ შეიძლება როგორმე ცნახო თქვენი სტუმრები,
თუნდ მორიდგან..

—რატომ არ შეიძლება? აი სალამოზედ მობძანდით დე-
და ჩემთან.

—ცნობა რომ არა მაქვს მე...

—მაგითი არაფერი უნდა რა, დაიწყო მშვიდათ ახალ-
გაზდა ქალმა:—ფულები გქვით თქვენ? ბევრი? დედა ჩემი სულ
იმას ამბობს: ეისაც ბევრი ფული აქვსო, იმასთან სუყველ-
თვისინ შეიძლება გაცნობაო...

—ჰუ, მაშ ეგრე, მე რისთვის მოვიდე.

—როგორც გნებავდეს.

ღრმათ ამოიოხრა მახათაძემა, თმის ბურცკნით წარმოსთქვა.

აბა, რასა იქ აქ იფეკა მან თავისთან და დაიწყო დღევა.

ქალი გულსმოცანით უყურებდა ახალგაზდა ყმაწ-
ვილ ვაჟსა და აღარა ტიროდა.

—რა კეთილი რამა ხართ თქვენა, წარმოსთქვა ბოლოს
ღროს ქალმა სუსტათ; —და კიდევ ეგეთი ახალგაზდა. თქვენ
ეგონეფ კეთილ შობილი ბძნდებით?

მახათაძემ გაუღიმა და თავი დაუქნია.

—ჩვენსაც მოდიან ხოლმე ახალ გაზდები...მხოლოდ ღო-
თნი და ისეთნი კერპნი, დაუმატა ქალმა მწრაფლათ.

— დედა თქვენი უფრო რაზედ გელაპარაკებათ ხოლმე?

— მომატებულად იმაზედ რომ... მე ზარმაცი ვარ, ცოტასა ვეუქრობ ჩემ თავზედა, მორცხვი ვარ... მპირდება მე რომ მალე შევიქნები მდიდარი და გავშორდები მას... მართლა! ნეტავი არ იქნება, რომ მალე მოვიდეს ის დრო. აქ მე სრულდებთ არ მამწონს, ისეთი ყვირილი არის ხოლმე, რომ არ შეძლება კაცმა გააეთოს რამე. თამამობა, სმა ლოტოობა და ქლები ისეთნი... თავის უფლები არიან.

მახათაძე ამ ქლის ლაპარაკის დროს უცქეროდა მიწასა და იჭმუხნიდა მუბლსა.

— ძნელია თქვენი შეყლა, ძალიან ძნელია...

— ჰო, მაშ არ არის საჭირო?

— არა. საჭიროა!

— მე აკი გეუბნებოდით, რომ თქვენ არ შეგიძლიან...

— ძნელია, მაგრამ შემძლიან.

— დედა ჩემი მეუბნება, მალე გიშოვნე ქმარსაო, მაშინ მე გავშორდები, მანამდისინ მოვიცდი....

დედა თქვენი გატყუილებს, კბილების კრაჭუნით წაიჩუ-
რჩულა მახათაძემა და თვალმა გაუღელა. ქალმა გააქყიტა
თვალები. ახალ გაზდა ეაჭი დამხედდა და გამოართო ხე-
ლი ქალსა.

— თქვენ აქედან უნდა წაგიყვანოთ, არ შეიძლება თქვე-
ნი აქ ცხოვრება... თქვენ აქ წახდებით...

ქალმა ამოიოხრა.

— ეგონეფ არკ თქვენა გსურსთ აქ დგომი, დაუწყო
მახათაძემა: — არა? არა გსურთ განშორება ამ სახლიდგან?

— დაახ...ძალ ან.

— თქვენ ხომ არ გეწინებთ თქვის დეგზება დელს?

— არა...

ქალმა გაიღიმილა.

— საუცხოვოა!..

მხათძმ დახედა საათს.

— ეხლავე გავკეთოლზე წასვლას დროა. აი რა. რ შეძლება შეეცუოთ თქვენი სახელი?

— რომელი სახელი? ნამდვილი?

— განა თქვენ ორი სახელი გქვიათ?

— დაახ ორი. დედა ჩემსაც ორი სახელი აქვს. ის ნებას არ მძლევს, რომ დაეირქო ნამდვილი სახელი, არამედ ახლანდელი სახელი უნდა მქაზონ. დედაჩემი ამბობს ხოლმე, რომ ღონა უცუესიაო; მაგრამ მე მქვიან საცდო.

— აი მაშ რა გითხრა, სხედო: მე ზღ კლავ აქ ვქნები. მანამდისინ მე ვიფუქრებ, როგორც გომეცლოთ თქვამისათვის რომ შემწეობა გადეთ, და იმსაც შემეცუობნებთ, რასაც მოვიპზრებ. მხოლოდ ისიც მოთხა ი, სად უნდა გნახო მე თქვენა?

— ისევე აქვე.

— მაშ, კარგი. მშვიდობით!

მხათძმჩამოაჩთახელი საბედა და საჩქაროდ წაიდა.

— რა ჩქრა გავიცანი ის ყმაწვილი...ახ, სახელიც დამავიწყდა რომ ძე, ითხნა.. იფიქრა მან.— ხოლო ეს გასაოცარია, მე არ შეშინიან იმისი, როგორათაც სხვისა...არ ვიცა რისგან უნდა იყოს ესაუ..

იმ დღესვე, საღამოს ცხრა საათზე, ჩვენ ნაცრობ ფიცრულის ახლოს გაიარა კნიაზ ვახტანგმა და მიახლოვდა ბალონთან, შედგა და ჩამოაწკარუნა ზარი. დედაკაცმა გაუღო კარები.

— ანეტა შინ არის? ჰკითხა ვახტანგმა.

— შინ გახლავთ. მოხდ ნდით.

რიგიანად დალაგებულ სასტუმროში, დივანზე მოკეცილი იჯდა ინეტა, ნამდვილი სახელი ანა, და პაპიროსს სწევდა. ექნებოდა ოცდა ათის წლისა. საკმაო მაღალი ტანი, შავი თმა, რაოდენიმე სისრულე და მშვენიერი შავი დიდი თვალები მიიტაცებდა ჩვენ ახალგაზდა დონ-ჟუანებს. კაცი რომ დაცქერდებოდა იმ ქალის პირობაზე, შეამჩნევდა თვალების გარშემო და პიროს კუთხეებში კანის შეჭმუხნილებს; ეს პიროს შეჭმუხნილება ამტკაცებდა, რომ ამ ქალს ბევრი რამ გამოეცადა. კნიაზ ვახტანგის შემოსვლის დროს, ანეტამ დაუტრა თავი ვახტანგს და სთხოვა დაჯდომილიყო. სტუმრმა ჩამოართო მას ხელი და დაჯდა.

— თქვენ მარტო ზძანდებით? მე ძალიან მოხარული გახლავარ, დაიწყო ვახტანგმა.

— ჯერ აღრეა, მოვლენ, დამთქნარებით მიუგო ანეტამ.

— საშა და ოლინკა ექნებიან?

— დამპირდნენ. თქვენ ხო ჩემთან დარჩებით?

— ეგონებ რომ დარჩე.

ორივე დაჩუმდნენ.

— როგორღაც მწყურია, უთხრა ვახტანგმა:-- არა გაქეთრა შინ არაფერი ღვინო?

--ვგონებ ხერესი გვაქვს. მოითმინეთ...

ანეტა ადგა და გაიდა მეორე ოთახში. ცოტას ხანს შემდეგ მობრუნდა ბოთლით და სტაქნითა. სტუმარმა გადაჰკოა.

—საუცხოვო ღვინოა! თქვენც მიირთვიეთ-და, ანეტა?

—დამისხით.

--ლიზ, კარგი გაწლავთ.

--ლიზა სადღა არის? კიდევ სო არ გაქცეულა?

ვახტანგმა ჩაახველა.

—არა; ის ვგონებ, თაყის ოთახშია...ლიზა, подписи!

— ნუ აწუხებთ, ანეტა! მაგის ხანში კერპობა შეიძლება, დროზე გადუვლის.

სტუმარმა დაიქნია ხელი და ჩუმად დაუმატა:

— მაგ გვარი ფიცხად მოკიდებით, თქვენ უფრო დააშინებთ...აქ დაყვანებით უნდა, დაყვებით...მომეცით მე პატრონის სიტყვა, რომ თქვენ იმასთან ქცევას გამოცდით?

ბატონი ბძანდებით. მაგრამ რა გამოვა?

-- ნუ მსწუხდებით, მე გამოცელი იმას.

ვახტანგმა შეამკო ღვინით სტაქანი, მოსო ნახევრამდისინ და მისცა ანეტას. ანეტამაც დაცალა.

--ლიზა! დაუყვია ახლად დედამ. საიდგანლაც მოისმო ფეხის ხმა და ცოტას ხანს შემდეგ კარებში ეჩვენა საბედა.

--რამდენჯერ განდა დამხება ქალო? უთხრა ანეტამ.

--ვერ გავიგონე დედაც...

--Здравствуй, моя милая! წარმოასტევა, და ცოტათ წამოიწია.

დინახა თუ არა კახტანგო, საბედო გამბრუნდა და წავიდა.

— მხეცო! პატიოსნება არ იცი! გაცხარდა დედა და წამოხტა დივანიდან, უნდოდა მისწევინა ქალს ამაგრამ ეახტანგმა შეაყენა აღელვებული და ცოტათი ღეინო მორეული სახლის პატრონი.

— დეცხენ, დეცხენ ანტაე! ეგრე ერთბაშათ ხომ არ შეიძლება... და ამასთანავე ის დგეიშლის, მე მსუტდა დღეს, მანამ არაფერს მოსულა, მომლაპარაკუნა გადჭრით თქვენთან.

ანტაე დიჯდა და დღლა კადეც ღეინო.

— აი რაზე მსურდა ლაპარაკი მე, დაწყეო ეახტანგმა:-- ლიზა! დაახლოვებისათვის ბევრი დროება უნდა; ის ცხლა მხოლოდ თბუთმეტის წლისაა, მაშასადამე ერთი წელიწადი მაინც კადეც გაივლის. მამამდისინ ხო მოგეხსენება, რამეთუნი რამე მოხდება? ესე იგი გატყობინებთ რამე, რომ მარტო მე გვეყოფიან თქვენ სახეში შესახებ ლიზასი? ისიც დღად შესაძლებელია, რომ ფული, რომილოც დაბირებული ვარ, გეცოტავენათ და თქვენ მაშინ სხვას მიმართავენ...

— არა, აქი მე თანახმა გაუხდი და სიტყვაც მოგეცით.

— ეგ ყოველი ფერი ეგრეა, მაგრამ ასი თუმანი რომ ბევრია იც თუმანზედ?

— ბევრია, მაგთი რა?

— ამითი მე ეს უნდა მოგახსენოთ: მომეცით მე ეხლავე ლიზა; მე დაუჭერ ქირით სახლსა; დაუჭერ ვინმე ბებერს დედავაც და ეხლავე გაძლიეთ თქვენ ნახევარს...

გნებაც?

— ჰუმ! წაბმო! თქვა ანეტამა, თანაც მოერია ღვინო: —
რო ათასი... ბეერია...

— სულ ერთია, თქვენ აუ მომეცით მე სიტყვა.

— ხო, დიახ... დიახ, სიტყვა... უნდა მოვიფიქრო...

— აქ რა ფიქრი უნდა? ვგრე როგორ შეგაცდინათ ას
თუმანმა. მე ვმხოლოდ მაგალითით მოვიყვანე... ნათქვა-
მია: დღევანდელი კვერცხი გერჩენოს, ხელინდელ ქათამ-
საო.

— ეგ მართალია.

— ჰაი, ჰაი! მართალია... მაშ რა ექნათ?

— მე კი არა მსურდა, რომ სრულებით თავი დევნე-
ბებინა ჩემთვის, ხო ხედავ ებერდები... ის სამეველებლად
მეყოლებოდა მე.

— მაკისთვის თქვენ ნუ სწუხდებით: ცოტა რამე იქნე-
ბა თქვენ თავზე ცუდი-ზოღით ჩვენთანა. კარები სუყვე-
ლასთვისინ გაღებული იქნება თქვენთვის.

— სიტყვით კი გაღებულია.

— აი! გეფაცევი თქვენ... აბა, ანეტა, თანახმა
ხართ?

— ახ, დასწყევლას ვმამემა! წამოაყვარა ანეტამა, ხელი
დაქნია: — იყავ ნება თქვენი;

— აფერუმ! თქვენთვის ეხლაე საქიროა უფლა?

— საქირო, და ვერე საქირო. მომეცათ!

ეხლანგმა ამოიღო ჯარ ტმანი და გადუთვალა ათი თუ-
მანი.

- სხვა ნახევარი როდისღა?
- მაშინ როდესაც ლიზა გადმოვა სახლებში.
- ეახდანგ, მომეცით თქვენს სიტყვა.
- მე წეროლსაც მოგცემთ.
- ჯარგი იქნება. როდის წაიყვანო?
- როდესაც სუყველაფერს მოვაწყობ. ოთხს დღეს შემდეგ.

ეახტანგი გამბიარულდა, წამოხტა დივანიდანა და საჩქაოლ დაიწყო საპრტლა.

— თვევნი ბიძა როგორღაა? ჰკითხა ეახტანგმა ახლად და დაჯდა.

— უწონდებულათ ძენწია.

— ეგ სივირეა! მაგრამ—ბებერიია...

ჩუმობა ჩამოფარდა.

— იცი რა, ანეტა? მე მსურდა ლიზასთვის მარტო მე-კოცნა... მარტო მეკოცნა!

— მიბძნდით.

ეახტანგი გაიქცა და მალე დაბრუნდა.

— წასულა, კოპების შეკვრით სთქვა მან.

— ოჰ, რა საძაგელო გოგონა! მე ღარეჯანსაც და თინასაც ეუბრძანე, რომ ყური უვდონ ხოლმე მგას, როდესაც მე სტუმრები მყვანან ხოლმე... მხეცები! თინა!

თინა შემოვიდა.

— რა დაგემაართათ, გძინავთ, თუ რა ამბავია! ლიზა კიდევ წასულა!

— წასულა? ჩვენ კი კარებიდგან, მე და ღარეჯანას ფე-

ხი არ მოგეცაილებია და პატარა ქალბატონიც ამ სათში
კუხნაში გახლდით... იქნება საჭიროებისთვის...

— კარგი, წადი.

თინა გავიდა და კარებში დაიღმეპა პირის სახე.

— სასიამოვნო იქნებოდა მცოდნეო: რად ღაიარება ი-
ბა? ჩაფიქრებით წარმოუსტეა ვახტანგმა.

— მაგისი ნუ გეშინიანთ, შორს არსად წევიდოდა, გზები
არ იცის. აქ ქალა გეაქვს ჩვენ—სწორეთ იქ უნდა ი-
ყოხ.

— როდისმე საჭირო კი იყო დაედინილიყავით იმას...
ხომ არაფერი ამბავი არ არის...

— არა, სად მეუძლიან ... მეუჩევეელია ძალიან, თუ
მაინც გნებავთ თინას გაგზავნი.

— ხო გახსოვთ, ანეტა: თქვენ სიტყვა მომცით მე, რომ
იქნებით იმასთან ეხლა რბილათა და აღერსიანათა.

ლაპარაკმა მოიტანა ისეც იმ ძუნწს ბიძაშედ.

ათ სათზედ ბალონთან მოგრილ დაკალასკა. იქიდან გად-
მოვიდნენ სამა და ოლინკა და ორი აფიცერი. სასტუმროში
შეიქნა დიდი ხმაურობა და მზიარულობა. სამამ გადმოიღო
კალისკიდან კალათა...

შემოვიდა თინა და ჩურჩულით მოახსენა ქალბატონსა
რომ ღიზა ქალაში არ არის.

ამ ცნობაშედ ვახტანგს გამოეცვალა პირის სახე.

— ნუ შესწუხდებით, უალერსებდა ანეტა: — ის აქ სად-
მე დამალეზოდა... ეხლა მაინც რათ გინდა?

— რა კი აგრეა, მამ კარგი.

მახათაძემ დანიშნულ დღეს მიიღო ჩვენგან ცნობილ და-
ჩის დაყვანის კარგება. ამ ხელათა საბედო თითონ გამოე-
ფეო ფარულიდგან. ქალის პირის სახეს ემჩნეოდა ღელ-
ვა. ქალმა მიიტანა თითი ტუჩებთან და ჩამოართო ხელ
მახათაძეს.

-- წაიღეთ... აქ არ შეძლება, ჩემათ უნება საბედმა
მახათაძეს.

მახათაძეც დამოკრძალა.

-- სად უნდა წაიღეო ჩვენი?

საბედომ არაფერი უპასუხა და მიათრედა მას თავის-
თან.

-- დედა ჩემი ჯერ არ ამდგარა, ეუბნებოდა ქალი:-- იქ-
ნება მალე ადგეს, ასე რომ დავინახავდა ჩვენი იქ... ყუ-
რი მიგდეთ რა მოგახსენო მე თქვენ.. იმ დღეს შევიტ-
ყე...

-- მეც რამეებს გიამბობთ თქვენ... ვაწყვეტინა მა-
ხათაძეს.

-- მოითმინეთ, მოითმინეთ! აი ქალაში მივალთ...
იქ.

-- შორს არის?

-- აი ამ საათში მივალთ. თქვენ რაღა გქვანთ? მე ჯერ
არ მიკითხნია--რანაირათ გახსნული ვარ...

-- ილიკო გქვან, მიუგო მახათაძემ.

-- ილიკო, ილიკო, ლუღლუღებდა საბედა:-- მე უწინ
გვ სახელი არ მყვარდა, ეხლა კი მიყვარს...

ახალგაზრდა ვაჟი კიდევ როგორღაც უშნოთ იხრებდა.

გაიარეს რა კიდეც რაოდენიმე ნაბიჯი, ესენი შევიდნენ ქალაში. საბედომ იპოვა დაბურული ადგილი .

— აქ დაესხდეთ, უთხრა ქალმა:— აბა ჯერ თქვენ თქვით.

— საბედო კარგათ წაეა საქმე, აი რა უნდა გკითხოთ მე თქვენა: მტკიცეთ გსურთ თქვენ თავისდანებება დედისა და ყველა მართალია რაც მე მიანმბეს. ანა მოუმატეს რას. საბედომ თვალები გაშეშა.

— განა შეიძლება ტყულის თქმა. ეგ ხომ ცოდოა. მე სუყუელთვისინ მართალს ვლაპარაკობ...

— მომიტევეთ, ცოტა გაწყენინეთ თქვენ, მე მოვალე ვიყავ მგითხნა თქვენთვის. მომისმინეთ ეხლა. თავი და თავი საქმე თქვენ--სურვილშია; უმისოთ--მე არა ფერი არ შემოდლიან გაეკეთო თქვენთვის, იცით?

— ვიცი.

— საუსხოვოა აჩქარება ჩვენთვის ჯერ საჭირო არ არის; მერმე გეტყვით, რისთვის გკითხეთ თქვენ იცით თუ არა წერა. კიდე- ხელობაც ხო რამე გეცოდინებათ?

— შეგიძლიან ხელსახოცის პირების ამოხვევა, კარგა...

— არ არის ცუდი. ჰხედეთ, საბედო, რაზეა საქმე და- მოკიდებული: უნდა ვიმოქმედოთ პოლიციითა, მაგრამ მაგაზე მე უნდა ვიზრუნო. უპირველესად--თქვენთვის საჭიროა სხვაგან ცხოვრება და არა აქ. ჩემთან ცხოვრება ხერხათ არ მოდის და ამასთანავე, თქვენ აყვანაზედ; რასაკვირველია, თქვენც არ შეიძლება იჯდეთ გულ ხელ დაკრეფილი... .

— მე მუშაობა მიყვარს, ძალიან მიყვარს! თუ გნებავთ, პოლებსაც კი დავრეცხავ, ან ლაღობას გაუწევ პატარა

ყმაწვილებს...მე პატარა ყმაწვილები მიყვარან.

— რა ყოჩალი რამა ხარო! აღჯაცებით წარმოსთქვა მახათაძემ.

— ძალთა თქვენს პატარაები ჰყავს?

— როგორ არა, ჰყავს მგონი ორიც.

— ახ, რა რიგათ სასიამოვნოა ეგ!

საბედს უეცრი პირისახე დაღრუბლული გაუხდა.

— მე ძალიან მეშინოდა გუშინა, მეშინოდა...

— რისა გემინოდათ? არა ფერია, საბედო! ერთი კვირა კიდევ აქ მოითმინეთ თქვენ, დაიმალეთ ხოლმე კარგათა...
ეგ საქმე ერთბაშათ არ შეიძლება გაკეთდეს.

— მე რომ უნდა წამიყვანონ!..

— ეგ მხოლოდ გაშინებენ.

— არა, არა, ილიო! თქვენ, რომ იცოდეთ, რეები გაეფიგონე მე, როდესაც დედა ჩემი იმ დღეს ელაპარაკებოდა ერთს უფალს!

— რაო, რას ელაპარაკებოდა?

მახათაძემ ყურები იცვიტა. საბედომ როგორც შეიძლო უარბო მახათაძეს დედის და ვახტანგის ბაასი. საბედოს ლაპარაკზედ მახათაძე ესწრაფებოდა წამომხტარიყო ადგილიდან, თმებს იბურძღენიდა და ბოლოს წამოდგა ფეხზე.

მაშ, თქვენი გაყიდვა სურთ! მწუხარებით წარმოსთქვა მახათაძემ; — საძგელნი პირუტყენი!..

და ამასთანავე კბილები გააკრატუნა.

— მართალია განა ეგ? ჰკითხა ახალგაზდა ვაჟმა, ცოტა დამწეიდებით თუმცა ეს არ იყო ექვმი, მაგრამ ჰსურდა ექვში შესულიყო.

— მართალია, ილიკო, მართალია...განა მე ძალლი ვარ, რომ მყიდინა?

მახათძეს გული შეუვიწროვდა; მან შოიბრუნა სუნი და დაჯდა კიდევ ბალახზე.

— ერთი წუთი მოთმენა არ შეიძლება. თქვენ უნდა ჯერ წაგიყვანო ძალუასთან. თვით საქმეს ჩვენ მერმე დავიწყობთ. თქვენ სთქვით, რომ იმან ხელწერილი მისცო? ეგ ძალიან კარგია!..ეხლა თქვენ მითხარით რარიგათ და როდის წაგიყვანოთ თქვენ?

-- დილა ნდრიან, როცა ყველას სძინავს.

— მაშ, რაჟი დაგვიანება არ შეიძლება, ხეალ დღით ექვს საათზედ.. გესმით? დილის ექვს საათზედ ხმათ იყავი და წადით პირდაპირ ფოშტის გზისკენ: ხის ქვეშ მომიცადეთ; მე იქ მოლოდინი მექნება. ნურაფრისა ნუ გემინიანთ! ყველას მე ვკისრულობ და ამასთანაც ძალუა ჩემი დიდი კაცის ცოლია.

— ახლა დღეს რომ?..

— დღეს რა?

— რომ წამიყვანონ?

— მაშინ ავთმყოფობა მოიგონეთ, ქვეშაგებში ჩაწექით.

— ოჰ, ოჰ! შეიძლება, შეიძლება!..

საბედო და მახათძე გამხიარულდნენ.

— ოჰ, რანაირი სპიხლარი და ცუდი რამ არის!

— ეინა ეგ?

— აი ისა, რომელსაც ჩემი ყოდეა ჰსურს...

— ჰაი ის გარყენილი! დაიძახა მახათაძემა.

— ის იმ საღამოზე მეძებდა მე, მაგრამ ვერ მიპოვნა. ჩვენ ერთი განჯინა გვაქვს, მე იმ განჯინაში ვიჯექი. დედა ჩემმა არც კი იცის ის განჯინა, თინას მეტმა არავე იცის დედა ჩემი ფეკობდა, მითომ მე ჭალაში ვიყავი, ის კი არა თუ მე იმ განჯინაში ჩამალული ვიყავ და ყურს უგდებდი იმ სტუმრების ლაპარაკს. როცა იცოდნენ იმსაღამოს, რა-ნაირათ ლხინობდნენ ჩვენი სტუმრები. მღერობდნენ, თამაშობდნენ ლოტოსა, ქაღალდსა--ოჰ, ოჰ, ოჰ! რა ცუდი რამ არის. მე განჯინაშივე დამქანა.

— როდესაც ჩვენი საქმე გათავდება და თქვენი ძლეა ჩემთან იქნება, მე თქვენ, საბედო, სწავლას დაგწყებანებთ. ვგონებ, თქვენ არაფერი არა იცით რა?

— წერა და კითხვა ვიცი.

— ეგ ცოტაა.

საბედომ წააგლო ხელი მახათაძის ხელსა.

თქვენ ხომ უთუოთ მოხვალთ ხვალ? ხომ არაფერი არ დაგაბრკოლებს?

— არც წვიმა დამაბრკოლებს.

— მაგას რაღა თქმა უნდა! ნურც თქვე შეხედავთ დროს საბედო: წვიმა იქნება, თუ რაც უნდა იყოს სულ ერთია! მაინც, წამოდი. იქნება მეც ერთბაშით ავით გაეხდეს--მაგრამ მე ეგ არას დროს არა დამეშაობება რა მე მაგარი აგებულებისა ვარ: მართლაც ილიკო მახათაძე მართელი კაცი იყო.

— მაგრამ წაიხუჩეულა მან დაფიქრებით: — იქნება დამე რამე... მე ფთხილი ვარ, ამიტომაც დამშვიდებული ვარ.

— თქვენ ნულარ მიმცემთ მე, თუ თხოვნა დაგწყობ
დელა ჩემმა.

— თქვენ, საბედო სჯული დაგიფარავს და არ მაგ-
ცემს დელა თქვენსა

ქალი ჩაფქრდა.

— მე ცოტად მენანება კიდევ ის, წარმოსთქვა ქალმა
და მსწრაფლ შეხედა თავის მეგობარს: — დედაჩემი ზოგჯერ
კეთლია ხოლმე, ალერსიანია... მაგრამ არა! იმას ჰსურდა
ჩემი გაყიდვა, — არა, მე არ მენანება ის; მხოლოდ თინა მე-
ნანება: ის ისეთი კარგი რამ იყო, რომ მე ძალიან ვენანე-
ბოდი. უწინ მე მარტო თინა მაყვარდა, დაუმატა მზიარუ-
ლად საბედამ: — და ეხლა კი თქვენც მაყვარხართ... მე
თქვენ, როგორც ძმას ისე გავოცებდიო...

ქალმა დაუშვა თვალები.

— არა... რა საჭიროა...

მახათაძე გაწითლდა, ჩაახველა, ჩაიყო საჩქაროდ უბეში
ხელო, უნდოდა ამოეღო პაპირი. ზი.

ერთბაშთ საბედო მეცრა ილიკოს მხრებს და აეანკალდა.

— აგერ ის... აგერ, წაიჩურჩულა ქალმა.

მახათაძემ წამოიხედა.

— ეგ არის? სთქვა მან.

ვახტანგი წელის ქვევით მიდიოდა პირდაპირ ამათვენ.
ილიკომ კბილები მოუჭირა და გადაფიქრებული წამოდგა.

— წავიდეო საბედო.

— ხა, ხა, ხა! აი სად არის, ლიზა? ეჭვი ყოჩაღ!.. ვა-
ხტანგს გაუწითლდა თვალები.

— მინ წადი, წასწორებული მახათაძემ ქალს, და გახსოვდესთ: იქნის საათი.

საბედლო გაიქცა.

ვახტანგი გ., მიახლოვდა მოწაფესთან, აიბჟუტა თვალი და უფრო ძალიან დაუწყო წვებლას კნევა. ილიკომ აუჩჩქარებლივის ნაბიჯით შემოუხვია მარცხნივ და გასწია.

— საითყენ? მისძახა ვახტანგმა: — ეგ არი იპარება რაღა?

მახათაძე ჩუმად იყო და მიდიოდა. ვახტანგი დევწია მას. ესენი გაეღმენ ჭაღადგან. ქალები და ვაჟები დასვირნობდნენ ამათ ახლოს.

— ჰაი, შე ყურდღლისავით მშიშაროდა კატასავით მსუნგო!.. დადექ! დაუყვირა ვახტანგმა.

მოწაფე მიდიოდა ჩუმად და უსტვენდა, სრულებით ყურადღებას არ აძლევდა გაცხარებულ თავადიშლის.

— აი ამათთანა ხალხის სიმშვიდე? გუდამშვირო!...

ესენი დაუსწორდნენ მოსვირნებს.

— შენ იცი შე ღმერთისაგან შეჩვენებულო, რომ მაგისთანა საქმისთვის ცხვირ პირს ჩაგიმტყრევენ ხოლმე? ის ჩემი ნაცნობია! — დაიღრიალა ვახტანგმა და გამოჰყრა მხარზედ მახათაძეს.

მოსვირნები დადგნენ.

მახათაძე საჩქაროდ მობრუნდა. პირის სახე მისი იყო შერთალი, ლურჯი ტუჩები უკანკალებდნენ. გაჩუმებულმა შეხედა კოხტა პრუწ, ყაჭკალს — და წაეღო ვახტანგს მხრეში ხელი, წამოიგდო მოგვერდზედ და რამდენიმე ნაბიჯზე

გარდასტყონა. ქალებმა დაიცილეს, ვაჟებმა უკან დაიწიეს და მახათაძემ კი ისევ იმ ნაბიჯით გასწია და ლობის კუთხეში დაიმაღლა.

მეორე დღეს ჩუმი, თბილი, დღა იყო.

ექვთის ნახევარზედ საბედო იყო დანიშნულის ალაგს. ხელო-
ში ეჭირა მას პატარა ბოდჩა. სახეზე ეტყობოდა უძილობა.
პატარა ბიჭებმა გამოიარეს კოცნები იკიდებულმა საბედოს ახლოს.
ერთმა მათგანმა წაჭრა ხელი თავისამხანაგს.

— შეხე იმას, ეე! თუ ვე კარგი სულია ამ დილაზერას
გამოსულა.

— გოგონებმა მაგრე იცოან. აი ცხლა კარგი იფნის სახ-
რე მაგას ძლიან არ მოუხდება.

— ვე წმინდა წყლისა არ უნდა იყოს.

— აბა, რაღა თქმა უნდა!

ბიჭებმა გაიარეს. და როცა კარგათ დაშორდნენ—დაუძა-
ხეს „იხრუყე!“ საბედო ვერ მიხვდა, რომ ისინი იმაზე ლაპა-
რაკობდნენ. მან გაიარა ცოტაოდენი გზა, წავიდა დიდ გზა-
ზედ. შორს თეთრი გზა იკარგებოდა. ამ გზაზედ არავინ არ
მოჩანდა და ჩუმობა იყო. ქალმა თვალები დაახამხამა და
შედგა უძრავად ერთს წამს. შორიდგან მოჩანდა ერთი კაცი
გულმა დაუწყო ცემა საბედოს.. მაგრამ ამ კაცმა შეუხვია

მარცხნივ და დაიძალა. ქალმა ჩუმად ამოიოხრა და დაბრუნდა კიდეც იმ ხის ქვეშ. მზე მალლა და მალლა ამოდიოდა საბედდომ ამოიღო ბოღჩადამ ნაბუქი, უნდოდა ეჭამა, მაგრამ ვერ შესძლო და გარდასტყორცნა ტყისკენ.

— ეს კარგი ალაგი ვერ არის. შემაძწევნენ, მოიფიქრა.

— ნეტა ერთი შემატყობინა, მერამთენე საათი იქმნება ეხლა, მაგრამ სულ ერთია: დაეჯდები ჯაგების უკანა და მოუტლი.

ამას უკან მოისმინა ფეხის ხმა. საბედდომ მიიხედა.

ერთი ყმაწვილი ეაჭი, თეთრი ჩოხიანი, მიდიოდა ამისკენ და სწევდა პაპიროს. ოქროს საათის ძეწკვი უბრწყინავდა თეთრ ტანისა შოსზედ. ამის წინ მივბოდა ძლი. ამ ეაჭმა გაიარა ქალის ახლოს, ძლიერ დიდი ნაფხა ჰკრა და უნდოდა ეშმო რგოლი ბოლისა, მაგრამ ვერ მოუხდა ამას.

— აი ამას ეკითხავ, იფიქრა საბედდომ. მერამთენე საათია, მითხარით გეტყავა?

ყმაწვილი ეაჭი შედგა და გამოიღო საათი.

— ხუთი მინუტი უკლია ექვს საათს.

-- გმადლობთ.

ამ ეაჭს სურდა რამე ეთქო, მაგრამ ვერ გახედა, დაუსტეინა თავის ძალს და წაეიდა სიმღერით.

„არ იქნა არ შემხედა ჟამი შეყრისა...“

საბედდომ გამოეიდა ერთხელ კიდეც დიდგზანზედ და გახედა შორს, და კიდეც ცარიელი იყო დაუსრულებელი თეთრი გზა. არაფერი არ მოჩანდა.

ეს წაეიდა ჯაგის უკან და დაჯდა ბალახზედ.

მალლა და მალლა ამოდიოდა მზე.

საბედომ გაიგონა ფაეტონის ხმა. ეს ადგა და გადასწია მჯდომის ტოკს და გამოხედა. მან შემჩნია ფაეტონში მჯდომი ქალი, რომელსაც სთვლემდა. ცოტას ხანს შემდეგ ჩამოვარდა ჩუმობა.

დიდო ხანი იჯდა კიდეც საბედო,, მზე კი მალლა იყო: ბოლოს ადგა ეს და წავიდა ჩუმთ გზისკენ.

— სად არის აქამდის? წაიხურჩულა საბედომ და შედგა: — იქნება მ.მატყუა.. არ ვიცი მოუტადო კიდეც თუ არა!

არა; საბედო, არ მოგატყუა მენ ილიომ: მაგ გვარი ხალხნი არ ატყუებენ. მხოლოდ შენ ნუ იცდი ნურც ხელ... წადი შინ, იქნება ვახტანგმა უჩილა მას და მისცა თხოვნა, რომლის გამო პოლკია დაიბარებდა მას? არა. ვახტანგი სირცხვილით არც კი სადმე იტყოდა გუშინდელ ამბავს... ნუ უცდი, საბედო, დეკის, ეს დაიარგა ერთი წლითა, ორით. შესაძლებელია სამითაც, და ივარგა უნაზოთ.

გაიარა ერთმა წელიწადმა.

ერთს მთვარიან ღამეს მომღვწირში იყო კონცერტი. ბადი და ოთასები სამსე იყო ხალხითა. იკროდა მუხიკა.

ზოგი ქალებთაგანი, დართულნი უმეტეს ნაწილ ევროპიულად ისხდნენ სკაბზედ და ელაჟად-რდებოდნენ ყმ წვილ აცებს; ზოგნი კი დასეარნობდნენ ბალის ხეივნებში ზღაში სტოლის გარშემო ისხდნენ მოსიერნენი და შეექცოდნენ.

ერთი იმა სტოლთაგანი, რომელიც იდგა კუთხეში, იყო გასვრილი საქმლითა და სასმლითა. ამ სტოლის გარშემო ისხდნენ: ახალგაზდა ყმაწვილი ქალი, ჩაცმული ევროპულად; მრჯენივ უჯდა ერთი აფიცრი და მარცხნივ ვიღაც სტატკი. ქალი ყმადობაში დაუზოგავად ყლაპავდა სხვა და სხვა ძკირუას სასმელებს.

ამ კამპანიის ახლოს გაიარა ორმა აფიცრებმა. ერთი იმათგანი ოქროს ღორწნის ქნევით მიუბრუნდა ამხანაყს და უჩვენა იმ ქალზე.

— Славная девочка... Вотъ-ны (ჩინებული ქალი აი თუ).

-- Вотъ ны... (აი თუ) განუშეორა ამხანაყმა.

ეს ჩინებული ქალი იყო საბედო...

დიმ. გრიგოლაშვილი.

1867 წ. ივნისი.

ქათმები კარგი ჯინსისა.

მუთაილის ბაღის გვერდით უ სიტოვსკის შენობებში ის-
ყიდება სხვა და სხვა ჯინსის ქათმები, მოყვანილი რუსეთი-
დამ და სხვა ქვეყნებიდან, ესე იგი: კონხინინის ჯინსი, ბა-
რმაპუტრა, კარალკო, არაბი, ლაშურლისა, გოლლანდისა და
სხ. ყველა გვარი არის შესანიშნავი ანუ ტანითა, ანუ სი-
ლამაზითა და ანუ კვერცხის მდებელობითა. მამალი იყიდება
მანეთად და ათშაურად, დედალი მანეთად. —

ცისკრის რედაქციისაგან.

მომაჟალს 1868 წლიდან ჩუპნი ცისკარი გაჰოვა იმა-
ვე მიმართულებით და იმევე თანამშრომელთ შემწეობით
რა მიმართულებითაც და რომელთ თანამშრომელთ შემწე-
ობითაც გამოდოდა. ჩუპნი ვერას ვიტყვით შესახებ ჟურნა-
ლისა და ამის მეტს, რომ საზოგადოებამ საკმაოდ დაინახა
და საკმაოდ სწორ ღირსებაც ჟურნალისა და ღვაწლისა გა-
მომცემლისა თერთმეტს წლის განმელობაში. მხოლოდ
ამას ვითხოვთ, — ვისაცა სურდეს დაბარება „ცისკრისა“ დრო-
თი აცნობოს რედაქციას და თან წარმოადგინოს ხვედრი
ფასი.

1 8 6 7 წლის

„ცისკრის“ დაბარება შეიძლება ამ სახით:

ტფილისში, ადგილობრივ გაუგზავნელად 6 მან. დამატე-
ბით, 7 მან.

სხვა ქვეყნებში გაუგზავნელით, დაუბრუნებელი 7 მან. და-
მატებით 8 მან.

რედაქცია იმყოფება კუყიას საკუთარსკერესელიძის სახლე-
ბში, ქ. ტფილისში.

ვისაც ჟურნალი დააკლდეს და თაქა დროზედ არ მიერ-
თოს, უმორჩილესად ითხოვს რედაქც, მაშინვე აცნობოს
ამ ადრესით:

„ცისკრის რედაქციაში ტფილისს.“

Дозволено цензурою 25 Сентя.